

Η ΠΑΝΔΩΡΑ.

A.

Η ΙΟΥΔΑΙΑ ΤΗΣ ΒΙΛΛΕΪΚΑΣ.

Μεγίστη ἀνησυχία ἐπεκράτει εἰς τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Βιλλεΐκας ἐν Λιθουανίᾳ· ἤχος κωφὸς πυροβολισμοῦ ἀντηχῶν κατὰ διαστήματα ἀνήγγελλε μάχην φονικὴν· καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων καθήμενοι ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῶν οἰκιῶν των καὶ ἔχοντες τὸ βλέμμα ἀκίνητον καὶ τὸ πνεῦμα κλονούμενον εἰς χιλίου· συμπερασμοὺς περιέμενον ἐν βαθεῖα σιωπῇ τὸ τέλος τοῦ τόσο πλησίον αὐτῶν ἐνεργουμένου δράματος.

Ἡ ἐσπέρα ἦτον τερπνὴ καὶ ὁ οὐρανὸς αἰθρῖος· ἐφαίνοντο μόνον τῆδε κακεῖτε κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πεδίου τῆς μάχης νέφη καπνοῦ ἀποσπώμενα, ὠθούμενα καὶ σχεδαζόμενα ὑπὸ ἐλαφροῦ ἀέρος.

Τόμος Α΄.

Ἐν τούτῳ ὁ πυροβολισμὸς ἐλαττούμενος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠρπάζετο τέλος δλοτελῶς ἐν τῷ διαστήματι, καὶ ἡ μονήρης ἡσυχία τῶν περὶξ δὲν ἐταράττετο πλέον εἰμὴ μόνον ἐκ τῶν ὠρυγμῶν τῶν πειναλέων λύκων, εἴτινες ἐνετρώφων μεθ' ἡδονῆς ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς σφαγῆς προμηθευθέντων αὐτοῖς πτωμάτων.

Οἱ κάτοικοι πεπεισμένοι ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀπεχώρησε πρὸς τὸ μέρος τῆς Βίλλας, συνήλθον ἐπὶ τοῦ βράχου. «Τετέλεσται· ὁ κίνδυνος εἶναι μικρὰν!» τοιαῦτα ἦταν αἱ λέξεις αἱ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διατρέχουσαι· συνεθλίβοντο, συνέχαιρον, ἐνηγάλιζον ἀλλήλους· ἡ ἀσφάλεια ἔδωκε χώραν εἰς τὴν ὑπερβολὴν· ἡ φθορὰ τῶν νικηθέντων ὑπερηξάνετο· ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ἐτριπλασιάζετο, ἐπενταπλασιάζετο. Ἐπειτα εἰς ἐκάστην περιγραφὴν, εἰς ἕκαστον ψεῦδος ἐν Οὐρὰ εὐθυμίας.

Ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν τῆς Βιλλεΐκας οὐδεὶς παρεδίδοτο εἰς τὴν χαρὰν μετὰ τσαύτης θερμότητος, ὡς

ὁ Ἰσραηλίτης Ἰσαὰκ καθήμενος ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας βαθμίδος τοῦ κομποῦ του ἐξώστου, οὐδένα ἄρινε νὰ διέλθῃ, χωρὶς νὰ τὸν καλέσῃ διὰ τοῦ νεύματος καὶ διὰ τῆς φωνῆς, διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἀς πρὸ ὀλίγων στιγμῶν εἶχεν ἀκούσῃ εἰδήσεις· ὁ φόβος καὶ ἡ φρίκη αὐτοῦ διὰ τὴν ἔλευσιν τῶν ἐχθρῶν στρατευμάτων ἐξηγοῦντο εὐκόλως ἐκ τῆς φαινομένης ἀνέσεως τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Ἡ ἀποθήκη του καὶ ἡ οἰνοθήκη του ἀνάμεστοι παντὸς εἶδους προζωαρκείων, ὡς καὶ βισκίου, ὑδρομελίτας, οἴνων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας ἦσαν δέλεαρ σκανδαλιστικώτατον δι' ἀνθρώπους ἀπηυδισμένους ἐκ τοῦ μόχθου καὶ ἐκ τῶν στερησέων.

Ὁ Ἰσαὰκ θὰ ἐμερίζετο εὐχαρίστως μετ' αὐτῶν τὰ προζωάρκειά του· ἀλλ' ἐζήτησε πρὸς ἀμοιβὴν καλὰ νομίσματα· ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Βελεγγάρ, ὡς τοὺς ὠνόμαζε, δὲν τὸν ἐπλήρωσαν ποτὲ δι' ἄλλου νομίσματος εἰμὴ μόνον διὰ διπλαριῶν τοῦ ξίφους των, ἔτρεφεν ἐπομένως ὁ γέρονθ βαθεῖαν ἀποστροφήν κατὰ παντὸς φέροντος ὅποιονδὴ ποτε εἶδος ὄπλων.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ δυστυχὴς Ἰσαὰκ εἶχε δοκιμάσῃ τὸ μέγιστον μέρος τῶν συμφορῶν δι' ὧν ὁ πόλεμος κατέθλιψε τὴν Βιλλείταν· οἱ συμπολιταὶ του φθονήσαντες τὸν πλοῦτόν του δι' μετὰ μόχθου καὶ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου του εἶχεν ἀποκτήσῃ ὑπορέρων διὰ μηδαμινὸν κέρδος τὸν κόπον, τὰς ὕβρεις, τὰς περιφρονήσεις, ἔπασχον νὰ τὸν ποτίζωσι χίλια πικρά φαρμάκια· διὸ αἱ θλίψεις καὶ ὁ κόπος τὸν εἶχον γηράτῃ πολὺ πρόωρα· ἡ βράχη του εἶχε κυρτωθῆ, ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ αὐπνία εἶχον σκάψῃ βαθεῖας ρυτίδας εἰς τὰς παρειάς του καὶ εἶχον ἀραιώσῃ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του καὶ τοῦ ὑπολευκανθέντος γενείου του, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του οὐδὲν ἀπώλεσε τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἀκμῆς του· ἡ φυσιογνωμία του ἡ ἄλλοτε τόσον εὐκίνητος ἐνεψυχούτο καὶ ἀνενοῦτο ἐπὶ τῇ μόνῃ ἰδέᾳ ἐπικερδοῦς τινος ἐπιχειρήσεως. Αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις τοῦ Ἰσαὰκ ἐξετεινόντο ἀπὸ τῆς Ῥίγας μέχρι τῆς Ὀδησοῦ, ἀπὸ τῆς Πετροπόλεως μέχρι τῆς καθέδρας τῶν παλαιῶν Κιουσάρων. Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ, πάντες ἐπίσης ἔφερον ὑπόληψιν εἰς τὸ ὄνομά του καὶ ὁ πόλεμος αὐτός, καὶ τοὶ προσβάλλον τὰς οἰκονομίας του δι' ἀυθαίρετων συνεισφορῶν, τῷ εἰσέφερε μεγάλας ποσότητας ἐκ προκαταβολῶν καὶ τῶν ὧν ἦν ἐπιφορτισμένος προμηθειῶν. Αἱ ἀμαξίαι του διέτρεχον ὅλας τὰς ὁδοὺς, καὶ χωρὶς νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ἐνθέρμον πόθον του ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἀγαθῆς μερίδος, ἐπλήρουν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου τὰς ἀποθήκας τοῦ Μίνσκι καὶ τῆς Βίλνας, τοῦ Λουέρκ καὶ τῆς Χολούγας· καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης ἐνέργεως τοῦ πολέμου ὁ δυστυχὴς Ἰσαὰκ εἶχε σχεδὸν διπλασιάσῃ τὴν κατάστασίν του. Εἶναι λοιπὸν ἀξίον περιεργείας ἂν ἡ ἰδέα μόνῃ ἐχθρῆς ἐπιδρομῆς ἐπροξένει εἰς αὐτὸν θανάσιμον φρίκην; καὶ ἔπειτα ὁ πλοῦτός του δὲν ἦτον τὸ μόνον ἀξίον τῆς ἀγωνίας του· ἄλλο εὐγενέστερον πάθος ἢ τὸ τοῦ χρυσοῦ ἐκυρίευε τὴν ψυχὴν του, τὸ πατρικὸν φίλτρον· ὁ ἔμπορος ἦτον δεύτερος μετὰ τὸν πατέρα· ἡ Γεσίκα, ἡ μονογενὴς θυγάτηρ αὐτοῦ, ἡ

Γεσίκα, ὁ θησαυρός του, ἡ παρηγορία του, ἡ δόξα του ἦν τὸ ἀντικείμενον ὄλων τῶν εὐχῶν του καὶ ὄλων τῶν διαλογισμῶν του· κατὰ πρῶτον πρὸς ἐκείνην ἔδραμεν ἐν τῇ μέθῃ τῆς χαρᾶς του διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν παρηγορητικὴν εἰδήσιν τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ νέα κόρη ἐκάθητο εἰς τὴν σκοτεινότεραν γωνίαν τοῦ οἰκήματος τοῦ Ἰσαὰκ· ἡ ὠραία κεφαλὴ της ἦν κεκλιμένη καὶ οἱ πυκνοὶ βόστρυχοι τῆς μελαίνης της κόμης οὐκ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἰσραηλιτῶν παρθένων οὐδεὶς δεσμὸς περιέστελλεν, ἔβριπτε κάλυμμα σκιερὸν ἐπὶ τῶν συνήθως φαιδρῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου της· οἱ ἄλλοτε πλήρεις ψυχῆς καὶ ἐκφράσεως ὀφθαλμοὶ της, ὀλοκλήρως ἤδη κρυπτόμενοι ὑπὸ μακρᾶς βλεφαρίδας, ἠτένιζον ἀκαταπαύστως τὸ ἐκ μαργαριτῶν περιδέρβριόν της ὅπερ ὑπανεγειρόμενον ἐκ βαθέων στεναγμῶν, ἐταλαντεύετο ἐπὶ τοῦ λεπτοῦ καὶ πλουσίως πεποικιλμένου ὑράτματος τοῦ καλύπτοντος τὸ στήθος της, καὶ κατὰ τοὺς βαθεῖς αὐτῆς συλλογισμοὺς, οἱ δάκτυλοι της ἐπαίζον μηχανικῶς μετὰ τὰ πλέγματα ὑπενώτου ἐκ πολυτίμου ὀλοσηρικοῦ, περιεβραμμένου διὰ σπανίας σιύρας Σιβηρικῆς καὶ περισφίγγοντος τὸ λεπτόν καὶ χαρίεν ἀνάστημά της.

— Ἡσύχατον θυγάτηρ, εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰσαὰκ, καὶ παῦσον τοῦ νὰ θλίβῃσαι· οἱ ἐχθροὶ νικηθέντες διευθύνονται πρὸς τὴν Βίλναν· δὲν θὰ ἔρχονται πλέον νὰ μᾶς τρομάζωσι διὰ τῶν πυροβολημάτων των, νὰ μᾶς ἀπειλώσῃ διὰ τοῦ ξίφους των, νὰ μᾶς λεηλατῶσι, νὰ μᾶς σφίξωσιν.

Ἡ νέα κόρη ἠγείρει βραδέως τὴν κεφαλὴν, ἔπειτα τὸ μελαγχολικὸν βλέμμα της ἔπεσεν εὐθὺς σχεδὸν πρὸς τὴν γῆν.

— Διατί οἱ ὀφθαλμοὶ σου εἶναι τεταραγμένοι καὶ τὸ στόμα σου ἄφωνον, ἀγαπητόν μοι τέκνον; διατί στενάζεις καὶ δὲν χαίρεις μετὰ τοῦ πατρός σου διότι ὁ Κύριος δὲν ἐγκατέλιπε τὸν λαόν σου;

— Ἐκεῖνοι οἱ δυστυχεῖς, πάτερ, δὲν εἶναι ἄνθρωποι; στοχάζεσαι τὴν τκληρὰν θέσιν των καὶ τὴν φρικώδη τύχην, ἣτις τοὺς περιμένει;

— ὦ! τί παιδίον εἶσαι! δὲν ἤξεύρεις λοιπὸν ὅτι οἱ Ἰθωνῖται εἶναι ἐκεῖνοι οἱ φθειράντες τὴν χώραν, υἱοὶ Φιλισταίων, οὗς ὁ Κύριος ὁ ἴδιος κατέστρεψε καὶ ὧν χιλιάδας ἐθίρισεν ἐν μιᾷ νυκτί τὸ ξίφος τοῦ ἀγγέλου τῆς ἐξολοθρευτέως; Εἶναι ἐπομένως χρέος ἡμῶν νὰ χαρῶμεν καὶ νὰ δείξωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὸν θεὸν τῶν πολέμων ὑπαγε λοιπὸν, τέκνον μου, ἐξηκολούθησεν ἐκεῖνος, ὑπαγε καὶ φέρε με τὸ ταλίθ. Θέλω νὰ ὑπάγω εἰς τὴν συναγωγὴν, διὰ νὰ πανηγυρίσω αὐτὴν τὴν ἐορτάσιμον ἡμέραν, καὶ νὰ ἄσω τοὺς ψαλμοὺς πρὸς δοξολογίαν του.

Ἡ Γεσίκα ἠγέρθη τότε μετὰ βαθέος στεναγμοῦ, ἠέλωξε μίαν σκευοθήκην καὶ ἐξέβαλεν ἀπ' αὐτῆς εἶδος μανδύου λευκοῦ ἐκ μετάξης, περιεκοσμημένου δὲ κατὰ τὰς παρυφὰς διὰ πλατέων κυανοχρόων θυσάνων.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰσαὰκ πλησιάζας εἰς λεκάνην καὶ νίψας τὰς χεῖρας περιεβλήθη τὸ ταλίθ καὶ ἐξῆλθεν,

ἀρού ἔρριψεν ἐπὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ θλέμμα στοργῆς
καὶ ἀγαλλιᾶσεως.

Μόλις δὲ διέβη τὸ κατώφλιον, καὶ ἡ Γεσίκα κλεί-
σασα τὴν θύραν, ἐπέστρεψεν ὄλωσ ἔνδακρος καὶ εἶπεν
«ὁ οὐρανὸς νὰ μὲ εὐσπλαγχνισθῆ, διότι εἶμαι μόνη
καὶ ἐγκαταλελειμμένη.»

B.

Πρὸ πέντε περίπου μηνῶν ἡ Βίλνα εἶχε κατασταθῆ
τὸ θέατρον τοῦ πολέμου· ὑποθέσεις σπουδαῖαι εἶχον
θιάσῃ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰσαὰκ, ὅστις ἐμποδισθεὶς
εἰς Μπρὲς-Λιτέσκι ἐκ δυσχερειῶν παντὸς εἶδους, ἐν-
ρέθη ἠναγκασμένος νὰ παραμῆνῃ ἐκεῖ πρὸς καιρὸν. Ἐν
τοσοῦτω πολλαὶ σκηναὶ αἱματώδεις κατὰ τὰ περίξ
τῆς Βιλλέικας εἶχον κατατημᾶν τὴν προσέγγισιν καὶ
τὴν πρόοδον τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων ἐν Λι-
θουανίᾳ. Ἐν τῇ τοιαύτῃ στάσει τῶν πραγμάτων ἡ
ιδέα τοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ τέκνου μένοντος μόνου καὶ
ἀπροστατεύτου, τοῦ χρυσίου τοῦ λεηλατηθέντος, τῆς
οἰκίας τοῦ ἐρημωθείσης, δὲν ἄφινεν εἰς τὸν δυστυχῆ
Ἰσραηλίτην οὔτε ὕπνον οὔτε ἀνάπαισιν. Ἐπέτυχε
λοιπὸν τὴν εὐκαιρίαν μεταβολῆς τινος θέσεως ἐνεργη-
θειῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθρικοῦ στρα-
τοῦ διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀναχώρησίν του, καὶ ἐπιβάς
ἐλαφρὰν δρᾶνσιν συρομένην ὑπὸ τριῶν δυνατῶν ἵππων
τῆς Οὐκραίνιας, διευθύνθη πρὸς τὴν πόλιν τὴν περιέχου-
σαν πάντα τὰ ἐρετὰ του. Ἐπλησίαζεν ἤδη εἰς τὸ
τέρμα τῆς ὁδοποιρίας του, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του εὐ-
χαρίστητις ἐξεχείτο εἰς ὑπολογισμοὺς καὶ συμπερα-
σμοὺς ὑποψιφουριζομένους. Ἦσαν αἴφνης δυσκολίαι ἀ-
προσδόκητοι ἐπιπεσοῦσαι μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν του
σχεδιασμάτων, ἀνεώσθη τὴν διπλὴν ἀγωνίαν του.

Προέκειτο νὰ διέλθῃ κατ' εὐθείαν γραμμὴν πολλὰς
ὁδοὺς προσφάτως ἀροτριωθείσας ὑπὸ πολλῶν ταγμα-
των τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἐμπερρηγμένας ἔτι ἐξ
ἐπισωρεύσεως παμπληθῶν ἐλκῆθρων καὶ ἀποσκευῶν.

Ἀφ' οὗ περιέμεινεν ὥρας ὀλοκλήρους ἕως οὗ νὰ
διέλθῃ μικρὰ σειρὰ σκευοφόρων ἀμαξῶν, ὁ Ἰσαὰκ ἡ-
ναγκάσθη νὰ διατρέξῃ μέγαν περιδρομὸν, διὰ νὰ ἐξ-
έλθῃ τῆς ἀμαξοपुरγοποιίας ἐκείνης, θεωρῶν ἐκυτὸν
εὐτυχῆ ἐὰν ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄχημα,
διότι πολλοὶ στρατιῶται εἶχον ἤδη βίβη φθονεροῦς
ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν δυνατῶν ἵππων τῆς Οὐκραίνιας.

Νέοι τρόμοι περιέμενον τὸν Ἰσραηλίτην καὶ τὸν
ὕπρητὴν τοῦ Σαλνοῦ ἐπὶ τῆς ἡς πρὸ ὀλίγου εἶχον
ἐπιχειρήθη νὰ διέλθωσιν ὁδοῦ. Μάχη λυστώδης εἶχε
συγκροτηθῆ ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων, δι' ὧν διήρχοντο·
καὶ ἡ πλητῖσις τοῦ λυκαυγοῦ καθίστα ἔτι φρικωδέ-
στέραν τὴν εἰς τὴν θῆαν αὐτῶν παριττανομένην εἰκόνα·
τὸ πεδῖον ἦν ὅλον κατεστρωμένον ἐκ πτωμάτων σχε-
δὸν ὀλοκλήρως ἐκγυμνωθέντων, καὶ ὧν ἡ αἱματόφυρ-
τος γύμνωσις παρίστα φρικώδη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν
λευκότητα τῆς χιόνος· ποῦ καὶ ποῦ ἐκινεῖτο ἔτι πλη-

ρωμένοις τις ἐγκαταλελειμμένοις ἢ λητμονημένοις εἰ-
τὰς βασάνους τῆς ἀγωνίας· καὶ μόνον βρόγχος τι-
βαθὺς ἢ θλαττημία τις ἡμιδιάρθρωτος ἐξ ἀπελπι-
σίας καὶ ἀδυναμίας, διέκοπτον κατὰ στιγμὴν τὴν
σιωπὴν ἐκείνης τῆς σκηνῆς τοῦ δλέθρου.

Ὁ Ἰσαὰκ ἔτρεμεν ἐκ φόβου. Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ γενοῦ
ἴλεως εἰς ἐμὲ, ἀνέκραξε, καὶ οἱ ὀδόντες του ἔτρυξαν ἐκ
φρίκης.

— Δέσποτα, εἶπεν ὁ Σαλνοῦ, στρεφόμενος πρὸς
αὐτὸν, δὲν εἶμεθα ἐνταῦθα ὡς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ
Ἰωταράτ; Ὁ Ἰεζεκιὴλ δὲν θά ἦν ἦττον περοβισμένος
ἡμῶν, ὅτε ἐπὶ τῇ φωνῇ του τὰ ὀτᾶ τῆς κοιλάδος ἐ-
κείνης ἠγέροθσαν. . .

— Σιωπῆ! ἀνόητε, ἀπεκρίθη ὁ Ἰσαὰκ παρωργι-
σμένος καὶ περιφρόνόμενος ὑπὸ ψυχροῦ ἰδρώτος καθ'
ὅλον τὸ σῶμα· σιωπῆ!

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τῶν ἵππων ὠρθώθη
μετὰ τοςαύτης βίας, ὅττε μικροῦ ἐδέητε νὰ θραύτῃ
ἐν τῶν ὑποκωρωνίων τῆς ἀμάξης ἧτις πρὸ μικροῦ
εἶχε κρουσθῆ κατὰ σωροῦ πτωμάτων.

Πολλὰ κανονοστάσια φαίνεται νὰ εἶχον στηθῆ κα-
τὰ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ πυροβολισμὸς ἰσχυρὸς νὰ ἐ-
πέφερε τὰς φθορὰς ταύτας· σφαῖραι εἶχον καταροτριά-
σῃ ὅλον τὸ ἔδαφος, καὶ αἱ βομβίδες βηγνύμεναι εἶ-
χον ἀποτελέσῃ τοικύτας βραγάδας, ὅττε ἡ δρόσκα
εἰς πᾶσαν στιγμὴν ἐκινδύνευε ν' ἀνατραπῆ· οἱ ἵπποι
καθίσταντο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σκιά· . .
Ὁ Σαλνοῦ ἠναγκάσθη τέλος νὰ καταβῆ ἀπὸ τῆς ἀμά-
ξης διὰ νὰ τοὺς κρατήτῃ καὶ νὰ ἐπισητῆ μᾶλλον
ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ὁδὸν· ἡ πρὸ πολλοῦ ἐθαδίζον
μόνον κατὰ βῆμα· καὶ τὸ τότε δὲ παρεπορεύοντο ἐπὶ
γῆς διατεμνομένης ὑπὸ μικρῶν θάμνων εἰς σειρὰν χα-
ρακωμάτων κυριευθέντων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῆς
βηγιονέτας.

Ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Σαλνοῦ ἀπώλεσαν σχεδὸν ἐνταῦθα
τὴν γενναίτητα τοῦ νὰ ἀκολουθήσωσιν τὴν ὁδὸν τῶν·
εἰς πᾶν βῆμα οἱ ἵπποι ἐθαδίζον ἐπὶ τινος τῶν ὑπὸ
τῶν ὀλοθῶν ἐνατριπέντων πτωμάτων ἢ τὰ συνέτρι-
βον ὑπὸ τοῦς τροχοῦς τῆς ἀμάξης, ἧτις προέβαινε
μετὰ κόπου· τὸ αἷμα ἐπηγνύετο εἰς τὰς φλέβας αὐ-
τῶν, καὶ αἱ τρίγες ὠροῦντο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν.

— Ὡ! τί δὲν ἐθίδον, ἀνέκραξεν αἴφνης ὁ Ἰσαὰκ,
ἐξ οὗ ὁ κίνδυνος· μόνος ἠδύνατο νὰ ἀποσπάσῃ λό-
γον τὸσον δύτηχον εἰς ὧρα ἐμπόρου ὡς τὸ βῆμα δι-
δόναι· — τί δὲν ἐθίδον διὰ νὰ ἐξέλθω ταύτης τῆς
τρίβου τῆς φρίκης καὶ τοῦ τρόμου!

— Δέσποτα, εἶπεν ὁ Σαλνοῦ, δὲν δύναμαι νὰ τὸ
βεβαιώσω, πλὴν στοχάζομαι ὅτι ἔπεται νὰ μὴν εἶμε-
θα μεμικρυσμένοι τῆς κάρμας τῆς Κρατνόης, ὅπου
οἱ δρόμοι τῆς Βιλλέικας καὶ τῆς Βίλνας χωρίζονται·
ἐκεῖ θά δύνησιν νὰ σταθῶμεν, καὶ νὰ δώσωμεν ἀ-
νάπαυσίν τινα εἰς τοὺς ἵππους μας· βλέπεις ἐκεῖνο τὸ
πῶς τὸ λάμπον ἐκεῖ κάτω ἐντὸς τοῦ δάκτους; ἀν δὲν
ἀπατώμαι, τούτο ἔρχεται ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς κάρ-
μας, καὶ μόλις θέλομεν ἡμίσειαν ὥραν διὰ νὰ φθά-
σωμεν.

Ὁ Ἰσαὰκ συνεφώγη μετὰ τῆς γνώμης τοῦ ὀδη-
γοῦ του, καὶ ἡ ἀμάξα διευθύνθη πρὸς τὸ ξενοδοχεῖον.

Δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ὄδοιπóρος διαβαίνων ἀπ' ἔμ-
προσθεν τῆς κάρσας τῆς Κρασνός ὅπου διασταυ-
ροῦνται πολλαὶ ὁδοί, ὅστις νὰ μὴ εἰσελθῆ εἰς αὐτὴν
τὴν εὐρύχωρον φαινομένην οἰκίαν εἶτε διὰ νὰ διανυ-
κτερεύσῃ, εἶτε διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ νὰ θρέψῃ τοὺς
ἵππους του. Πολλὰ οἰκοδομήματα χρησιμεύοντα ὡς
ἵπποστάσια, ὡς ἀμαξοστάσια καὶ ὡς ἀχυρῶνες ἐπε-
ρατοῦντο εἰς τὴν κυρίαν οἰκοδομήν καὶ ἐσχῆματιζον
εὐρύχωρον αὐτὴν, εἰς ἣν οἱ δύο μας υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ
ἐπλησίαζον βραδέως καὶ μετὰ προφυλάξεως. Εἶχε
πλήξῃ ἤδη τὴν ἀκοήν των θόρυβος μεμακρυμέ-
νος καὶ συγκεχυμένος, ὅστις ἐφαίνετο ἐρχόμενος ἀπὸ
τῶν ἐνωπίων τῆς οἰκίας, καὶ ὃν ἀπέδιδον εἰς τὴν ἄκρως
δυσάρεστον δι' αὐτοὺς παρουσίαν στρατιωτικῶν κατα-
λυτῶν. Τὰ περίξ τοῦ ξενοδοχείου παρίστων τὴν πλεόν
κατώδυνον θέαν. Ποῦ καὶ ποῦ σωροὶ στάκτης καὶ
ἀνθράκων· λείψανα ἐγκαταλειφθέντα πυρῶν ἐπαυλι-
σμοῦ στρατιωτικοῦ· δράγματα ἡμίκαυστα, συντρίμ-
ματα στεγῶν καὶ δοκῶν ἀπηθρακωμένων ἐκ τῶν
φλογῶν, ἀγγεῖα συντετριμμένα καὶ ἐβρίμμένα ἀνάμι-
κτα μετὰ ἐντοσθίων κατοικιδίων ζώων, κατεδείκνυον
προφανῶς τὰς διαρπαγὰς καὶ ἀκολασίας ἃς τὰ ἐχ-
θρικά τάγματα ἐπὶ τῆς διαβάσεώς των ἐπλημέ-
λησαν.

Ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Σαλνοῦ κατώρθωσαν νὰ διέλθωσι
μεταξὺ τῶν ἐρειπίων· ἔφερον τὴν ἀμαξάν των εἰς ἃ
κατάστασιον κείμενον εἰς ὅσον ἑκατὸν βημάτων ἀ-
πόστασιον· καὶ διαφυγόν τὴν γενικὴν καταστροφὴν. Ἐνῶ
ὁ Σαλνοῦ κατέβητο νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἵππους τῶν
λεπιδῶν των, ὁ Ἰσαὰκ ἐτόλμησεν, οὐχὶ ἄνευ μεγά-
λων προφυλάξεων, νὰ θελήσῃ νὰ ὠτακουστήτῃ.

Ἐπιεισέφευτε λοιπὸν παρ' ἅπαν τὴν μῆκος τοῦ τοί-
χου, προσκόπτων εἰς πᾶν σχεδὸν βῆμα· καὶ ἤδη ἔ-
στρεφε τὴν τελευταίαν γωνίαν τῆς οἰκοδομῆς, ὅταν
ἐκ κρούσεως ἀπροόπτου βαρέως τινος σώματος ἔχατε
τὴν ἰσορροπίαν, καὶ ἔπεσεν ὁ Ἰουδαῖος ἐκφέρων φω-
νὴν ἀκούσιον τρόμου· αἱ σπασμωδικαὶ του χεῖρες ἀ-
πήντησαν χαιτήν ἵππου, καὶ ἐνῶ μόλις ἡ ἀπάντησις
αὐτῆ καθυστάχασε τὸν φόβον του, δρᾶξ ἄνευ δυνάτῃ τὸν
ἐκράτησεν ἐκ τοῦ τραχήλου, καὶ φωνὴ βραγχώδης ἔ-
κραξε, τίς εἶ;

— Ἰουδαῖος, δυστυχῆς Ἰουδαῖος, ἐφέλλισεν ὁ
πτωχὸς διάβολος, οὗ ὁ τράχηλος ἦν συνεσφιγμένος
ὡς εἰς δίχλειον.

— Κατάσκοπος μᾶλλον! καὶ ἡ σύσφιγξις ἐγένετο
δυνατωτέρα.

— ὦ! ἔλεος, εὐσπλαγχν' α, κύριέ μου, διὰ ἓνα
δυστυχῆ ἔμπορον Ἰουδαῖον!

— Ἄγε, σιώπα, ἔμπρός, περιπάτει, οὐτιδανέ!

Καὶ σκληρὰ καὶ συνεχῆ γρονθοκοπήματα τὸν ἐβ-
ρίψαν ἀσθμαίνοντα μέχρι τοῦ κατωφλίου τοῦ ξενοδο-
χείου. Ἐνδον δὲ ὁποῖος φρικώδης ὄργισμός! αἱ
σκευοθήκαι ἦσαν συντετριμμένα· οἱ βίχοι οὐς εἶχον
ἀφαιρέσθ ἀπὸ τῶν οἰνοθηκῶν ἀπύθμενοι· ὁ οἶνος ἔβρεε
καὶ ἀπετέλει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πυκνὸν πηλὸν οὗ ἡ ὀ-
σμὴ ἦν ἐνταυτῷ δυσώδης καὶ μεθυστικὴ· ἐπιπλα,
στρώματα πτιλωτὰ, θρόνοι, σκεύη, πάντα ἦσαν κα-
τεβρίμμένα φύρδην μίγδην εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ τε-

νάγους κοινωνοῦν μετὰ τινος αἰθούσης καινῆς ἣς οἱ
τοῖχοι ἔτρεμον ἐκ τοῦ θορύβου ἐκείνης τῆς κατα-
χθονίου πυργοποιίας. Ἄθροισμα ἀγενῆς ἀγωγῶν, ἀ-
μαξηλατῶν καὶ ἄλλων τοιοῦτου εἶδους ἀνθρώπων
εἶχεν ἀποκατασταθῆ περίξ ὄλων τῶν τραπέζων· ἡ
λεία τῶν τελευταίων μαχῶν, στολαί, σταυροὶ χρυσοί,
ὠρολόγια, λιθοκόλλητοι κόσμοι ἐπωλοῦντο, ἀντηλάτ-
τοντο, καὶ πᾶσα περατουμένη διαπραγματεύσις ἐ-
σφραγίζετο διὰ τῆς κυκλοφορούσης καὶ ἀπνευστί κε-
νουμένης φιάλης· ἡ θορυβώδης σύγχυσις τῶν φωνῶν,
τὸ σύγκραμα τῶν διαφόρων γλωσσῶν, αἱ βλασφημίαι,
αἱ φιλονεικίαι, αἱ κραυγαὶ τῆς μέθης ἀντήχουν
κατὰ τρόπον φρικώδη καὶ παράφωνον.

Βλέπων ἐκείνους τοὺς ἀνεστραμμένους μύστακας,
ἐκείνας τὰς ἐκ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς βραχῆς βαθέως κα-
τακοκκινωθείσας μορφάς, ἐκείνας τὰς πολυποικίλους
στολάς, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνα τὰ ἀπειλητικὰ καὶ
ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κροτωδῶς συρόμενα ὄπλα, ὁ Ἰσαὰκ
ἠσθάνθη ἑαυτὸν λιποψυχοῦντα, διότι ἐγνώρισεν ὅτι
περιέπεσε μεταξὺ τῆς ἤττον φιλανθρώπου καὶ τῆς
μᾶλλον ἀρπακτικῆς κλάσεως τοῦ στρατεύματος.

— Σᾶς φέρω ἓνα κατάσκοπον, ἔκραξεν ὁ ὀδηγός
του εἰτερχόμενος.

— Κρέμασμα! κρέμασμα! ἤτον ἡ ἦν ἤκουσεν ὁ
Ἰσαὰκ παρηγορητικὴ ἀπόκρισις.

— Ἐβραῖε, δὲν θὰ τὰ γλυτώσῃς, ἔκραξεν ὑποκά-
τωθεν μιᾶς τραπέζης φωνὴ ἔντονος· καὶ βραγχώδης·
συγκατανεύομεν ὅμως ἀκόμη νὰ σοὶ χορηγήσωμεν
τὴν χάριν νὰ κάμῃς τὴν διαθήκην σου, ἐπὶ συμφω-
νίᾳ, ἐννοεῖται, τοῦ νὰ εἴμεθα ἡμεῖς οἱ γενικοὶ κλη-
ρονόμοι σου.

— Γέλως θορυβώδης διέκοψε τὸν ῥήτορα.

— Εὐγε, ἐμυκήθη ἡ κοινότης.

— Ἐλεος, καλοὶ μου κύριοι, εἶμαι ἀθῶος.

— Φυάνουν· οἱ ἄλλοι, ἐπανελάθειν ὁ ὀδηγός του·
πρέπει νὰ ἀποθάνῃς· ἔμπρός με τὰ χρήματα σου· κά-
με τὴν διανομήν, ἐγὼ γίνομαι συμβολαιογράφος σου.

Νέον Οὐρὰ ἐπεδοκίμασε τὴν χαρίεσταν αὐτὴν ἀ-
στείότητά.

— Λοιπὸν, θὰ ἀποφασίσῃς· παμπόνηρε γέρον, ποῦ
εἶναι τὰ φλωρία σου;

— Τὰ φλωρία μου! τὰ φλωρία μου! ἔκραξεν
ὁ Ἰσαὰκ διὰ φωνῆς γοερᾶς (καὶ αἱ χεῖρές του ἐθλι-
βον σπασμωδικῶς τὴν ζώνην του) ποῦ νὰ εὐρῶ ἐγὼ
φλωρία; εἶμαι πτωχὸς Ἰουδαῖος.

— Δὸς λοιπὸν ὅ,τι ἔχεις, εἶπεν ἄλλος· Ἡμεῖς δὲν
εἴμεθα δύσκολοι, λαμβάνομεν καὶ ἀργύριον, καὶ τάλ-
ληρα καὶ βούβλια.

— Δὲν ἔχω λεπτόν, καλοὶ μου κύριοι, δὲν θὰ εὐ-
ρετε οὔτε ὅσολόν ἐπάνω μου.

— Εἰς ἄλλους, εἰς ἄλλους τοιαῦτα παραμύθια,
Ἐβραῖέ μου, εἶπεν εἰς ἐκ τῆς συντροφίας, εἶμαι ἐπι-
φορτισμένος νὰ ἐκτελέσω τὰς τελευταίας θελήσεις σου,
λέγε εὐθὺς τί θέλεις νὰ ἀφήτῃς εἰς αὐτοὺς τοὺς κυ-
ρίους.

— Ἐγὼ λαμβάνω τὸν πῖλόν του, ἔκραξεν εἰς τῶν
στρατιωτῶν, διότι τὸ σακόν μου ἐκάη εἰς τὴν νυκτα-
φυλακῆν.

— Ἐγὼ τὰς ἐμβάδας του, εἶπεν ἄλλος· αἰδικοί μου εἶναι ἀρκετὰ καλαὶ διὰ κρέμασμένον.

Ἡ ἀγωνία τοῦ Ἰσαὰκ ἦτον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἔκπεσεν εἰς τὰ γόνατα.

— Εὐσπλαχνισθῆτέ με, κύριοί μου, εὐσπλαχνισθῆτέ με, σὰς δίδω ὅ,τι καὶ ἂν ἔχω μόνον μὴ με κακοποιήσητε.

— Τί θέλετε λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸν τὸν κακοῦροϊζικον ἄνθρωπον; εἶπε τότε ἄνθρωπός τις ἔχων καλὴν πρόσοφιν, λοχίας τάγματος ξένων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γαλλίας, καὶ ὅστις καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν σκηνὴν εἶχε παρατηρήσῃ τὸν Ἰουδαῖον διὰ θλίμματος ἐξεταστικοῦ, καὶ δὲν εἶχε παρατρέξῃ οὐδὲν τῶν κινημάτων του. Δὲν αἰσχύνεσθε νὰ λάβετε παρ' αὐτοῦ τὰ ἄπερ φέρει ἐπὶ τῆς βράχης του οὐτιδανὰ βράχῃ; Ἄγε, ἐμπρός, Ἐβραῖε, ἐπρόσθεσεν, ὠθῶν αὐτὸν πρὸς τὴν πύλην, σώσου τὸ ὀγλιγωρότερον.

Ἄρα Ἰσαὰκ ἔφυγεν ὡς ἀστραπὴ, ὁ δὲ λοχίας στραφείς εὐθὺς πρὸς ἓνα τῶν ἀνθρώπων του, τῷ εἶπε κρυφίως

— Ἀκολούθησέ τον, Βαλαφρῆ, καὶ παρατήρησε τί θὰ κάμῃ καὶ ποῦ θὰ ὑπάγῃ.

Ἡ αὐθαίρετος αὐτῆ ἀπόφασις ἤγειρεν εἰς τὴν δηγήγυρεν ψιθυρισμὸν δυσαρεσκείας ἥτις ὁμως δὲν ἐξερράχῃ, διότι οἱ δυσηρεστημένοι δὲν ἦσαν οἱ ἰσχυρότεροι. Εἰς ἀπόστασιν χιλίων βημάτων ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου ἐστρατοπέδευεν ἀπόσπασμα ἰππικοῦ ὄπερ, χρείας τυχοῦσης, ἐδύνατο νὰ δώσῃ βαρύτητα εἰς τοὺς λόγους τοῦ λοχίου· οὗτος δὲ συνέσπασε τὰς ὀρεῦς καὶ πάντες ἐσιώπησαν.

Ἐπειτα ὁ ὑπαξιωματικὸς, ἀπαθής, καὶ περιφερόμενος μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, περιέμενε τὴν ἐπιστροφήν τοῦ Βαλαφρῆ· ἅμα ἦλθε τὸν ἔφερεν εἰς τὴν σκοτεινότεραν γωνίαν τοῦ οἰκήματος ὅπου ἔκειτο ἐπὶ στοιβᾶδος ἀχύρου περιτετυλιγμένος εἰς τὸν μανδύαν

του, ἀνθρώπος ἄβάρους πληγωμένος κατὰ πάντα τὰ φαινόμενα, καὶ ὅστις ἐφαίνετο ἀπηυδισμένος καὶ ὅλως ἀδιάφορος εἰς τὰ περὶ αὐτὸν τρέχοντα.

— Λοιπὸν, τί νέον;

— Εἶναι δύο, ἀπεκρίθη ὁ Βαλαφρῆς, εἶναι μὲ τὴν ἄμαξάν των εἰς τὸ ἄμαξοστάσιον, καὶ καθ' ὅσον ἐδυνήθην νὰ ἀκούσω, σκοπεύουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν πρὸς τὴν Βίλναν ὁδόν.

— Δὲν πρέπει νὰ μᾶς φύγουν, εἶπεν ὁ λοχίας· ὁ ἀχρεῖος, δὲν ἀμφιβαλλῶ, ἔχει πολλὰ χρήματα ἐπάνω του, τὸ ἐγνώρισται ἐκ τῶν μορφασμῶν του, ὅταν ἐζητουν νὰ τοῖς δώσῃ, καὶ ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας του ζωγραφιζομένης ἀνησυχίας του ὅσαίς ἐφερε τὴν χεῖρα εἰς τὴν ζώνην του ὅπου τὰ εἶχε πιθανῶς κερκρυμμένα.

— Καὶ λοιπὸν διατί νὰ τὸν ἀφήσῃς νὰ φύγῃ; ἠρώτησεν ὁ Βαλαφρῆς.

— Στοχάζεσαι ὅτι θέλω νὰ μοιράσω μὲ αὐτὰ τὰ καθάρματα; ἀπεκρίθη ὁ ἄλλος· δὲν εἶμαι τόσο ἀνόητος ὡς ὑπάγε, κάμε νεῦμα εἰς τὸν Σακόλσκην· φέρε μετὰ σοῦ, ἂν θέλῃς καὶ τὸν Νεαπολίτην· ὑμεῖς οἱ τρεῖς εἴσθε πλέον παρὰ ἱκανοί. Περιμένετε με ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, κατὰ τὴν γωνίαν τοῦ δάσους, πρὸς δεξιάν τοῦ στρατοπέδου.

Ἄρα Βαλαφρῆς ἔφυγεν εὐθὺς, καὶ ὁ λοχίας τὸν ἠκολούθησεν ἀμέσως καὶ ἐξῆλθεν ἔχων τὴν κεφαλὴν ὑψωμένην, χωρὶς νὰ χαιρετήσῃ.

Ἄρα πληγωμένος ἠγέρθη τότε ἀπὸ τὴν ἀθλίαν τοῦ κοιτῆν, καὶ βοηθούμενος ἐκ τοῦ αἰεὶ αὐξάνοντος θορύβου, ἐγειρεν ἀφανῆς ἀπὸ τοῦ οἰκήματος χωρὶς νὰ παρατηρηθῆ.

Γ.

Ἐνῷ ὁ Σαλνοῦ κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ ζεύξῃ τοὺς ἵππους, ὁ Ἰσαὰκ καθήμενος ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τοῦ ἄμαξοστασίου, καὶ ἔχων εἰσέτι τὰ μέλη παράλυτα ἐκ τοῦ τρόμου, παρεδίδοτο ὅλως εἰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς παρακλήσεις.

— Μωῦσῆ καὶ Ἀβραὰμ, ὑπεψιθύριζε μεταξὺ τῶν ὀδόντων του, λυτρώσατέ με ἀπὸ τῆς τυραννίας ταύτης! ἐκτεῖνατε ἐπ' ἐμοῦ τὸν ἰσχυρὸν σας βραχίονα, καταπέμψατε τρόμον κατὰ τῶν Μωαβιτῶν τούτων μεταμορφώσατέ τους εἰς λίθους!

Ἐνῷ μόλις εἶχε τελειώσῃ τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις, ἠθθάνη κτύπημα ἐλαφρὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἐστράφη μόλις κρατήτας φωνὴν τρόμου, καὶ εἶδεν εἰς τὸ σῖον τοῦ ἀνθρώπου περιτετυλιγμένον εἰς λευκὸν μανδύαν.

— Φυλάξου, τῷ εἶπεν αὐτὸς, λησταὶ σὲ παραμονεύουν εἰς τὸ πλησίον δάσος· εἶσαι χαμένος, ἐὰν ἐξέλθῃς ἀπ' ἐδῶ.

— Ἐλεος! ἐκραξεν ὁ Ἰσαὰκ ἐν ἀπελπισίᾳ, δὲν εἶμαι ἀρκετὰ χαμένος καὶ ἂν μείνω; Ἄν οἱ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ κακοῦργοι μὲ ἀνακαλύψουν, δὲν θὰ μὲ κακοποιήσουν, καθὼς ἐσκόπευον; δὲν μὲ ἀπέιλησαν νὰ μὲ γυμνώσουν, νὰ μὲ κρεμάσουν; Αἶ, ὅποιος καὶ ἂν ἦσαι, λυπήσου με, βοήθησόν με, σώσόν με! ὁ δίκαιος Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ θὰ σὲ ἀνταμείψῃ! . . .

Καὶ ἐνηγαλιζέτο τὰ γόνατα τοῦ ξένου· καὶ αἱ χεῖρές του ὑψούντο σπασμωδικῶς πρὸς τὸν οὐρανόν.

Ἄρα ὁ ξένος ἐφάνη νὰ δισταζέῃ μίαν στιγμὴν· ἔπειτα αἴφνης στρεφόμενος πρὸς τὸν Ἰσαὰκ,

— Ἐστὼ λοιπὸν, ὑποσύρθητι ἐλαφρὰ παρὰ τὸν τοῖχον. Κατὰ τὴν γωνίαν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ξενοδοχείου θὰ εὕρῃς ἵππον ἐπιτεσσαγμένον, λάβε μετὰ προσοχῆς τὰ κρεμάμενα πιστόλια καὶ φέρε μετὰ.

Ἄρα ὁ Ἰσαὰκ δὲ ἐν τῷ τρόμῳ του δὴν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήτῃ εἰς τί ἤθελε νὰ μεταχειρισθῆ ἐκεῖνα τὰ ὄπλα, ἐδοκίμασεν ἀκούσας τούτους τοὺς λόγους μίαν ἐκείνων τῶν ἀμφιβολιῶν, ἓνα ἐκείνων τῶν δισταγμῶν τῶν πλέον καρδιοβόρων τῆς καταδυνοτέρας ὀντότητος. Ὑπήκουσεν ἀλλ' ὁμως, διότι ἡ ἐλπίς δὲν καταλιμπάνει ποτὲ τὸν δυστυχοῦντα.

Ἄρα ὁ Σαλνοῦ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ξένου, εἴλυτε μὲ τὸν ὄσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον κρότον τὴν ἄμαξάν ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ. Κατ' εὐτυχίαν δι' αὐτοὺς τὸ πυκνὸν στρώμα τῆς λευκαίνουσης τὴν ἐπιφάνειαν

νειαν χιόνος, ἤμβλυσε τὸν κρότον τὸν τροχῶν· οὐδεμία ἤχῳ ἀφηνείσθη εἰς τὴν περικυκλοῦσαν αὐτοῦς φρικώδη σιωπὴν.

Ἄμα δὲ κύριός του ἐπέστρεψε φέρων τὰ πιστόλια, ὁ Σαλνοῦ ἀνέβη ἐπὶ τῆς ἀμάξης ὅπου ὁ ξένος εἶχε καθήσῃ πλησίον τοῦ Ἰσαάκ, καὶ ἀνεχώρησεν ὅσον ταχύτερον ἐπέτρεπε τὸ σκότος καὶ ἡ κακὴ κατάστασις τοῦ δρόμου.

Ἐν ὧσ' ἐμακρύνοντο ὁ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἀνηχητῶν θόρυβος βαθμηδὸν δὲν ἤκούετο πλέον· ὁ Ἰουδαῖός μας εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ ἐφησυχάζῃ, ὅταν αἰφνης ἐξωρυήσαντες τοῦ πλησιοχώρου δάττυς, καὶ κρατήσαντες τοὺς ἵππους ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ, πολλοὶ ἄνθρωποι ἐκράξαν μετὰ βροντώδους φωνῆς

— Ὅσον τὸν τόπον, τὸ θαλάντιον ἢ τὴν ζωὴν!

Ὁ Σαλνοῦ ἐντρομος ἐστάθη· ὁ Ἰσαάκ ὡς κεραυνόβλητος ἐκυλισθὴ ἀπὸ τὴν ἔδραν του εἰς τὸ βάθος τῆς ἀμάξης· ὁ ξένος μόνος ἠγέρθη ἀτρόμητος, ἐγέμισε τὰ πιστόλιά του, καὶ ἐκράξε πρὸς τὸν εὐρισκόμενον πλησιέστερον αὐτοῦ

— Ὅπισθω, ἀν θέλῃς τὴν ζωὴν σου.

— Φύλαξε τὴν ἐδικὴν σου, ἀπεκρίθη ὁ προσβλητῆς, πάλλων τὸ ξίφος του.

— Ὁ ξένος πάντοτε ἀτρόμητος ἐκυροβόλητε, καὶ ὁ Σοκόλσκις ἐπέσε μετὰ κραυγῆς τρομερᾶς.

Οἱ ἵπποι ἐκροβηθέντες ἐκ αἰσῆς πυρσοκροτήτους, ἀρηνία... ἀνέτριψαν πᾶν τὸ ἐμποδῶν, καὶ διέτρεξαν ὡς ὁ ἀνεμ... ἐκείνην τὴν δυσχερῆ ὁδὸν ἣν ὁ τρόμος ἐφαίνετο νὰ ἐξορμήσῃ ἐμπροσθέν των.

Ὁ Ἰσαάκ μόλις ἀφοῦ μεταξὺ τοῦ κινδύνου καὶ αὐτοῦ ἐμεινεν ἀρεκτὰ μεγάλη ἀπόστασις ἀπεφάτισε νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτης του· ὁ φόβος του κατέπαυσε καὶ τὸν διεδέχθη ἡ εὐγνωμοσύνη· ἐξετέλεσεν ὅλας τὰς ἐκφράσεις τῆς εὐχαριστίας, καὶ ἀπέτεινε χιλιάς ἐρωτήσεις αἵτινες πᾶσαι ἐμειναν ἀνευ ἀποκρίσεως. Ἀπορῶν διὰ τὴν πεισματώδη αὐτὴν σιωπὴν, ἀπεσύρθη τέλος εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τῆς ἀμάξης, διὰ νὰ μὴν ταράττῃ περαιτέρω τὰς σκέψεις ἢ τὸν ὕπνον τοῦ παραδόξου ἐκείνου παρὰ τῆς τύχης δοθέντος αὐτῷ συνοδοιπόρου.

Ἡ ἡμέρα ὑπεράινετο ἤδη, ὅταν ἐξήλθον τοῦ δάσους. Ἡ Βιλλέικα διεγράφετο ἐν μικρᾷ ἀποστάσει εἰς τὸν ὀρίζοντα· ὁ Ἰσαάκ ἐπλησίασε τότε ἐκ νέου εἰς τὸν πάντοτε ἀκίνητον συνοδοιπόρον του, διὰ νὰ τὸν παρατηρήσῃ μᾶλλον ἐκ τοῦ σύνεγγυς.

Ὁ λευκὸς μανδύας δὲ εἶχε ῥίψῃ ἐπὶ τῶν ὤμων του εἶχε πέση, καὶ ἐφάνησαν τότε δύο ἐπωμίδες χρυσαῖ, καὶ ὁ σταυρὸς τῆς τιμῆς ἐλαμπεν ἐπὶ τοῦ στήθους του· ἐκ τῶν σημείων τούτων καθίστατο καταφανὴς ὁ βαθμὸς τοῦ γενναίου ἐκείνου νέου ὅστις, ὡς ὁ Ἰσαάκ ἐγνώριζεν ἐκ τοῦ χρώματος καὶ τῶν κοσμημάτων τῆς στολῆς του, ἦν ἐκ τῶν Πολωνικῶν ἐκείνων ταγματῶν τῶν κλειθρίτων κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην μάχην εἰς τὸ θέατρον ὃ εἶχεν οὗτος διατρέξῃ τὴν προτεραίαν.

Ὁ ξένος ἔφερε τὸν ἀριστερὸν βραχίονα κρεμάμενον, καὶ ἐφαίνετο ὡσαύτως πληγωμένος καὶ κατὰ τὴν κεφαλὴν ἣν εἶχε περιτυλίξῃ διὰ τοῦ μανδουλίου του. Ἀφοῦ ἐξημέρωσε, διέκρινεν ὁ Ἰσαάκ ῥανίδα αἰ-

ματος αἰ ἀφοῦ διέβρεξαν τὸ δέμα τῆς πληγῆς, ἤρχιζον νὰ κοκκινίζωσι τὸν λευκὸν μανδύαν· ἐγνώρισε συγχρόνως μετ' ἀνεκφράστου θλίψεως ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ὀψεῶς του διακεχυμένης θανάσιμου ὠχρότητος, ἐκ τῶν ἀχρῶν καὶ ἀκινήτων χειλέων του, ἐκ τῆς ἐντάσεως ὄλων του τῶν μελῶν, ὅτι ἦν λιποθυμημένος· ἀποτέλεσμα ἀναπόφευκτον τῶν θιαίων κλονισμῶν τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῶν πόνων τῆς πληγῆς του, ἧτις εἶχεν ἀνοιχθῆ ἐκ νέου· ἐφαίνετο ὅλως διόλου νεκρὸν πτώμα...

— Ὁ δυστυχῆς! ἐκράξεν ὁ Ἰσαάκ, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανεν... ἀποθνήσκει! Σαλνοῦ, θὰ χαθῆ ἀπὸ τὰς πληγὰς του... σπεῦσον, μὴ λυπηταί τοὺς ἵππους· ἴσως εἶναι ἀκόμη καιρὸς νὰ τὸν σώσωμεν.

Καὶ μετ' ὀλίγα λεπτά οἱ ἵπποι ἀσθμαίνοντες καὶ ἔπαρροι ἐστάθησαν ἐμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ Ἰσαάκ.

Δ.

Ἀκούσασα τὸν κρότον τῆς ἀμάξης ἡ Γεσίκα, ἣν ἡ ἀνησυχία ἐκράτει ὕπνον, ἔδραμε πρὸς τὴν πύλην. Ἐν ᾧ ἐμελλε νὰ ῥιφθῆ εἰς τὸν τράχηλον τοῦ πατρὸς τῆς, πόσον ἔφριξεν ἰδοῦσα ἄνθρωπον αἰμόφυρτον.

— Δράμε, θύγατερ, ἐκράξεν ὁ Ἰσαάκ, ὑπανεγείρων τὸν ἐλευθερωτὴν του εἰς τὰς ἀγκάλας του· στείλε νὰ φέρουν τὸν χειρουργὸν Ἐλιτάμαν, δράμε ταχέως, πολὺ ταχέως...

Ἡ νέα κόρη ἔρριψεν ἐπὶ τοῦ πληγωμένου ἐν βλέμμα τῆς περιπαθετέρας συμπαθείας, καὶ εἰσελθοῦσα ταχίστα εἰς τὴν οἰκίαν, ἔδωκε τὰς διαταγὰς τῆς, καὶ ἐπατήθη πλησίον τοῦ πληγωμένου, φέρουσα τὸ ἀναγκαῖον ὀθόνα καὶ ἀλειψὰς διὰ πρώτην ἐπίδεσιν. Ὁ δυστυχῆς νέος εἶχε κοιμηθῆ μετὰ μεγάλων προφυλάξεων ἐπὶ κλίνῃ παρ' ἣν ὁ Ἰουδαῖος Ἰσαάκ ἐτέταζε καὶ ἔστριψε τὰς χεῖράς του.

— Ἐλεος, ἐκράξεν εἷμαι χαμένος ἄνθρωπος! ἀπέθανε, καὶ οἱ Ναζωραῖοι θὰ νομίσωσιν ὅτι ἐγὼ τὸν ἐδολοφόνησα! Ὁ ζήτησιν λόγον παρ' ἐμοῦ, ἐμοῦ ὅστις θὰ εἶδον εὐχαρίστως τὸ ἴδιον αἷμά μου διὰ νὰ τὸν φέρω εἰς τὴν ζωὴν!

Ἐν τούτοις ἡ Γεσίκα, κεκλιμένη ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ μετώπου τοῦ νέου, καὶ προσέχουσα νὰ ἀκούσῃ τοὺς σχεδὸν ἀνεπαισθῆτους σφυγμοὺς τῆς καρδίας του,

— Ζῆ, ἐκράξεν, ἡ καρδία του κτυπᾷ! τότε δραμαμένη ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς ὑπερέτιδος τῆς τὸ ἀγγεῖον τὸ περιέχον τὸ βάλασμον τῆς Σάβας, ἐστάλαξεν ἐλαφρὰ σταγόνας τινὰς ἐπὶ τῶν μνηρίκων καὶ τῶν ἡμιηνωγμένων χειλέων τοῦ ξένου· τὸ ἀνήσυχον βλέμμα τῆς εἶχε σπληνισθῆ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του. Φωνὴ ἀκούσιος ἐξέφυγεν ἀπ' αὐτῆς, ὅταν τὰ βλέφαρα ἐκείνου ἠνεώχθησαν καὶ βλέμμα ἀσθενὲς προσηλώθη ἐπὶ τοῦ ἐκείνης. Δυστυχῆς κόρη! τὸ φλογερώτερον βλέμμα τοῦ ἔρωτος δὲν θὰ εὑρίσκε ταχύτερον καὶ ἀτραπέτερον τὴν ὁδὸν τῆς καρδίας τῆς.

Τὸ αἷμα τῆς νέας κόρης ἐπάγωσεν ἐκ τρόμου καὶ ἐλπίδος, ὅταν ὁ χειρουργὸς κατεμήλωσε τὴν βαθεῖαν πληγὴν ἢ ἐφαίνετο ὅτι ὁ νέος εἶχε λάβῃ ἐκ ξίφους ἐπὶ τοῦ μετώπου· ὁ ἐκ ταύτης τῆς ἐγγειρήσεως πόνος τὸν ἐξύπνισεν ἐκ δευτέρου καὶ ἐχρωμάτισε πρὸς μίαν στιγμὴν τὰς ὠχρὰς παρειάς του· οἱ ὀφθαλμοὶ του ὑψώθησαν πρὸς τὴν Γεσίκαν μετ' ὀδυνηρᾶς ἐκφράσεως· ῥίγος ἀσύνητος διέτρεξεν ὅλα τὰ μέλη τῆς νέας Ἰσραηλίτιδος, καὶ δάκρυα ἔρρευσαν ἐπὶ τοῦ εὐειδοῦς προσώπου της. Μία ἐκφώνησις τοῦ Ἑλισάμα τὴν ἐξ ὑπνίσεν.

— Δεδουξασμένος ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, εἶπεν ἐκεῖνος, ἐκσπῶν τὴν μήλην, ἢ πληγὴν δὲν εἶναι θανατηφόρος· ἢ βραδύτης τῆς περιδέσεως τὴν καθιστᾷ ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πᾶς κίνδυνος παύει, ἂν μόνον καταβληθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι ἐνδελεχεῖς φροντίδες.

Οὗτοι δὲ οἱ παρηγορητικοὶ λόγοι ἔδωκαν ζωὴν εἰς τὴν Γεσίκαν. — ὦ! αἱ φροντίδες δὲν θὰ λείψουν! εἶπε καθ' ἑαυτὴν.

Καὶ ἀπὸ ἐκείνης τῆς στιγμῆς δὲν ἀπεμακρύνθη πλέον τοῦ προσκεφαλαίου τοῦ ἀθηνοῦς, προστακτικῆ, ἀνήτους, μεταβλίνουσα ἀμοιβαδὸν ἀπὸ τῆς ψυχικῆς ἀγωνίας εἰς τὴν ἐλπίδα.

— Ὁ δυστυχὴς νέος! ἔλεγεν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, εἰς αὐτὸν ὀφείλω τὴν ζωὴν τοῦ πατρός μου· κοί οἱ ὁ φθαλμοὶ της ἐστηριγμένοι ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ ἀλλὰ πλήρους εὐγενείας προσώπου τοῦ ἀθηνοῦς, ἐδρέχοντο ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς εὐγνωμοσύνης.

Τῆς εὐγνωμοσύνης. Ἄ! οὐχί! τοῦτο ἦτον πλέον παρὰ εὐγνωμοσύνη τοιοῦτον αἰτήθημα θὰ ἦτον πολὺ ψυχρὸν διὰ τὴν ἐρώσαν ψυχὴν της· καὶ ἡ εὐτυχία ἢ ζωγραφισθεῖσα ἐπὶ τοῦ ὠραίου προσώπου της, ὅταν ὁ χειρουργὸς ἀνήγγειλεν ὅτι παρήλθεν ὁ κίνδυνος, ἢ εὐτυχία ἐκείνη δὲν ἦτον εὐγνωμοσύνη.

— Ποῦ εἶμαι; ἀνέκραξεν ὁ νέος, ὅταν κατὰ πρῶτον, μετὰ ὕπνον βαθὺν ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἶδε πλησίον του τὴν χαρίεσταν μορφήν τῆς Γεσίκας.

— Εἰς τὴν Βιλλείκαν, ἀπεκρίθη ἐκείνη μετὰ χαρᾶς ἀνητύχου, ἀκούσασα ἐξερχομένης τοῦ στόματός του ταύτας τὰς πρώτας λέξεις, καὶ αὐτὰς μόλις προφερομένης, εἰς τὴν Βιλλείκαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός μου.

— Τοῦ πατρός σου! εἶπεν ὁ ξένος πάτχων νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ πατήρ σου! τίς εἶναι; τίς εἶσαι σὺ ἢ ἰδίαν, ἐρατμία κόρη;

— Ὀνομάζομαι Γεσίκα, εἶμαι θυγάτηρ τοῦ Ἰσαὰκ Νικολάιεβ, Ἰουδαίου τῆς Βιλλείκας.

Τὸ βλέμμα τοῦ ξένου ἐσκυθρώπησε.

— Καὶ διατί εἶμαι ἐδῶ; ἐπανελάθεν ἀνυπομόνως διατί ὄχι εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Βιλλείκας; δὲν ἐληγώθη εἰς Νοβογορόδεκ;

Ἡ ὠραία Ἰουδαία διὰ φωνῆς γλυκείας καὶ ἰκετευτικῆς τὸν παρεκάλεσε νὰ καθησυχᾷ· ἔπειτα διηγήθη εἰς αὐτὸν ἐκ τίνος ἀλληλουχίας συμβάντων εὗρισκετο εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην· καὶ ἡ φωνὴ τῆς ὠραίας κόρης ἐνεψυχώθη. Οἱ ὀφθαλμοὶ της ἔλαμ-

ψαν. ὅταν ὠμίλησε περὶ τῆς γενναίας χορηγηθείσης παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν πατέρα της βοηθείας.

— Οἱ στρατιωταὶ μου τοῦλάχιστον γνωρίζουσι τὰ κατ' ἐμέ; διέκοψεν ὁ ἀξιωματικὸς διὰ γλυκυτέρας φωνῆς.

— Δὲν ἐγνωρίζουεν τὸ ὄνομά σου.

— Διατί δὲν εἶπατε νὰ μὲ φέρουν εἰς Βίλναν;

— Ἡ κατάστασις σου τὸ ἐπέτρεπε; καὶ ἔπρεπε νὰ ἐκθέσωμεν τὴν ζωὴν τοῦ σωτήρός μας;

Καὶ ἡ νέα κόρη ἔκυψε τὴν κεφαλὴν ὡς συγκεχυμένη· ὁ ἀσθενὴς ἕως τότε δὲν εἶχε προσέφη οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν.

Ἀμφότεροι ἔμειναν διὰ μίαν στιγμὴν σιωπῶντες καὶ σκεπτικοί, ἔπειτα ἀνήγειραν τὴν κεφαλὴν μετὰ μειδιάματος εὐγνωμοσύνης.

— Εὐχαριστῶ· χιλιάκις εὐχαριστῶ διὰ τὰς φροντίδας, ὠραία παιδίσκη μου, εἶπεν ὁ νέος. . . ἀλλὰ τὸν πατέρα σου δὲν δύναμαι νὰ τὸν ἰδῶ;

— Ὅθ' τὸν ἰδῆς· καὶ ἐξῆλθεν, ἔχουσα τὴν καρδίαν πλήρη θλίψεως καὶ κενῶν μεταμελειῶν.

Ἄμα ἐφάνη ὁ Ἰσαὰκ.

— Γέρον, εἶμαι εὐγνώμων διὰ τὴν φιλοξενίαν σου· πλὴν δὲν θὰ εἶμαι ἡτυχος ἕως ὅτου δὲν φανερώσης τὰ κατ' ἐμέ εἰς τὸ τάγμα μου· εἰδοποίησον τὸν συνταγματάρχην. . . εἰς Βίλναν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Λοζίνσκις εἶναι ἀσθενὴς εἰς τὴν οἰκίαν σου.

Ὁ Ἰουδαῖος ὑπεσχέθη, καὶ ὁ Λοζίνσκις ἐθαβρυνθεὶς ἔπαυσε τοῦ νὰ ἦναι ἀνυπόμονος καὶ ἐμμέριμος· τουντεῦθεν δὲ εὐπειθῆς εἰς τὰς προτροπὰς τῆς ὠραίας Γεσίκας ἐξέφραξε πρὸς αὐτὴν τὴν εὐγνωμοσύνην του μετὰ περιπαθοῦς ἀροσιώσεως, θλίβων ἐνίοτε τὴν χεῖρα τῆς νέας κόρης ἥτις ἐρυθρία ἐξ ἡδονῆς καὶ εὐτυχίας.

Ὁ Λοζίνσκις ἐφθασε μετ' ὀλίγον εἰς κατάστασιν τοῦ νὰ ἐξεγερθῇ τῆς κλίνης καὶ νὰ περιέλθῃ τὴν οἰκίαν καὶ τὸν κῆπον. Ἐπρότιμα τῆς πνιγερᾶς θερμότητος τοῦ ἐγκλείστου ἀέρος· τοῦ δωματίου τὴν ἐκ τῶν οἰκιστῶν στοιχάδων γλυκεῖαν αὐτοῦ δροσερότητα στήριζόμενος ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς νέας κόρης, περιεπάτει ἡρέμα. Ἀμφότεροι δῆρχοντο εἰς γλυκείας συνομιλίας ὡρας ὀλοκλήρους αἰ εἰς αὐτοὺς ἐφαίνοντο σιγαιμαί. Ἡ νέα Ἰσραηλίτις ἤκουσε μετὰ προσοχῆς μεμιγμένης μετ' ἐκπλήξεως καὶ ὑπερηφάνου ἀγαλλιάσεως τὴν διήγησιν τῶν συμβάντων τοῦ στρατιωτικοῦ βίου του· ἡ φαντασία της τὸν ἠκολούθει εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς μάχης, ὑπερπηδῶσα μετ' αὐτοῦ τὰς στενωποὺς καὶ τοὺς ποταμούς· ἐξέφερε φωνὰς ἐνθουσιώδεις διὰ ὄλους τοὺς θριάμβους του, καὶ δάκρυα δι' ὅλας τὰς ἡττας του· ἐκεῖνος δὲ πάλιν εἰλκύετο πρὸς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἀνεπιτηδεύτως καλλιερνημένου πνεύματός της, ὑπὸ τῆς ὀρθότητος τῆς κρίσεώς της καὶ ὑπὸ τῆς ἐξαιρέτου αἰσθητικῆς της.

Ἡ πρὸς τὴν νέαν κόρην ἐγκάρδιος αὐτοῦ προσήλωσις ἤβησεν ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς ἡς τῷ ἐπέπνεεν ὑπολήψεως.

— Γεσίκα, τῇ εἶπε μίαν ἡμέραν, ἐλευθερῶν τὸ ὠραῖόν της μέτωπον ἀπὸ τῶν πικρῶν βοτρυχῶν, δὲν δύνασαι νὰ υποθέτης εἰς πότον βαθμὸν ὁμοιάσεις

μίαν τῶν συγγενῶν μου· αὕτη ἡ παράδοξος ὁμοιότης μὲ ἐκπλήττει συχνάκις, καὶ καθίσταται τόσῳ εὐχαριστοτέρα εἰς ἐμὲ, καθ' ὅσον ἀνακαλεῖ ἀπαύστως εἰς τὴν καρδίαν μου ἄλλην κόρην ἐπίσης καλὴν καὶ ἔραστρίαν ὡς σέ.

Ἡ καρδία τῆς νέας Ἰουδαίας ἐσκίρτησεν ἐκ χαρᾶς εἰς τούτους τοὺς λόγους, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν στιγμὴν αἰσθημα ζηλοτυπίας εἰσέφρυσεν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς.

— Πῶς ὀνομάζεται ἐκείνη ἡ συγγενὴς ἢ ὁμοιάζων ἄνθρωπος; ἠρώτησεν ἐκείνη.

— Μαλβίνα, ἀπεκρίθη ὁ Λοζίνσκις.

— Μαλβίνα! ἐπανελάθεν ἡ Γεσίκα, τί ὠραῖον ὄνομα! δὲν εἶναι θεαίως ἤττον ὠραία τοῦ ὀνόματός τῆς, ἐξηκολούθησεν ἐκείνη μετ' ἐπαισθητικῆς προκαταλήψεως κατ' αὐτῆς.

— Πῶς νὰ μὴ ἦναι, εἶπεν ὁ Λοζίνσκις μειδιῶν, ἀφ' οὗ σὲ ὁμοιάζει;

Τὸ ὠραῖον πρόσωπον τῆς Ἰουδαίας ἐκαλύφθη ὑπὸ ζῶηροῦ ἐρυθρήματος.

— Τί δὲν ἐδίδον διὰ νὰ τὴν ἰδῶ, ἔκραξεν ἐκείνη μετ' αὐξανοῦσης συγχύσεως.

— Δύναμαι εὐκόλως νὰ σοὶ δώσω αὐτὴν τὴν εὐχαρίστησιν, ἀπεκρίθη ὁ Λοζίνσκις, ἐξάγων ἀπὸ τὸν κόλπον του μικρὰν χρυστῆν θήκην κρεμαμένην εἰς τὸν τράχηλόν του διὰ πλέγματος τριχῶν. Ἴδε, ἐπρόσθεσε, παρρησιάζων εἰς ἐκείνην εἰκόνα ἐν μικρογραφίᾳ, εἶναι ἐκείνη, εἶναι ἡ Μαλβίνα.

— Πόσον εἶναι ὠραία! ἔκραξεν ἡ Γεσίκα, ὠχρῶσα μ' ἐκολάκευσε, εἶμαι μακρὰν τοῦ νὰ ἦμαι τόσον εὐμορφη.

— ὦ, ὄχι, ὄχι, Γεσίκα, εἶται ἀξία νὰ συγκριθῆς μὲ ἐκείνην.

Ἡ ὠραία Ἰουδαία ἔστεισε τὴν κεφαλὴν ὡς δυσπιστοῦσα, καὶ δι' ὄλεον τοῦ λοιποῦ τῆς ἡμέρας ἦτον σύννους καὶ σκεπτικῆ.

Ἐν τούτοις ἡ ἀνδρῶτις τοῦ Λοζίνσκι προώδευε ταχέως. Ἐν ἐσπέρας καθ' ἃ εἶχε μείνη εἰς τὸν κήπον πλεόν τοῦ συνήθους, ἡ Γεσίκα, ἥτις ἀπὸ τινος καιροῦ ἐφαίνετο ν' ἀπορεύῃ τὴν συναπάντησίν του, φοβηθεῖσα μήπως τὸ ἐσπειρόν ψυχὸς βλάβῃ τὴν ὑγείαν του, ἀπεφάτισε νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν εὖη ἢ ἰδίᾳ.

Ἐξεληθῶσα διὰ δειλοῦ βήματος εἰς τὸ δάσος, εἶδε τὸν νέον ἀξιοματικὸν ἐκτεταμένον ἐπὶ ἐδράνου γλόης, καὶ κρατοῦντα εἰς χεῖρας τὴν εἰκόνα, ἥτις ἐγνώρισεν ἐν τῇ παραγῆ τῆς ὅτι ἦν ἡ τῆς ἀντιζήλου τῆς, τῆς Μαλβίνας. Τὰ μελαγχολικὰ βλέμματα τοῦ νέου ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς εἰκόνας μετ' ἀνεκλαλήτου ἐκφράσεως εὐχαριστήσεως καὶ ἔρωτος, καὶ τὰ χεῖλη του προσεκολλῶντο κατὰ στιγμὰς εἰς αὐτὴν μετὰ τινος εἰδους φρενητιάζσεως, ἥτις ἐσπάραξε τὴν καρδίαν τῆς δυστυχῶς παιδίσκης· ἐστέναξεν εἰς τὴν θέαν τῆς εἰκόνας ἐκείνης, καὶ ὁ στεναγμὸς ἐπρόδωκε τὴν παρουσίαν τῆς.

— Εἶσαι σὺ, Γεσίκα! εἶπεν ὁ Λοζίνσκις στρεφόμενος· τίς μὲ δίδει τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ σὲ ἴδω, ἀγαπητὴ φίλη;

— Ἡ ἐσπέρα εἶναι κατὰ πολὺ δροσερά, ἀπεκρίθη

ἐκείνη διὰ τεταραγμένης φωνῆς, καὶ φοβοῦμαι μὴν ἐκλήσῃς τὴν ὑγείαν σου παραμένων ἐπὶ πλεόν ἐνταῦθα.

— Παιεῖς καὶ σὺ, ἀπεκρίθη ἐκείνος ἀστεϊζόμενος· μὲ ἀμελεῖς ὄλωσ διόλου καὶ λητμονοῦμαι, ὅταν μὲ ἀφίουν μόνον.

— Ἀλλὰ δὲν ἦσθον μόνος, εἶπεν ἡ νέα Ἰουδαία μετὰ τόνου σχεδὸν ὁμοιάζοντος μὲ ἐπίπληξιν.

— Ἐχεις δίκαιον, καλὴ μου, ἡ Μαλβίνα καὶ σὺ μ' ἐσυντροφεύετε.

— Ἡ Μαλβίνα, ναί, τὸ πιστεύω, φαίνεται ὅτι πολὺ τὴν ἀγαπᾷ· εἶναι θεαίως πολὺ ἐκ τοῦ πλησίον συγγενῆς σου.

— Ὅχι ὅμως ἀκόμη τόσον πλησίον· εἶναι ἐπιτροπευομένη τοῦ πατρός μου· ἀνετράφημεν ὁμοῦ ὡς ἀδελφὸς καὶ ἀδελφῆ.

— Λοιπὸν, εἶπεν ἡ Γεσίκα μετὰ μιᾶς στιγμῆς· δισταγμὸν, ἀγαπᾷς τὴν Μαλβίναν ὡς ἀδελφῆν;

— Καὶ ὡς μνηστῆν, ἐπρόσθετεν ἡσύχως ὁ Λοζίνσκις.

Εἰς τούτους τοὺς λόγους ἡ νέα κόρη ἦς ὄλα τὰ μέλη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ ῥίγους σπαταμωδικοῦ, ἀφῆκε μίαν φωνὴν. Τὸ ὅπερ κατέπτε δηλητήριον εἰσεχώρει ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐπάγωνε τὴν καρδίαν τῆς.

— Τί ἔχεις λοιπὸν, καλὴ μου φίλη; εἶπεν ὁ Λοζίνσκις ἐντρομος· χωριάς, τρέμεις!

— Τὸ ψύχος μὲ διεπέρασεν, ἀπεκρίθη ἐκείνη μετὰ φωνῆς πνιγομένης ἀπὸ δάκρυα· ὁ ἀνεμὸς εἶναι τόσον δριμύς, δὲν ἐμβαίνομεν εἰς τὴν οἰκίαν;

— Δυστυχῆς παιδίσκη! πῶς δὲν τὸ ἔλεγες πρότερον; αἰωνίως θὰ μὲ τύπη ἢ συνείδησις, ἂν ἀθηνῆς ἐξ αἰτίας μου.

Ὁ Λοζίνσκις περιβαλὼν τότε διὰ τῶν βραχιόνων του τὴν χαρίεσταν μέτην τῆς διὰ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα, διὰ νὰ φθάσῃ ὅσον τάχος εἰς τὴν οἰκίαν.

Εἰς τὸ κατώρλιον τῆς θύρας ἡ Γεσίκα τὸν εὐχαρίστησε, καὶ ἐμβᾶτα κατεστειμμένως εἰς τὸν θάλαμόν τῆς, ἐρρίφθη ἐπὶ μιᾶς ἔδρας ὀλολύσουα.

Ἡρχιζεν ἤδη νὰ συναισθάνεται ἡ δυστυχῆς! ὅτι τὸν ἠγάπα, τὸν ἄνθρωπον ἐκείνον ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ βαθμὸς του, ἡ θρητικεία του καὶ οἱ σύνδεσμοι τῆς καρδίας του ἐφαίνετο ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν χωρίσωσι διὰ παντός.

(ἀκολουθεῖ.)

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΛΕΥΚΤΡΟΙΣ ΜΑΧΗΣ.

Ὅλαι αἱ ἱστορίαι ἀναφέρουσιν, ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας ἐνίκησεν ἐν Λεύκτροις τὴν λαμπρὰν ἐκείνην νίκην, ἐπινοήσας τὴν *πλαγίαν*, τὴν *λοξήν*, τὴν *ἐγκάρσιον*, τὴν *σφηνοειδῆ*, τὴν *ἐμβολοειδῆ* αὐτοῦ παράταξιν, τὴν ὁποίαν βραδύτερον τοσοῦτοι ἄλλοι στρατηγοὶ, καὶ ἰδίως ὁ μέγας Φρεδερίκος, καὶ ὁ Ναπολέων εὐδολίμως μετεχειρίσθησαν. Ἀλλὰ τῶν συν-

ρας) ἐνόμισεν, ὅτι ἐλπίς σωτηρίας δὲν ὑπάρχει καὶ ἐτράπη εἰς φυγήν. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἀπέθανεν ὁ Κλεόμβροτος καὶ χίλιοι Λακεδαιμόνιοι.

Τὸ τέχνασμα τοῦ Ἐπαμινώνδου εἰς τὴν περίστασιν ταύτην (τὸ ὅποιον μετεχειρίσθη καὶ μετὰ τινὰς ἐνιαυτούς περὶ Μαντίνειας) ἐπανελήφθη πολλάκις, ὡς προεῖρηται, μετέπειτα, καὶ αἰετοτε σχεδὸν ἀνέδειξε νικητὴν τὸν γινώσκοντα νὰ τὸ μεταχειρισθῆ ἐπιτηδείως καὶ δεόντως. Καὶ ὀνομάζεται μὲν ἡ παράταξις *πλαγία*, *λοχὴ*, κτλ., ἀλλ' ἴσως οὐδεμία τῶν ὀνομασιῶν τούτων εἶναι ἀρμοδία, διότι, ὅτι μάλιστα χαρακτηρίζει τὸ ἐπιτόνημα τοῦ Ἐπαμινώνδου εἶναι τὸ ἐπιτεθῆναι ἰδίως καθ' ἑνὸς ἢ καὶ δύο σημείων τοῦ ἀντιπάλου στρατοῦ, μετὰ δυνάμεως ἰσχυροτέρας τῆς δυνάμεως ἣν ὁ ἐχθρὸς ἔχει ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ· ἀδιάφορον δὲ εἶναι ποῖον σχῆμα ἔλαβεν ὁ στρατὸς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα. Ὅθεν ἀδιάφορον εἶναι ἂν ὁ Ἐπαμινώνδας παρέταξε κλιμακῆδὸν τὸν στρατὸν του ἵνα ἐπιτεθῆ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, φυλάττων πόρῳ τὴν δεξιάν, ἢ ἐστράφη περὶ τὴν δεξιάν ταύτην, ὡς περὶ ἄξονα, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Τὸ οὐσιώδες, τὸ κύριον εἶναι, ὅτι ἐσώρευσε πλείστας δυνάμεις εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ κέρασ.

Τὸ ἄτοπον τοῦ προτάσσειν τὸ ἵππικὸν πρὸ συνεχοῦς τοῦ πεζικοῦ παρατάξεως καθίσταται πρόδηλον ἐν τῇ προκειμένῃ μάχῃ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀμφοτέροι οἱ ἀντίπαλοι ἐποίησαν τὸ αὐτὸ λάθος· ἀλλ' ὁ Ἐπαμινώνδας, γινώσκων πόσον οἱ Θετταλοὶ αὐτοῦ ἵππεῖς ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Λακεδαιμόνιων, προεῖδε θεθαίως τὴν ἐκβασιν τοῦ ἀγῶνος· ὥστε μάλιστα ἀξιόμιμπος διὰ τὴν παράλογον ταύτην διάθεσιν τοῦ ἵππικοῦ εἶναι ὁ Κλεόμβροτος.

Θαυμαστὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐπίκαιρος ἐνέργεια ἐκἄστου τμήματος τοῦ τῶν Θεθαίων στρατοῦ. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ σφὴν συμπληροῖ τὴν διάρρηξιν τοῦ δεξιοῦ τῶν Λακεδαιμόνιων κέρατος, ὁ ἱερὸς λόγος ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ πλαγίως καὶ ὀπισθεν, τὸ ἵππικὸν τὸ καταδιώκει, δὲ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ Ἐπαμινώνδου, τῶν ὀπισθεν ἡ εὐάρημος δύναμις δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ ἐφορῆσεν εὐθὺς ἐξ ἀριστερᾶς εὐθὺς ἐξ ἀριστερᾶς ἀντιπάλους κατὰ τὸ ἥμισυ νενικημένους.

νομίζομεν ἄξιον ἐρεύνης πῶς ἐτράπημεν εἰς αὐτὴν τὴν ἄγουςαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν λεωφόρον, ἀπεκδυθέντες τοῦ τύπου παρελθούσης δόξης. Εἰς δύο ἄνδρας χρεωστοῦμεν πρὸ πάντων αὐτὸ τὸ αἴτιον ἀποτέλεσμα, εἰς τὸν Εὐγένιον καὶ εἰς τὸν Κοραῆν. Περὶ μὲν τοῦ δευτέρου ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος παρὰ τοῦ Κ. Π. Ἀργυροπούλου ἐκφωνηθεὶς εἶος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀποχρώντως μᾶς διδάσκει. Θέλομεν ἐπομένως πραγματευθῆ μόνον περὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀρχαιότερου.

Διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν πρεπόντως τὴν πορείαν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, εἶναι πρέπον νὰ χαρακτηρίσωμεν ἐν γένει τὴν κοινωνίαν, ἐν τῷ τῆς ὁποίας, ἔζησε.

Δύο ἐποχὰς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν κατὰ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως. Ἡ πρώτη μᾶς παριστάνει τὴν καθημερινὴν χειροτέρευσιν καὶ τὴν ἐξάντησιν τοῦ ἔθνους ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν. Οἱ λόγοι φέρουν ζητοῦντες ἄσυλον καὶ φέροντες πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸν τὰ λείψανα πολυτίμων θησαυρῶν, οἵτινες, ὡς διὰ μαγικῆς δυνάμεως, ἐξευγενίζουσαν παραχρῆμα τὴν ἀποκτώσαν αὐτοὺς ἀνθρωπότητα.

Ὁ πολυμαθὴς Συγγραφεὺς τοῦ Ἑλληνομνήμονος μᾶς εἰδείξε, πῶς ἄνδρες διακεκριμένοι, δυνάμενοι νὰ τιμήσωσαν πᾶν περωτισμένον ἔθνος, παρήλθον, χωρὶς ν' ἀφήσουν ἴχνη ἐν τῷ τοῦ ἰδίου αὐτῶν, μετανάστασι καὶ φερέοικοι.

Οὐχ ἤττον ὅμως καὶ εἰς τὰ σκληρότερα δεινὰ δύναται ν' ἀνθεῖξῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὅταν ἔχη δύναμιν, ὅπως εἰδείξεν ὁ ἑλληνικὸς, συναισθανθεὶς πάλιν τὴν ἰδίαν του ἀξίαν.

Εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσωμεν πότε ἀρχεται ἡ δευτέρα αὕτη ἐποχὴ, ἀλλ' ὡς ἀλάνθαστον σημεῖον μᾶς χρησιμεύουσαν δύο μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὅσον παγκόσμια, ὥστε μέχρι τοῦ ὀρίζοντός μας ἐξέτειναν τὴν ἐνέργειάν των.

Πρὸ πάντων κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἀποφασίζεται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μολούδι ἡ διάνοια δὲν ἀποκτᾷ εἰσέτι τὰ δικαιώματά της, αὕτη κυριαρχοῦσα, παρίσταται ὅμως ὡς πρώτη κοινωνικὴ δύναμις καὶ τοῦλάχιστον ὄλα καθίστανται ἀμφίβολα καὶ προβληματικὰ ἐνώπιόν της. Ὁ 18^{ος} αἰὼν, ὁ αἰὼν τῶν φιλοσόφων καὶ ἠθικολόγων, ἀπὸ τοῦ Λωκίου, Χουμίου, Βολιμβροκίου μέχρι τοῦ Βολταίρου καὶ Ρουσσώ, εἶναι αἰὼν κρίσεως, καθ' ἣν ἡ ἠθικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καθημέραν προβαίνει κατακτώσα καὶ συντρίβουσα τὰς προλήψεις καὶ τὰ δεσμὰ τῆς ἐλευθερίας. Ὅ,τι δὲν ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, πρέπει νὰ πέσῃ, καὶ ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν ἔχει εἰσέτι ἰσχυρὸν βραχίονα ν' ἀνατρέψῃ τι, ἔχει ὅμως τὴν ἀμπίστομον μάχαιραν τοῦ σαρκασμοῦ καὶ τοῦ παραλοισμοῦ τὸ βάραθρον. Ὅταν ἡ φιλανθρωπία ἐξέρχεται νὰ σταυροφορήσῃ, πῶς, ὅστις αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἀνθρώπος, νὰ μὴ συνακολουθήσῃ;

Ἐξ ἄλλου μέρους, ἡ πτώσις τῶν Ἑνετῶν ἐχρημάτισε πολὺ εὐτυχῆς διὰ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν. Οἱ Ἑνετοὶ, ἀκολουθοῦντες ἀποκλειστικὸν σύστημα, ἐδέσμευον τὴν ἐμπορίαν ἐντὸς τῆς πόλεως των, ἥτις ἦτο

ΒΙΟΣ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΛΛΙΓΑ.

Quod primum jam et tamen pulcherrimum habeat — Imaginem vitae suae relinquere. (Tacitus)

Παιδοὶ παρακολουθοῦντες σήμερον οἱ ἄλλοτε ἄρμα-τηλάται τὸ Ἀβδὸν ἄρμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ,

της ἐω και της ἐσπερίας ἀποθήκη, οὐδέποτε ἐπιπρέφαντες εἰς τὰς ἀποικίας τῶν ἐλευθέρων ἀνάπτυξιν (1). Ἀρῶν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐμπορία ἠπλώσε τούς βραχίονας ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον εἰς τὸ νέον ἡμισφαίριον, ἡ Ἑνετία ἀπέβαλεν ἀπὸ τὰς χεῖρας της τὴν τριάναν, καὶ ἐδείχθη πάλιν, ὅτι εἶναι μικρὰ τοῦ Ἀδρίου γωνία. Ἐξ ἑνὸς μέρους λοιπὸν ἡ ἐλευθερία τῆς ἐμπορίας, ἐξ ἄλλου ἡ παρακμὴ τῆς Ἑνετικῆς ναυτιλίας καὶ ἡ ἐνασχόλησις τῶν Εὐρωπαϊῶν εἰς ἄλλας πλατυτέρας καὶ ἀπωτέρας ἐμπορικὰς ὁδοὺς ἤνοιξαν νέον στάδιον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν δραστηριότητα, ἣτις, συμμετέχουσα εἰς τὴν κοινὴν εὐπορίαν, ἀπελάμβανε καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς πηγάζοντα ὠρελήματα τοῦ πολιτισμοῦ (2).

Ἐν τῷ μέσῳ τοαύτης ἐποχῆς κατὰ τὸ 1716 ἐγεννήθη *Εὐγένιος ὁ Βούλγαρος* ἐν Κερκύρα. Εἶναι ἀδύνατον νὰ πληρορηθῇ τις περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τί ἦτο καὶ τί ἐπραξεν ὁ Εὐγένιος. Ὑπερέχων ὅλους τούς συγχρόνους τοῦ Ἑλλήνας καὶ κατὰ τὴν πολυμίθειαν καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν, ὅχι μόνον καθ' ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἀνακρίνεται τοῦ ἔθνους τοῦ ἀρχηγέτης, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς πρὸς παθείας τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ κορυφαῖοι. Διευθυντὴς καὶ καθιδρυτὴς Σχολείων, Ἱεροκήρυξ, Συγγραφεὺς, Θεολόγος, Φιλόσοφος, Μαθηματικὸς, Φυσικὸς, καθ' ὅλα συμβαδίζων μὲ τὴν μεγάλην πρόσοδον τοῦ αἰῶνος του, βεβαίως πρέπει νὰ θεωρηθῆται ὅτι πρωτοποιοῖ τὴν ἐποχὴν του. Αἱ γνώσεις του δὲν εἶναι μόνον τὸ σημεῖον, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐφθάσε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ Ἑλληνικὴ διάνοις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ ἀναμόρφωσις τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, αἱ ιδέαι, αἵτινες ἐντὸς αὐτῆς εἰσῆχθησαν, ἡ ὠθητικὴ τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἡ παιδεία, ὅλα χρεωστοῦνται εἰς τὸν Εὐγένιον.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ βιογραφία του εἰς τοῦτο κυρίως πρέπει ν' ἀποβλέψῃ, ἐξιστοροῦσα τὰ ἠθικὰ γεγονότα, τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα, καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν σημασίαν αὐτῶν.

Ὁ ἰδιωτικὸς αὐτοῦ βίος μᾶς εἶναι ὀλίγοι γνωστός.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Εὐγενίου φαίνεται ἀρχαία, διότι μνημονεύεται εἰς τὸν βίον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετηνέχθησαν εἰς Κέρκυραν ἀπὸ τὸν Βούλγαρον ἐπονομαζόμενον Καλοχαϊρέτην. Μάλιστα αἱ Βουλγάραι διετήρησαν πάντοτε τὴν αὐτὴν ζέσιν περὶ τὴν ἱεράν των παρακαταθήκην, καὶ ἐν καιρῷ ἀνακρινίσεως τῆς πόλεως ἤγειραν νέον ναὸν εἰς τὸν Ἅγιον.

Τὸ λαϊκὸν ὄνομα τοῦ Εὐγενίου ἦτο Ἐλευθέριος, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος του ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ὀθωμανῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Σουλεμβούργος ἀνεχαίτισε. Περὶ τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Εὐγενίου οὐδὲν γνωρίζομεν ἀ-

(1) Ἴδε τὸν D a r u Histoire de la Rép. de Venise καὶ τὴν διατριβὴν περὶ τῶν Ἑνετῶν ἐν Πελοποννήσῳ, καταχωρισθεῖσαν εἰς τὸν Ἑρανιστῆν.

(2) Ἴδε τὴν ἕδρα ἀρχουμένην τῶν Ἑλλήνων ἀμιλλαν εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ ναυτιλίαν ἐν τῇ μνησθείσῃ ἱστορίᾳ τοῦ D a r u.

κριβᾶς. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὴν Κέρκυραν δὲν εὗρετὰ μέτα νὰ διδαχθῇ, διότι ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἄρταν καὶ κατοπιν εἰς Ἰωάννινα (3). Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἐλάβεν, ὡς τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας μέλος, τὸ ὄνομα *Εὐγένιος*. Τὸ κληρικὸν σχῆμα δὲν ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν ἀπειρον ζέσιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐφλέγετο νὰ ἐκτείνῃ τὰς γνώσεις του καὶ μὲ τὴν ὁποῖαν τίποτε ἄλλο δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξίτωθῇ, παρὰ τὴν ἀκλόνητον εὐτέθειαν, ἣτις καθ' ὅλας τὰς πράξεις τῆς ζωῆς του κατέχει τὴν πρώτην θέσιν. Τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀποφασίζει περὶ τῆς ὁδοῦ του διὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὁ Εὐγένιος σχεδὸν συγχρόνως χειροτονηθεὶς καὶ μεταβὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ ν' ἀντλήσῃ εἰς τὴν μεγάλην πηγὴν τῶν ἐπιστημῶν, εἶδε, ποῖα ἦσαν τὰ ἰσχυρὰ ἐλατήρια τῆς καρδίας του. Ἀνοὶ Πατέρες καὶ ἡ θεολογικὴ μάθησις, ἣτις βέβαια δὲν ἦναι οὔτε εἰς τὴν Ἄρταν, οὔτε εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἐξήρκεον διὰ νὰ στερεώσουν τὸν Εὐγένιον εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἠσθάνετο ὅμως ὅτι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως δὲν εἶναι ἡ μόνη σοφία τοῦ δημιουργοῦ. Ὅτι εἶναι ἡ ἀνωτάτη δὲν δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ, ὅστις σπουδαίως σκέπτεται, χωρὶς νὰ τυφλοῦται ἀπὸ τὴν ματαιότητα φιλαύτου λατρείας τῆς πεπερασμένης του διανοίας καὶ ὀλιγώτερον πάντων ἄμφιβαλλεν ὁ Εὐγένιος· ἀλλ' ὡς ἀνωτάτη προϋποθέτει τὰς διανοητικὰς δυνάμεις τοῦ ἀθρώπου ἀνεπτυγμένας. Τότε μόνον ὁ ἄνθρωπος δὲν συγχέει πᾶν φαινόμενον τοῦ ὕλικου ἢ νοητοῦ κόσμου μὲ τὴν ἀπόλυτον γνῶσιν τοῦ θεοῦ καὶ δὲν εἰδωλολατρεῖ τὴν φύσιν, νομίζων ὅτι κάμνει θυσίαν εὐάρεστον εἰς τὸν κύριον, ὅταν γνωρίζῃ νὰ διακρίνῃ. Ὅστις δὲν ἐνοεῖ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν οἰκονομίαν ἐκάστου πράγματος, δύναται νὰ ἐκπληττεται, ὡς ὁ Ἀσιανὸς, διὰ τὸ μέγεθος τῆς κτίσεως εἶναι ὅμως μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ προσφέρῃ τὴν λατρείαν τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐκπλήξις μᾶς πληροῖ μόνον μὲ τὸ αἶσθημα τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὕψιστου, τὴν δὲ συνείδησιν τῆς παραγαθότητος του ἀποκτῶμεν διὰ τῆς πνευματικῆς λατρείας. Ἡ σπουδὴ λοιπὸν τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀθρώπου μεταδίδουν τὴν γνῶσιν τῆς καθαρῆς χριστιανικῆς προσηγορίας τοῦ θεοῦ, τῆς προσηγορίας τῆς παναγαθότητος.

Εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσεμιάσωμεν μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις, διὰ νὰ εὐρωμεν τὸν σύνδεσμον τῶν ιδεῶν τοῦ Εὐγενίου καὶ νὰ ἐνοήσωμεν, πῶς μὲ τὴν ἀκραν θεοσέθειαν αὐτοῦ συμβαδίζει ἡ ἀκάματος φιλομάθεια καὶ μελέτη πάσης ἐπιστήμης. Μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς του θέλομεν τὸν ἀπνευγῆται ἀκολουθοῦντα τὴν διπλὴν ταύτην τάσιν. Πῶς ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐνοοῦσε νὰ λύσῃ τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνου συνειδήσεως, θέλομεν εἰδεῖ ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τοὺς ἰδίους λόγους του.

Μᾶς εἶναι ἄγνωστον μὲ ποῖα ἐφόδια ὁ Εὐγένιος με-

(3) Ἴδε Λογικὴν τοῦ Εὐγ. σελ. 42. καὶ ἐπιστολὴν πρὸς Κρομμύδαν.

τέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ οἰκογένειά του δὲν ἤπόρει τόσον. Εἶναι πιθανόν ὅτι μετερχόμενος ἤδη τὸν διδάσκαλον ἐξοικονόμησε μικρὰν προμήθειαν, ἢ ἔλαβε βοήθειαν τῶν τότε ἐμπόρων, οἵτινες ἔκαμνον εὐσεβῆ καὶ φιλόανθρωπον χρῆσιν τοῦ πλοῦτου των.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον ἤδη ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη προχωρήσει ἕως τοῦ νὰ κατασταθοῦν ἀνεξάρτητοι τῆς θρησκείας. Οἱ νόμοι τοῦ Κεπλέρου διὰ τοὺς ὁποίους ἔλαβεν ὁ Γαλιλαῖος τὸ μαρτυρίου τὸν στέφανον, καὶ αἱ φυσικαὶ ἀνακαλύψεις ἐνομιμοποίησαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐρεῦνης. Μετὰ τὸν Καρτέσιον καὶ τὸν Λειβνίτιον οἱ Ἀγγλοὶ, ἀκολουθοῦντες τὴν ἐμπειρικὴν ὁδόν, ἀνέλυον τὰ φαινόμενα καὶ ὁ Λώκιος εἰσήγαγεν ἤδη τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν ἀληθῆ τροχίαν τῆς, τοῦτέστι τὴν ἐρευναν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, προετοιμάζων τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς Καντιανῆς κριτικῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐμελλεν ἡ φιλοσοφία νὰ μεταπλασθῆ ἐξ ὀλοκλήρου, ὅχι πλέον ἀδόλεσχουσα περὶ παντός, ἀλλὰ δίδουσα λόγον τῶν πράξεών τῆς.

Οὐδεμία προκατάληψις ἔφερε πρόσκομμα εἰς τὸν νοῦν τοῦ Εὐγενίου, ἀλλ' ἔκρινε πολὺ ὀρθῶς, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ ἐπιπέρη γνώμην πρὶν λάβῃ γνώσιν τῶν πραγμάτων, οὔτε ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν, νήλην εἰς τὴν κατοικίαν τῶν ἐπιστημῶν, νὰ τὰς ἐπικρίνῃ καὶ νὰ τὰς κατακρίνῃ. Ἐρωδιασμένος μὲ τὸν καθολικὸν ἐκείῳ νοῦν, ὅστις κατακυριεύει οὐτινος ἐπιλαμβάνεται, καὶ ὅστις δὲν στρέφεται καθ' ὅλας τὰς ὁδοὺς ἀπὸ πολυπραγμοσύνης, ἀλλὰ διότι δύναται νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν γενικὴν περιωπὴν, διὰ τῆς ὁποίας συνδέει τὰ καθέκαστα, ἐπεδόθη εἰς πᾶσαν σπουδὴν, τῆς ὁποίας τοὺς καρπούς, μέχρι θαθέος γήρατος, συνέλεγε καὶ ὠριμαζέεν.

Ἦθελεν εἶσθαι ἀξιοπεριεργὸν ἂν ἐγνώριζομεν ποίους διδασκάλους ἠκολούθησε καὶ πῶς ὠδηγήθη κατὰ τὴν σπουδὴν του. Ἀλλὰ τίποτε περὶ τούτου δὲν μᾶ διεσώθη, οὔτε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἂν ἐτελείωτε τὴν ἐκπαίδευσίν του, καθὼς ἐπεθύμει, ἢ ἂν ἠαγκάσθη νὰ τὴν διακόψῃ ἀπὸ ἑλλείψιν μέτων. Τοῦτο μόνον ἐξεύρομεν ὅτι κατόπιν διέτριβεν εἰς Ἑνετίαν, ἀποκτίσας βεβαίως ἱκανὰ μέτρα, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ μόνος τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἄλλων. (1)

Μεταξὺ τῶν πλουσίων Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Ἑνετίας ὁ Εὐγένιος δὲν ἠδύνατο πολὺν καιρὸν νὰ μείνῃ ἄγνωστος. Φαίνεται ὅτι καθ' ἡμέραν τινὰ τῆς τεσσαρακοστῆς ἐδίδαξεν ἐπ' ἄμβωνος. Δὲν ἦτο μόνον θαυὸς Ἑλληνιστῆς, ἀλλ' ἐγνώριζε καὶ τὰς ἀπλοϊκὰς καὶ γνησίας χάριτας τῆς δημόδους διαλέκτου, αἵτινες δὲν διαφεύγουσιν τὴν ἀγγίνοιαν καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ ἥθους καὶ τῆς φαντασίας. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὐτοῦ διδασκαλίαι, καθὼς δεικνύει ἡ διασωθεῖσα περὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἔφερον τὸν τύπον ἐτύμου νοός. Ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι ὁ σοφὸς δύναται

νὰ ἐπιτηδεύσῃ τὴν γλῶσσαν του καὶ νὰ τὴν προσαρμόσῃ κατὰ τὸ ἀντικείμενόν του· ὁ Ἱεροκλήρξ ὅμως εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ καὶ ὀφείλει νὰ ὀμιλήσῃ τὴν γλῶσσαν του, ἀκολουθῶν τὰς ἐννοίας του καὶ τὰ κινήματα τῆς καρδίας του, ἂν θέλῃ νὰ ἐνσπείρῃ εἰς ὄλων τὰς ψυχὰς τὴν θεῖαν ἀλήθειαν, ὥστε ἕκαστος νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἐπιβροχὴν τῆς ἐν ἑαυτῷ. Δὲν ἐσώρευε ῥήσεις, οὔτε ἐπλανᾶτο εἰς ἀτάκτους παρεκβάσεις ὁ Εὐγένιος, διὰ νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν πολυμαθείας, ἀλλ' ἐζήτηε τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν καὶ αἰσθανόμενος ὅλην τὴν ἐτύπωσιν τῶν σκηνῶν ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς ἐμφανίζεται ὁ Κύριος, ὡς διδάσκαλος ἐν μέσῳ μαθητῶν, τὴν μετέδιδε μὲ ὄλον τὸ πῦρ τοῦ λόγου του.

Ἐκ τῶν παρευρεθέντων, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγνώρισαν τὰ ἔξοχα προτερήματα τοῦ ἀνδρός οἱ Μαροῦτσαι ἐξ Ἰωαννίνων, οἵτινες διεύθυνον ἐν τῶν σημαντικωτέρων ἐμπορικῶν καταστημάτων ἐν Ἑνετίᾳ. Οἱ Μαροῦτσαι δὲν ἦσαν μόνον ἔμποροι· ὁμοῦ μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ κερδαίνουν χρήματα, εἶχον καὶ ἀρκετὸν ὕψος φρονήματος νὰ γνωρίζουν, ὅτι ὑπάρχουν ἀνώτεροι σκοποὶ ἀπὸ ἐκείνους τοῦ ἀπλοῦ κέρδους. Ἀμέσως συνέλαβον τὸν στοχασμὸν νὰ πέμψουν ἰδίαις δαπάναις εἰς τὴν πατρίδα των τὸν Εὐγένιον, ὅστις ἀμέσως ἐδέχθη τοιαύτην ἐντιμὸν ἀποστολήν, σύμφωνον μὲ τὸ αἶθρημά του περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγνώριζε τὰς ἐλλείψεις.

Διὰ τῆς γειτονίας τῆς πρὸς τὴν Εὐρώπην ἢ πόλιν τῶν Ἰωαννίνων ἐνωρὶς συμμετέσχεν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐδειξαν, ὅτι δὲν εἶχον μόνον τὴν τόλμην μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν σύνεσιν νὰ τὰς φέρουν εἰς πέρας. Ὅλα ταῦτα δὲν ἠθέλον ὅμως δώσει εἰς αὐτὴν τὴν εὐπορίαν τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ἂν δὲν ἐπεκράτει τότε, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο αἶσθημα, ἡ στοργὴ καὶ προσήλωσις πρὸς τὴν πατρίδα. Πολὺ περισσότερον παρὰ διὰ τοὺς θησαυρούς, τοὺς ὁποίους ἤθροισαν, πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τοὺς Ἰωαννίνας διὰ τὰ ἔξοχα δείγματα, τὰ ὁποῖα ἔδωσαν τῶν γενναίων των φρονημάτων, ἀμιλλώμενοι νὰ μεταδώσουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰς ἀνωτέρας ὠφελείας, τὰς ὁποίας δύναται νὰ προμηθεύσῃ ὁ πλοῦτος. Ἦδη περὶ τὸ τέλος τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ὁ Μάνος Γκούμας προοιμιάζει τὴν ἐνδοξὸν ἄλυσιν ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπεθανάτισαν τὸ ἄνομά των δι' ἀγαθοεργῶν καθιδρυμάτων. Ἄν δὲν ἦσαν ὁ Ὁράτιος, ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Φιλῆρος ἀναγκαῖοι διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τις τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Μαιήνα, κατ' οὐδὲν ἦσαν οἱ Ζωσιμάδαι κατώτεροι αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1690 λοιπὸν ὑπῆρχε σχολὴ εἰς Ἰωάννινα καθιδρυθεῖσα παρὰ τοῦ Μάνου Γκούμα, περὶ τῆς σειρᾶς τῶν διδασκάλων τῆς ὁποίας μᾶς διδάσκει ὁ Μελέτιος. Πρῶτος σχολάρχης αὐτῆς ἐχημάτισεν ὁ Βησσαρίων Μακρὺς ἐξ Ἰωαννίνων, ἱερομόναχος καὶ μαθητῆς τοῦ περιφήμου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ ἐξ ἀποβρέτων κοινῶς λεγομένου (1). Κατὰ τὸ

(1) Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐδιδάχθη καὶ τὰ Ἑβραϊκά. Ἴδε Κριτικὰς ἐπιστάσεις σελ. 92.

[1] Λογικὴ Εὐγενίου σελ. 42.

1699 τὸν διεδέχθη ἄλλος ἱερέας, ὁ Γεώργιος Σουγ-
δουρής, ὅστις ἐπρόσθεσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Λατι-
νικῆς γλώσσης. Τοῦ Ἀναστασίου Παπᾶ Βασιλείου,
συγχρόνως μετ' αὐτοῦ διδάξαντος, τὰς στοιχειώδεις
περὶ γεωμετρίας ἀρχὰς ἐξέτεινεν ὁ Ἀνθρακίτης Με-
θόδιος, ὅστις προσέθη τῆς σχολῆς κατὰ τὸ 1715 καὶ
οὗτος ἐξ Ἰωαννίνων. Μετ' αὐτὸν μετέβη ἡ σχολὴ
εἰς τὸν Βαλάνον Βασιλόπουλον [2], ὅστις ἐδίδαξε καὶ
σχολαστικὴν φιλοσοφίαν μέχρι τοῦ 1757. Δὲν ἦτον
ἀτελῶς σχολὴ κλείουσα τὸ ἑσπέρας τὰς θύρας μετὰ
τὸ τέλος τῶν μαθημάτων, διὰ τὰ ἀνοίξει πάλιν
τὴν πρῶταν πρὸς ἐπανάληψιν αὐτῶν. Πολλοὶ τῶν
μαθητῶν ἦσαν τῆς σχολῆς ὑπότροφοι, καὶ ἐλάμβανον
βοηθήματα καὶ περιθαλψὴν μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν
ἐμελλον καὶ αὐτοὶ ἀλλαχοῦ νὰ μεταδώσῃ τὰς γνώ-
σεις, ὅσας εἰς τὴν γενναίαν προστασίαν ἄλλων ἔχρε-
ώσονται. Γοιουτοτρόπως ἐκτάθη μεγάλη ἡ ἐνέργεια
τῶν τοιούτων καταστημάτων, καὶ ἐντεῦθεν συμπεραί-
νομεν πόση δαπάνη ἦτον ἀναγκαία πρὸς σύστασιν καὶ
διατήρησιν αὐτῶν.

Οἱ Μαροῦτσαι, θέλοντες νὰ προικίσωσι τὴν πατρί-
δα των μετ' ἀπολύτην διευθυνομένην παρὰ τοῦ Εὐγένιου,
ὅστις ἐμελλε νὰ εἰσάξῃ νέας γνώσεις, ἐσύστησαν ἐνε-
κα τούτου νέαν, φέρουσαν τὸ ὄνομα των, ἀνεξάρ-
τητον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Βα-
λάνος. Μόνη ἡ Σμύρνη παρουσιάζει πάλιν τὸ φαινό-
μενον τοῦτο τῆς συνπαρξέως δύο σχολῶν, ἐξ ὧν ἡ
μία, ὡς ἀρχαία, ἐμμένει εἰς τὸν στενὸν καὶ ἀνεπί-
φοβον εἰς τὴν ἐκκλησίαν κύκλον τῆς ἐκ τῶν Ἑλλήνων
κληρονομηθείσης μαθήσεως. Ἡ νέα σχολὴ ἐξ ἐναν-
τίας φιλοτιμεῖται νὰ συνδεθῇ μετὰ τὰς Εὐρωπαϊκὰς
ἐπιστήμας καὶ ἀναπετᾷ τὰς θύρας τῆς πρὸς αὐτάς.
Ὁ Ἀνθρακίτης Μεθόδιος εἶχε τολμήσει πολὺ ἔνωρις
νὰ μνημονεύσῃ τὸν θεοσεβῆ Μαλεμβράγγιον εἰς τὰς
παραδόσεις του. Ὁ κληρὸς ἐσκανδαλίσθη ὅμως ὑπὸ
τοιαύτην καινοφανῆ ἐπινομίαν ἀκούων διδασκόμενῃ
τὴν φιλοσοφίαν, ἐνῶ ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε μόνον τὴν
ἀνοχὴν τῆς μέχρι τοῦ ἐθνικοῦ Ἀριστοτέλους.

Ὁ Εὐγένιος ἠδύνατο εἰς τὴν ἐποχὴν του νὰ τολ-
μήσῃ περισσότερα. Εἶχε μόλις ὑπερβῆ τὸ 26 ἔτος
τῆς ἡλικίας του, ὅταν μετέβη εἰς Ἰωάννινα, διότι
κατὰ τὸ 1742 ἐσύστήθη ἡ σχολὴ, ὥστε ἐὰν προσε-
θέσωμεν καὶ τὴν δρμὴν τοῦ χαρακτήρος του, δυναίμεθα
νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εὐκόλως δὲν ἀνεχαιτίζετο.
Ἦδη εἰς αὐτὴν τὴν παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς μετε-
χειρίζετο τοὺς Εὐρωπαίους, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς με-
ταφράσεως τῶν Σχολίων τοῦ Βουρδογαληνοῦ εἰς
τὸ Δ' τοῦ Γαζῆ, τυπωθείσης κατὰ τὸ 1805 δαπάν-
ηαι τῶν Ζωσιμάδων.

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἠκολούθει τὸν Γραβεζένδον,
καθηγητὴν τῆς Λεύδης (Leyden), κατὰ τὰς ἀρχὰς
τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνασχοληθεὶς τὸ πρῶτον εἰς τὰ μα-
θηματικά καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καθ' ἣν
ἐκνήρυχθη πολέμιος τοῦ περὶ εἰμαρμένης καὶ προορι-
σμοῦ συστήματος τοῦ Σπινόζα καὶ Χόββες. Ὡσαύτως

παρέδωκε τὰ στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Νεοπο-
λίτου Γενοσηνοῦ (1). Ἄν δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ξε-
νισθοῦν οἱ φιλόθρησκοι ὡς ἐκ τῶν ὀνομάτων μόνον,
δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη αἰτία, διότι ἀμφοτέρων τὰ συγ-
γράμματα, ὡς ἐκλεκτικῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ δώσουν
λαβὴν εἰς κατάκρισιν.

Συγχρόνως παρέδιδε καὶ ἀστρονομίαν ὁ Εὐγένιος
παραδεχόμενος τὸ σύστημα τοῦ Τυχῶ Βραχέ, ὡς
σύμφωνον μετὰ τὰς ἱερὰς Σελίδας. «Καὶ τοι μηδεὶς ἠγεί-
»σθω, οὕτως ἡμᾶς πεπεισθαι ἀπαρατρέπτως καθ' ἑαυ-
»τὰ ἔχειν πρὸς ἄλληλα τὰ ἐν τῷ παντὶ σώματα, ὡς
»ὑπὸ Τύχωνος ὑποτίθεται. Οὐ τοῦτο φρονοῦμεν
»ἐκεῖνο δὲ, μᾶλλον πιθανωτέραν εἶναι τῶν ἄλλων ἡ-
»γούμεθα τὴν δόξαν, καὶ ταύτη ἐμμένειν προσήκον
»ἀποφανόμεθα, ἕως ἂν μεῖζον ἐπὶ τούτων φῶς ἡμῖν
»ἐπιλάμψῃ (2).» Εἰς μάτην προσπαθεῖ διὰ τῶν
μέσων τούτων, ἀποφεύγων νὰ προσκολληθῇ εἰς τοὺς
νέους φιλοσόφους, τὸν Λεϊβνίτιον, Οὐόλφριον, Λάκιον,
ἢ τὸν Κεπλέρον, Γαλιλαῖον καὶ Νεύτωνα (3), εἰς
μάτην ἐλπίζει διὰ τοιούτων θουσιῶν νὰ ματαιώσῃ πᾶ-
σαν κατακραυγὴν. Διὰ τῶν θεολογικῶν του διδασκα-
λιῶν, τὰς ὁποίας κατόπιν ἐνηγκαλίσθη ἡ ἐκκλησία,
ἐνόμιζε τοῦλάχιστον ἴσχυρα ἀφοπλισθῆναι τὴν ἀδικον ἐπιθε-
σιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐδείχθη ἀνωφελές.

Ἄξιόπεριεργος εἶναι ἡ ἔρις του μετὰ τοῦ Νεο-
φύτου, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δύναται νὰ λη-
φθῆ ὡς πρωτότυπον σχολαστικότητος. Μετὰ ταῦτα
θέλομεν ἰδεῖ πόσον οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες εὐκρινῶς
συνεφιλιώθησαν, διότι μόνη ἡ σχολαστικότης, ὑπὸ
τῆς ὁποίας τὸν τραχὺν φλοῖον ἐκρύπτετο γηνησία καρ-
διά καὶ ἀκεραϊότης χαρακτήρος, ἐμπόδιζε τὸν Νεό-
φυτον νὰ γνωρίσῃ ἀμέσως τί ἦτον ὁ Εὐγένιος.

Ὁ Νεόφυτος, καὶ Κουσοκαλυβίτης λεγόμενος, συν-
έταξεν ὑπομνηματικὰς παρεκβολὰς εἰς τὸ τέταρτον
τῆς γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ, ὅπου καθήπτετο ἀνηλεῶς
τοῦ Εὐγένιου. Τὸ κύριον κεφάλαιον τῆς κατηγορίας
τοῦ Νεοφύτου ἦτο, ὅτι «ἀπαλλάττειν αὐτοὶ ἀξιώ-
»σαντες τὴν γραμματικὴν πραγματείαν τῶν λογικῶν
»συζητήσεων, αὐτοὶ ἔπειτα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς λεγομένῃ
»ὀντολογία θεολογοῦντες οὐκ ἐρυθριάτε μὴ γινόντες
»τὰ ἄμικτα.» Ἡ ἔννοια τούτου ὅλου δὲν εἶναι ὅτι
ὁ Εὐγένιος ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἔγκλημα ἀβθადῶς νὰ
πραγματεῦται περὶ τῶν θείων πραγμάτων. Ἐξ
ἐναντίας μέχρι τοῦ Εὐγένιου ἡ ἐπιστήμη ἐνόμιζεν,
ὅτι φέρεται σεμνῶς καὶ σεβεται τὰ θεία, ὅχι διότι
παρέλιπε θεολογικὰς συζητήσεις. ἀλλὰ διότι δὲν
ἔκαμνε μνείαν αὐτῶν, παρὰ ἐντὸς τοῦ ἕκτου τῆς
Γραμματικῆς. Ἐδέχετο λοιπὸν ὁ Νεόφυτος τὴν
περὶ τὰ θεία ἔρευναν, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸ ἀκόλαστον
ὄνομα τῆς ὀντολογίας. Ἡ παμμάθεια καὶ ἡ πανσο-

[1] Ἀμφοτέρων τῶν συγγραμμάτων τούτων αἱ μεταφράσεις ἐτυπώ-
θησαν μετὰ θάνατον τοῦ Εὐγένιου, δαπάνη τῶν Ζωσιμάδων.

[2] Ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ 1805 παρὰ τῶν Ζωσιμάδων, Περὶ
Συστήματος τοῦ Παντός.

[3] Ῥητῶς λέγει εἰς τὰς κριτικὰς του ἐπιστάσεις, ὅτι ὅχι μόνον
δὲν ἀκολουθεῖ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπικρίνει, μελονότι εἰς τὰ
συγγράμματά του δὲν εὐρίσκωμεν σπουδαίαν ἀνασκευὴν. Ἴδε Κριτ.
Ἐπιστ. σελ. 484.

φία, rerum humanarum atque divinarum scientia εἶναι ἡ Γραμματικὴ, καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ ἀποτελοῦν ἐπεισόδια αὐτῆς. Διὰ τῆς Γραμματικῆς μόνης ἐπιτρέπεται ἐπομένως ἡ συζήτης τῶν θείων. Μετ' ἀγγινούστατον σαρκασμὸν ἐμπαίζει ὁ Εὐγένιος τὸν Νεόφυτον, ὅστις ὁμιλῶν περὶ τοῦ «πῶς μέρος τοῦ λόγου ἡ λέξις ἐστίν» ἀναβαίνει μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ἐξετάζων τί ὁ νοῦς, οἱ ἄγγελοι, ὁ θεὸς καὶ πῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ εἶναι τοῦ πατρὸς ὁ λόγος. Καὶ πάλιν ἀλλαγῶν, ὁμιλῶν περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀποπλανᾶται εἰς παρεκβάσεις περὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου, περὶ τοῦ ἀπαρλλάκτου τῆς οὐσίας εἰς τὰ πρόσωπα τῆς ὑπεραγίας τριάδος καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἰς τὸν Εὐνομον. Ἄλλοῦ δὲ ἐκθέτων τὰ περὶ τῶν προθέσεων, συθίζεσθαι εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν θείων δογματῶν περὶ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ μόνος εὐκολος τρόπος νὰ συντάσσωνται τεύχη κυκλώπεια πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀνθρώπινος μάθησις εἶναι ματαία παιδιὰ, ὡς ὁ πύργος τῆς Βαβυλῶνος.

Ὅλη ἡ αὐστηρότης καὶ πικρία τοῦ Εὐγενίου εἶναι βεβαίως ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν συναίσθησιν ὑγειοῦς πεποιθήσεως, μάλιστα ὅταν λέγῃ εἰς τὸν ἐπίλογόν του «Ἄλλως ταῦτα, Νεόφυτε, μὴ ἔμοι γε, δαρύνη» γὰρ φορῶ βακτηρίαν, ἐμοὶ μὲν ἀλεξικακὸν οὖταν, » τοῖς δὲ ἀδίκως τε καὶ συκοφαντικῶς προσιοῦτι, σὺν αὐτῇ κεφαλῇ τοῦ τύπου κατακλῶταν τὸ φύσημα.»

Ζῶν ὁ Εὐγένιος δὲν ἐδημοσίευσσε διὰ τύπου τὰς κριτικὰς ἐπιστάσεις, μάλιστα βεβαίονε ὅτι ὁ Νεόφυτος ἤρξατο χειρῶν ἀδίκων, πλανηθεὶς ἀπὸ σπερμολόγους. — «Υπὸ τίνος τῶν ψιθύρων, οἱ χαιρεκακοῦντες τὰ τῶν φίλων διαβάλλειν εἰώθασι.» Μολονότι εἶχε τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ Εὐγένιος, δὲν ἐφωτίζετο ὅμως ἀπὸ αὐτὸν ἡ κοινὴ γνώμη. Βάναυτοι ἐπιθέσεις, τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχον ἀρμόδιοι κριταὶ ἦτον ἐπόμενον νὰ τὸν ἀπαυδήσουν. Ἡ πεποίθησις του εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν προσπαθειῶν του δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ κλονισθῇ ἀπὸ παραλόγους ἀντιδράσεις, ἀλλὰ ἐστοχάσθη πλέον κατάλληλον νὰ μεταφέρῃ ἑαυτὸν ἀλλαγῶν, ὅπου ἐλεύθερος ἀπὸ προβόλας καὶ ἀντιζηλίας, ἠδύνατο νὰ παραδοθῇ ὁλοκλήρως εἰς τὰς ἰδέας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκυριεύετο.

Μετὰ παρέλευσιν ὀκτώ περὶπου ἐτῶν, κερδήσας τὴν εὐνοίαν τῶν ἐμπόρων τῆς Κοζάνης, πολίχνης τῆς Μακεδονίας, ἤδη εὐποροῦντος διὰ τῆς ἐμπορίας, ἤνοιξεν ἐκεῖ σχολὴν, παραδόντας τὴν τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸν μαθητὴν του Τρύφωνα (1).

Πρὶν τὸν ἀκολοθητῶμεν εἰς τὴν νέαν του ἑδρὰν, δὲν εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν γνώσεων αὐτοῦ ὡς πρὸς ἐκείνας τοῦ Βαλάνου, ὡρελούμενοι διὰ τὴν σύγκρισιν ταύτην ἐπιστημονικῆς τινος πάλης, τῆς ὁποίας

τὰ ἐνάσματα περιέργως πῶς μετὰ θάνατον ἀμφοτέρων ἀνέδοσαν φλόγας.

Ὁ Βαλάνος Βασιλόπουλος, μολονότι ἀπολαμβάνων μεγάλην ὑπόληψιν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ μετ' εὐλαβείας ὑπακούμενος εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις παρὰ τῶν προϋχόντων αὐτῶν, καθὼς τῶντι ἐπρεπεν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον χαρακτήρα του, ἐπιστημονικῶς ὁμως θεωρούμενος ἦτο σωζόμενον λείψανον τῆς ἀρχαίας σοφίας. Νομιζὼν ἀνάξια προσοχῆς τὰ ἔργα τοῦ νέου Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, περιεχαροκῶτο ἐντὸς τοῦ τύπου τῶν κατ' εὐθεῖαν γραμμῆν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κληρονομηθειῶν γνώσεων (1). Ἐνώπιον τῆς μαθηματικῆς κρίσεως τοῦ Βαλάνου δὲν εἶχεν εἰσέτι νομιμοποιηθῆ ὡς σπουδαία ἐπιστήμη ἡ ἀλγεβρα, ἀλλ' οὔτε τὰ ὑψηλότερα μαθηματικά. Καταγινόμενος δὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον πρόβλημα τοῦ νὰ εὑρεθοῦν δύο μέσσι ἀνάλογοι μεταξὺ δύο δοθειῶν ἀνίστων γραμμῶν, ἐφανιάσθη ὅτι διὰ τῆς ἀπλῆς γεωμετρίας, δι' εὐθείας καὶ κύκλου, ἀνεκάλυψε νέαν λύσιν, πρᾶγμα τόσον ἀδύνατον, ὅσον ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου. Πρὶν κάμῃ γνωστὴν τὴν ἀνεκάλυψίν του, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν ἐν Πετροπόλει ἀκαδημίαν πληροφόριαν περὶ τῶν ἐν χρήσει λύσεων, ἧτις διὰ τοῦ Ρουχμάου ἀπήντησε κατὰ τὸ 1759, ὅτι ἡ ἀλγεβρικὴ λύσις διὰ τῶν ἐξισώσεων εἶναι παναπλουστάτη, γεωμετρικῶς ὁμως κατορθοῦται μόνον διὰ τῆς τομῆς παραβολῶν συμπιπτουσῶν κατὰ τὴν κορυφὴν των. Ἡ δεξις αὕτη εἶναι ἐπίσης ἀρχαία τοῦ Μενέχμου, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Εὐτόκιος.

Ὁ Βαλάνος ἐπέστη ἔτι μᾶλλον ὅτι τὸ ἔργον του ἦτον ἀνεκάλυψις, βεβαιωθείς ὅτι διὰ κύκλου καὶ εὐθείας οἱ νεώτεροι δὲν ἐπενόησάν τι.

Ἐκθέσας τὴν κατασκευὴν του, ἧτις ἀποτελεῖ τῶν τι δαίδαλον ἀδιεξόδων γεωμετρικῶν σχημάτων, δι' ἐγκυκλίου, τὴν ἐκοινοποίησεν εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων, τῆς Πετροπόλεως, τῆς Βονωνίας καὶ εἰς τὸν Ἐυλέρον. Ὁ Ἐυλέρος ἔκαμε τινὰς ἀντιρρήσεις, τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν ἀνεκοινοποίησεν ἀπ' εὐθείας. Ὁ Βαλάνος, καίτοι κατεχόμενος ἀπὸ τετραταῖον πυρετόν, κατὰ τὰς ὑρέσεις κατεγίνετο ν' ἀνασκευάσῃ τὰς ἀντιρρήσεις μόνον ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Βονωνίας κατῶρθωτε νὰ τύχῃ ἀπαντήσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς λακωνικῆς, ἐπαινετικῆς μὲν τοῦ ἀκαμάτου ζήλου, ἀλλὰ σιωπῶντος περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου. Εἰς μάτην ὁ Νικόλαος Ζαρζούλης (2) μετὰ φορτικότητος ἐπολιόρκει τοὺς καθηγητὰς τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ μόνη παρηγορία τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν διδάτκαλόν του, ἦτο ἡ μικρὰ ὑπόληψις τῶν Εὐρωπαϊῶν περὶ τῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν ἄλλη διανοητικὴ σχέσις δὲν ὑπῆρχεν ἐκτὸς τῆς πάσης

[1] Τοιοῦτον πρωτότυπον παράδειγμα ἴδε εἰς τὸν La Guilletiere. Athènes ancienne et moderne διηγουμένου τὴν συνέντευξίν του μετὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ Σχολείου τῶν Ἀθηνῶν.

[2] Ἴδε περὶ αὐτοῦ εἰς τὸν Κούμαν τόμ. IB'. σελ. 565. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Βαλάνου, καὶ διάδοχος τοῦ Εὐγενίου εἰς τὸν Ἄθω, ἐπὶ τέλους Σχολάρχης τῆς ἐν Ἰασιφ ἀθηντικῆς Σχολῆς.

[1] Ἀσπεζόμενος κατὰ τὸν συνηθῆ πρὸς τοὺς οικίους του τρόπον, λέγει εἰς τὴν Σχολαστικὴν Θεολογίαν του, ὅτι αὐτὸν ἀντάχαμην, ἀλλ' οὐπεχωρήσαμεν, ὡς ἀφ' Ἰσπου ἐπὶ δύο ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων

μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἥτις συναρπάζει καὶ αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψιν.

Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὄχι ὀλίγον δόκιμος κατὰ τὰς μαθηματικὰς γνώσεις, εἰς ἐπιστολὴν ἐμπνευσμένην ἀπὸ μετριοφροσύνης καὶ εἰλικρίνειας, δοκιμάζει τὴν ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Βαλάνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀποτυγχάνει [2]. Ἐπὶ τέλους ὁ Βαλάνος ἐτύπωσε τὸ ἔργον του ἐν Βενετίᾳ, τὸ ὁποῖον ὁ Τρύφων ἐξαπέστειλε μετὰ καιρὸν εἰς τὸν Εὐγένιον. Εἶχεν ἤδη αὐτὸς ἀκούσει περὶ τοιοῦτου πράγματος καὶ ἐπαρπαγνέϊτο διὰ τὸ ἀπόρρητον, ἀπὸ φόβου ἴσως μὴ οἰκειοποιηθῆ τὴν ἀνακάλυψιν. Ἐν τούτοις ὁ Εὐγένιος ἐνόμιζε περιττὸν νὰ τυπώσῃ τὴν ἀνασκευὴν του καὶ, καθὼς λέγει ὁ Κούμας, ἠγανατιώθη καὶ αὐτὸς μετὰ θάνατον τοῦ Εὐγενίου εἰς τὴν τύπωσιν, πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου [3]. Τόσον ἦσαν ἀκόμη αἱ περὶ τῶν δύο τούτων διαθέσεις καὶ φιλοτιμίαι ζωηραί. Οἱ κάτοχοι τῶν χειρογράφων ἦσαν ἄλλης γνώμης καὶ οὕτω παρεκινήθη ὁ υἱὸς τοῦ Βαλάνου Κοσμᾶς νὰ ἐκδικηθῆ τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς του διὰ τῆς λεγομένης Ἀντιπελαργώσεως (1) τῆς ὁποίας τὸ μόνον προτέρημα εἶναι ὅτι ἐκθέτει πιστῶς τὰ πράγματα, ἀλλὰ πρὸς βλάβην τοῦ πατρὸς τοῦ Συγγραφέως.

Μετὰ τὴν μεταβάσιν του εἰς Κοζάνην ἡ φήμη τοῦ Εὐγενίου καθημέραν ἤϋξανε. Συνέτεινον πολὺ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τοῦ ἑμιλίου νὰ ἐμποδίζουσαν πᾶσαν παρεξήγησιν τῶν ἐπιστημονικῶν δοξασιῶν του, καὶ μολον ὅτι δὲν μᾶς διεσώθησαν, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ὁμοῦς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ποίας ἀξίας ἦσαν. Ἡ ἐκκλησία ἐνόησεν ὅτι ἦτο τοῦ συμφέροντός της ν' ἀποκτήσῃ ὀλοσχερῶς τοιοῦτον ἄνδρα προσθέτουσα τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός του εἰς τὴν ἄλλως ἀναμφισβήτητον ἐπιρροήν της. Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ. ἐπρότεινε ἐπομένως εἰς αὐτὸν τὴν σύστασιν σχολῆς εἰς τὸν Ἄθω, ἐχούσης ὄχι πλέον μόνον σκοπὸν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ κλήρου. Καθὼς διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν αὐτὸν Κύριλλον, καταβάνα μετὰ ταῦτα τοῦ Πατριάρχικοῦ θρόνου, ὁ μόνος μισθὸς αὐτοῦ ἦταν χίλια γρόσια (2). Κατὰ τὸ 1753 ἐσύστηθη ἡ Ἀθωνιάς σχολὴ (3), ἥτις ἔκαμεν ἐποχὴν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Μόνον πηγὴν ἀκριβῆ περὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Εὐγενίου εἰς τὸν Ἄθω ἔχομεν τὴν ἀξιοπεριεργον ταύτην ἐπιστολὴν (1). Εἴκοσι μόνους μαθητὰς εἶχεν ἡ σχολὴ ὅταν αὐτὸς εἰσήλθε, παραχρῆμα ὁμοῦς ἠϋξήσεν ὁ ἀριθμὸς μέχρι τῶν διακοσίων. Κατὰ τὸ Συγγέλιον τοῦ Πατριάρχείου, ὁ Εὐγένιος ὄφειλε νὰ παραδίδῃ δύο μαθήματα καθ' ἑκάστην. Ὁ Νεόφυτος Κουστοκαλοβίτης

μεθ' οὗ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸν εὐρίσκομεν ἀχωρίστως συμφιλωμένον, εἶχε τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Ὁ Εὐγένιος ἐν τούτοις παρέδιδε τρία καὶ τέσσαρα μαθήματα ἐπεξεργαζόμενος τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα, τῶν ἴποιων ἀπέκτησαν τότε βλοιοὶ οἱ μαθηταὶ ἀντίγραφα καὶ κατόπιν ἐσχημάτισαν τὰ ὀγκώδη συγγράμματα ὅσα αὐτὸς ἐξέδωκε. Λογικὴ, Μεταφυσικὴ, Μαθηματικὰ, Θεολογία ἦσαν αἱ εὐχάριστοι εἰς αὐτὸν παραδόσεις. Ἰδίως ἀπαιτοῦσε τὴν γνώσιν τῶν μαθηματικῶν ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς του, ἐπὶ τῆς θύρας τῆς Σχολῆς ἐπιγράψας τὸ τοῦ Πλάτωνος:

• Γεωμετρήσων εἰσίστω· οὐ κωλύω •

• Τῷ μὴ θέλοντι συζυγῶσω τὰς θύρας. »

δεικνύων διὰ τούτου τὴν νέαν τάσιν τῆς μεθόδου του.

Δὲν ἠκολούθει ὁ Εὐγένιος ἀπακλειστικὸν σύστημα, οὔτε εἶχε τὴν ὑπεροφίαν νὰ σχηματίσῃ νέον. Ἐνόμιζε μᾶλλον νὰ κατασταθῇ ὠφέλιμος μὴ τὸν μαθητὰς του εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ συστήματα, διὰ τοῦτο συγχρόνως παρέδιδεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου διπλοῦν μάθημα κατὰ δύο διαφόρους Συγγραφεῖς. Αἱ ἐξοχοὶ τοῦ διδασκαλίου καὶ ἡ φυσικὴ του εὐγλωττία καὶ ζωηρότης συνωδεύοντο ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔχει μόνον ὅστις δὲν διδάσκει ἀπλῶς διότι εἶναι διδάσκαλος, ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξακολουθῶν τὰς ἐρεῦνας του, τὰς αὐξάνει καὶ τὰς ἐκτείνει.

Πάντοτε παρήρχετο ἡ ὥρα καὶ ὁ Εὐγένιος δὲν ἔπαυε πρὶν ἢ οἱ μαθηταὶ νὰ ἐκφωνήσουν τὸ «φθάνει.» Ἄν αὐτοὶ δὲν ἐζήτουν ἀργίαν, ὁ Εὐγένιος δὲν ἔκαμε διακοπὰς, φρονῶν ὅτι πάντοτε ἡ ἀρίστη ἐνασχόλησις εἶναι ἡ σπουδὴ. Κατὰ τὸ Συγγέλιον ὁ Εὐγένιος ὄφειλε νὰ πληρῶνῃ ὑποδιδάσκαλον, αὐτὸς ὁμοῦς ἐπλήρωνε πέντε καὶ ἕξ, προσθέσας καὶ λατινικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν παραδόσιν. Ἐκτὸς τούτου ἐβῆθη τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς ἐνδεεῖς μαθητὰς ἐξ ἰδίων.

Καθὼς βλέπομεν ἡ διεύθυνσις τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς ἦτο ἐντελῶς ἔργον εὐγενοῦς φιλοτιμίας τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός. Μᾶλλον ἱκανοποιεῖ τὸ ἴδιον αἶσθημα, ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ διασχίσῃ τὴν παρχεῖαν ὁμίχλην τῆς ἀμαθείας, ἥτις ἐκάλυπτε τὸν κλήρον. Συγχρόνως ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα κατέστη εἰς αὐτὸν ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς του.

Τὴν ἐξαετὴ εὐτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζε βλέπων τὴν πρόοδον τῶν ἔργων του, καὶ τὴν καθημέραν αὐξάνουσαν ὑπόληψιν τῆς Σχολῆς, διέκοιπε πικρῶς ἡ παρουσία τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, περιαρισθέντος εἰς τὸν Ἄθω μετὰ τὴν ἐκθρόνισίν του. Δὲν ὑπέφερε, φαίνεται, οὗτος τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Εὐγενίου, τὴν ὁποίαν ἐχρεώσκει εἰς τὴν δικαίαν δόξαν τοῦ ὀνόματός του, ἐνῶ ὁ Κύριλλος ἔβλεπεν ἐσβεσμένην τὴν ἰδικήν του. Γυμνασμένος εἰς τὰς πλεχτάνας τῆς Βυζαντινῆς σκευωρίας, δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ καταβῇ πολὺ, διὰ νὰ ἐγείρῃ συστηματικὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ Εὐγενίου, τὴν ὁποίαν τόσον εὐκολώτερον ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ πρὸς τὸν σκοπὸν του, καθόσον ὡς Ἀρχιερεὺς εἶχεν ἐφορευτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς Μονῆς καὶ τῆς Σχολῆς, ἥτις ἦτο παράρτημα ἐκείνης.

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τί ἦτον ὁ Κύριλλος, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μετὰ τὴν πρώτην

[1] Ἴδε τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς του σελ. 189 καὶ ἄπ.

[2] Ἱστορία ΙΒ' σελ. 563.

[3] Ἐν Βιέννῃ, 1816.

[4] Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ Αἰνιᾶνος κατὰ τὸ 1838 ἴδε σελ. 54 τῆς Συλλογῆς τῶν ἀνεκδότων.

[5] Τότε ἐπατριάρχης τὸ δεύτερον ὁ Κύριλλος μέχρι τοῦ 1757 ὅτε ἐξορίσθη εἰς τὸν Ἄθω. Ἴδε Κούμαν τόμ. Ι'. σελ. 397 καὶ ἄπ.

[6] Καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κλάρκιον, ὁμοίως ἐκδοθεῖσα, ἀναρρεῖ τὴν ἐν Ἄθω διατριβὴν τοῦ Εὐγενίου, καθ' ἣν κατὰ τὸ 1758 νοσησας ἰάθη διὰ θαύματος. Σελ. 51.

ἐκθρόνισίν του (1), κατοικῶν εἰς Χάλκην, ἔφερον εἰς φῶς Αὐξεντίον τινα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ὠσφράνθη ἀγιότητα. Ἐκτὸς τῶν θαυμάτων τῆς ἰάσεως τὰ ὁποῖα περὶ αὐτοῦ διεθρυλλοῦντο καὶ ἐπιστεύοντο, ἐπηγγέλλετο καὶ τὸν προφήτην δύο νέων ἐντολῶν, τῆς ἀναβαπτίσεως τῶν προσεργομένων ἀπὸ ἄλλα δόγματα εἰς τὴν δδὸν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Κυρίλλου ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου. Ὁ λαὸς ἐφανασίσθη τόσον, ὥστε μὲ ῥάβδους ὀρμήσας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπεδίωξε τὸν Πατριάρχην Πίσιον. Ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία, διακρίνουσα εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν μὲ ἄκραν λεπτότητα τὸ πνευματικὸν ἀπὸ τὸ κοσμικόν, τὴν μὲν πρόβῃσιν τοῦ Αὐξεντίου ἐπραγματοποίησεν, ἐγκραθιδρύτασα ἐκ νέου τὸν Κύριλλον, αὐτὸν ὁμῶς τὸν προφήτην, ὡς στασιαστὴν, μετ' ἄλλων δύο ὀπαδῶν του, παρέδωκεν εἰς τὸν δήμιον διὰ νὰ τοὺς περιβάλῃ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Μάλιστα ὁ Σουλτάνος, Ὁσμάνης ὁ Γ', ἐξέδωκε θέσπισμα (χάτι σερίφ) παραγγέλλων ὑπακοὴν εἰς τὸν Πατριάρχην δι' ὅσα κανόνισα περι Βαπτίσματος, διότι καθόσον ἀπορᾶ τὰ τῆς Πίστεως οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουσιν τὴν αὐτὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν Πατριάρχην, τὴν ὁποίαν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὸν Σεχίτ-λάμην [1].

Ὁ Κύριλλος λοιπὸν περιορισθεὶς εἰς τὸν Ἄθω, ἐδοκίμαζεν ὄλην τὴν πικρίαν τῆς ἀποτυχούσης φιλοδοξίας: ἥτις μετεβάλλετο εἰς ἀκάθεκτον φθόνον κατὰ τῆς ὑπολήψεως τοῦ Εὐγενίου, ἀποκτηθείσης διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς του φιλεργείας, τῆς χάριτος τοῦ τρόπου του καὶ τῆς γοητείας τῶν διδασκῶν του. Τοιοῦτοτρόπως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν κατατροπὴν τοῦ Κυρίλλου, ὅστις, ὄχι μόνον ἐσύστησε τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν καὶ προσεκάλεσε τὸν Εὐγένιον, ἀλλὰ καὶ καλῶς διέκειτο πρὸς αὐτὸν ἐνὸς ἐπατριάρχεως. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ συστατικῆν πρὸς τὸν Πατριάρχην, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Εὐγένιος ἐφοδιάζει τὸν Ἀρχιερέα Ἰθῆρων Τιμόθεον, μέλλοντα νὰ μεταβῇ προσκυνητὴς εἰς Ἱεροσόλυμα.

Εἰς μάτην ἐδοκίμασε πρῶτον ὁ Κύριλλος τὸ εὐκολὸν καὶ θάναυτον μέσον τῆς συκοφαντίας, γράφων πανταχοῦ ὅσα ὑπηγορεύετο ἀπὸ τὴν κακίαν του κατὰ τοῦ ἐναρέτου ἐκείνου ἀνδρός. Τῆς συκοφαντίας ἡ φαρμακερὰ ἀκμὴ ἐστομοῦτο ἀντὶ νὰ πληγῶσθαι τὸν Εὐγένιον, διότι ἡ λάμψις τοῦ ὀνόματός του ἦτο παρὰ πολὺ μεγάλη, ὥστε νὰ σκιασθῇ ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ ψεύδους. Ἦταν κάστη ἐπομένως αὐτὸς ὁ ἴδιος Κύριλλος νὰ ἐκστρατεύσῃ παραλύων τὴν πειθαρχίαν τῆς Σχολῆς καὶ ἐνσπείρων τὴν διχόνοιαν. Ἀμα ὁ Εὐγένιος διέταττέ τι, ὁ Κύριλλος διέταττε τὸ ἐναντίον. Ὅταν ὁ Εὐγένιος ἐπαίδευε τοὺς μαθητάς του διὰ πταῖσμα, ὁ Κύριλλος τοὺς ἐλάμβανε ἐκ δεξιῶν. Ὅχι μόνον τοὺς μαθητάς ἐξήγειρε κατὰ Σχολάρχου, ἀλλὰ ἐξῆψε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἠγουμένου Μελετίου καὶ

μετεχειρίσθη τὸν Γραμματέα τῆς Σχολῆς Παναγιώτην, ὅστις καὶ ἐν Πάτμῳ ἦτο παραχοποιὸν ὄργανον. Οἱ μαθηταὶ ἐπομένως εὕρισκον προστάτην τῆς ἀταξίας των ποτὲ μὲν τὸν ἕνα ποτὲ δὲ τὸν ἄλλον. «Διμερίσθη, λέγει ὁ Εὐγένιος, τὸ σχολεῖον εἰς τέσσαρας τετραρχίας, ὡς ἡ Ἰουδαία ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, καὶ οἱ μὲν ἦσαν Πατριαρχῆται, οἱ δὲ Μελετίται, οἱ δὲ Παναγιωτίται, οἱ δὲ Εὐγενίται, ἄλλοι Βένετοι, ἄλλοι Πράτινοι καὶ ὁ μὲν ἦν Ἀπολλῶ, ὁ δὲ Κηρρᾶ.» Οὔτε οἱ ὑπηρεταὶ δὲν ἤθελον πλέον νὰ κάμουν τὸ χρέος των, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ θυρωρός. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Εὐγενίου ἠοίοντο ἀναιδῶς, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ εὐτελοῦς μισθοῦ του ἐκχιλίων γροσίων δὲν ἐπληρόντο πλέον, μολοντί τὸν ἐζήτησαν ἀποληπτικὸν περὶ τοῦ ὄλου. Εἰς μάτην ἐπροσπάθει νὰ ἐξορκίσῃ ὁ Εὐγένιος τὴν ἐξαγριωθεῖσαν ἱερατικὴν τρικυμίαν. Οἱ ἀφωσιωμένοι τῶν μαθητῶν του, οἵτινες ἠσθάνοντο θρησκευτικὸν δι' αὐτὸν σέβας, ἠθέλησαν νὰ ὑπογράψωσιν ἀναφορὰν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐκμαρτυροῦντες τὴν λύπην των διὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο. Ὁ Εὐγένιος τὸ ἐμπόδισεν. Ἀλλὰ ὁ Κύριλλος ἐφθασεν εἰς τόσην μανίαν, ὥστ' ἐκήρυττεν ὅτι θελεῖ ἀναβῆ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὴν Σχολὴν καὶ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον του θελεῖ πατάξαι τὸν Σχολάρχην. Δὲν ἐξέφρω, λέγει ὁ Εὐγένιος, εἰς τίνα εἶναι ἀνοικειότερος αὐτὸς ὁ λόγος, εἰς τὸν εἰπόντα, ἢ εἰς τὸν περὶ οὗ εἴρηται.

Ὁ Εὐγένιος, καθὼς ἔκαμε καὶ ἄλλοτε εἰς Ἰωάννινα, ἔκρινε προτιμότερον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἦναι ὠφέλιμος. Ἀμέτως ὁ Κύριλλος διέταξε τὴν σφράγισιν τῶν ἀρχείων τῆς Σχολῆς καὶ ἐξέτασιν μαρτύρων κατὰ τοῦ Εὐγενίου. Ἀλλ' ἀμέτως οἱ μαθηταὶ μετμελήθησαν καὶ πολλοὶ ἐλεγχόμενοι ἀπὸ τὴν συνειδητίν των μετέβησαν εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἰθῆρων, ὅπου ἀπεσύρθη ὁ Εὐγένιος, διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ αὐτὸν συγγνώμην.

Ὁ Κύριλλος διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἦτο ἐντελῶς ξένος εἰς τὰ γενόμενα, προσθέτων εἰς τὴν κακίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν, ἐπροσποιεῖτο ὅτι ἠγνόει διατί ὁ Εὐγένιος ἐγκατέλιπε τὴν Σχολὴν. Ἡ πικρὰ αὐτῆ εἰρωνεία τὸν ἐκίνησεν εἰς ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ ἀξίαν τοῦ χαρακτῆρός του, διότι γράφων πρὸς τὸν Κύριλλον τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν, τὸν ἀποκαλύπτει παρῆχη ὅλας τὰς σκευωρίας καὶ τὴν οὐτιδανὴν διαγωγὴν του. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἔδωκεν εἰς αὐτὴν δημοσιότητα, ἀλλὰ τόσον τὸ ὕψος καθὼς καὶ ἡ διήγησις τῶν πραγμάτων πείθει περὶ τῆς γνησιότητός της. «Γίς νεμί, λέγει, ἐγὼ ὁ κύων ὁ τεθνηκώς καὶ πόσος, ὅπου νὰ θελήσῃ νὰ μὲ συνειρηθῇ τὸ μέγεθος τῆς ἐν αὐτῇ ἀξίας τε καὶ δυνάμεως;» — «Τί ἔδει με ποιῆσαι τῶ ἀμπελωίνι μου καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῶ; ἀλλ' ὑπέμεινε καὶ τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν εὐγνωμοσύνης, ἐποίησε δὲ ἀκάθαρτα ἀγνωμοσύνης καὶ ἀχαριστίας.»

Ὀλίγον διέμεινεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰθῆρων ὁ Εὐγένιος. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Κυρίλλου ἀνέβη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον ὁ Προῦλάβου Καλλίνικος ὁ Γ', τὸν ὁποῖον μετὰ ἐξ μῆνας ἐκρήμισεν ὁ λαὸς, κινού-

[1] Πρῶτην φ. ῥὰν ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τοῦ 1748—1751.

(1) Ἰβὲ τὸν ἐξακολουθήσαντα τὴν ἐκκλ. ἱστορίαν τοῦ Μελετίου τόμ. 4. σελ. 87. Εἰς τοῦτον τὸν Πατριάρχην ἀποδίδει ὁ ἱστοριογράφος τὴν συνήθειαν τοῦ Μουκαρρατίου ἦτοι τῆς κατ' ἑτος ἐπικυρώσεως τοῦ Πατριάρχου ντὶ εἰκοσι ἢ καὶ τριάκοντα πουργίων.

μενος ἀπὸ τὸν Κύριλλον, ὅστις, μὴ δυνήσῃς νὰ ἐπα-
νέλθῃ κατεφέρετο, ὡς εἶδαμεν, κατὰ τοῦ Εὐγενίου.
Τὸν Καλλίνικον διεδέχθη ὁ Σεραφεῖμ Β', ὅστις ἀγα-
πῶν τὴν δόξαν, ἐκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν
Εὐγένιον, δικαίων τὴν διαγωγὴν του καὶ προσήτας·
αὐτὸν τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς (1) εἰς τὴν προσ-
φώνησίν του πρὸς τὸν Πατριάρχην ὁ Εὐγένιος, ἀπα-
ριθμῶν τὰς διαφορὰς ἐνδόξους ἐκείνου πράξεις καὶ
εὐτυχίας, καὶ ὡς τὴν κατασκευὴν μύρου, ἤδη σπανί-
σαντος, τὴν καθίδρυσιν καὶ ὑποστήριξιν Σχολείων, τὴν
ἀποκατάστασιν τοῦ Ἱεροῦ Τάφου, μνημονεύει καὶ τῆς
ἱερᾶς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν ὁ Σεραφεῖμ ἐπροστάτευ-
σε, καὶ μάλιστα καθιέρωσε κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου
Ἀνδρέου. Ὁ λόγος οὗτος κατ' εὐτυχιάν μᾶς διεισώ-
θη (2). Εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν εἰς αὐτὸν διίγνα-
στίναν παρατηρήσεις. Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου,
ὅστις ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ
ὑπῆρξε καθίδρυτής τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἐτελεῖτο μὲ
τρόπον ἀνάξιον εἰς τὸν Ἀπόστολον, τὸν ὁποῖον κατὰ
τὴν πρᾶξιν ἔθεσαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας ἰδέαν, περι-
στάνει ἡ Βυζαντινὴ. Ἡ πρακτικὴ τῶν θρησκευτικῶν
τελετῶν κατέστησε τὴν πανηγυρίαν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου
εὐωχίαν ἰχθύων καὶ κολλυρίων. Ὁ Εὐγένιος προσι-
μιάζει μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνακαινίσεως τῶν νόμων,
τοὺς ὁποῖους ὁ χρόνος ἐξασθενεῖ, καὶ παρομοιάζων
αὐτοὺς μὲ δίκτυα, συχρῶς χρῆζοντα ἐπιδιορθώσεως,
μεταβαίνει πολὺ φυσικῶς εἰς τὸν ἅγ. Ἀνδρέαν, ὅστις
ἀλιεὺς ἰχθύων, ἐγενεὶ ἀλιεὺς ἀνθρώπων. Δεικνύων τότε
ὅτι εἶναι μάταιον νὰ ζητῶμεν διακρίσεις ὑπεροχῆς
μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων, στηρίζει πολὺ ὀρθῶς τὸν
στοχασμὸν του εἰς τὸν λόγον ὅτι, ὑψώνοντες τὸν ἑα-
καταβιάζομεν τὸν ἕτερον. Εἰς τοῦτο δὲν συνίσταται
τὸ ἀληθὲς ὕψος. Ὁ Ἀνδρέας ἔχει ἴδιον ὑπὲρ πάντα
ἄλλον, ὅτι αὐτόκλητος ἦλθε πρὸς τὸν Κύριον. «Ἀν-
δρέας ἀρχῆθεν ἐμαθητεύτατο, ὅτι ἐκεῖνος αὐτόκλη-
τος παρεγένετο.» Τί εἶναι, λέγει, τὰ πρωτεῖα, ὅταν
παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἔφερε τὸν Πέτρον, τὸν
κορυφαῖον τῶν Ἀποστόλων, εἰς τὸν Ἰησοῦν (2). Ἀς
σεμνύνεται λοιπὸν ἡ Ῥώμη εἰς τὰ πρωτεῖα. Ἡ ἀλη-
θὴ πίστις θεωρεῖ ὅλους τοὺς ἀποστόλους ἴσους,
ἕκαστον αὐτῶν ὅμως ἔχοντα ἴδιον χάρισμα. Ἀνωψῶν
ἔπειτα τὴν Βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιφέρει ὡς συμ-
πέραςμα τὴν ἀνάγκην ἑορτῆς διὰ τελετῆς δυνάμενης
εἰς ἕκαστον νὰ μεταδώσῃ τοῦ ἑορταζομένου τὴν ἰδέαν.
Τοιοῦτοτρόπως ἐπανερχεται πάλιν ὁ λόγος του ἐκεῖ,
ὅθεν ὠρμήθη, τὴν ἀνακαινίσιν τοῦ τρόπου τῆς πανη-
γυρίσεως. Βλέπομεν ὅτι μὲ πολὺν χάριν καὶ ἀβίαστον
εὐστροφίαν συνδέονται αἱ ἰδέαι του, κρατούμεναι διὰ
χειρὸς εἰς ἐναρμόνιον χορὸν, πρέποντα εἰς τὸ ἐπί-
σημον τῆς πανηγυριζομένης ἑορτῆς. Ὁ λόγος του
εἶναι ὁμαλὸς καὶ καθαρὸς, χωρὶς ἀρχαϊσμοὺς καὶ
σπανιολεξία, χωρὶς φερτικὴν ἐπιτήδευσιν, μολονότι
πολλάκις τὸ σχῆμα τῆς ἐπαναλήψεως, τὸ ὁποῖον εἶναι
τῆς ῥητορικῆς ἢ βακτηρίας, ἐνίοτε ἐξοικουται. Ἀντί-

ὅμως ν' ἀρίνεται εἰς αὐτὸ, ὡς εἰς ὀρμητικὸν καὶ ἀτα-
κτον κύμα, μετριάζεται ἀπὸ τὴν λογικὴν σειρὰν, διότι
ὁ ἱεροκέρυξ μᾶς δὲν ἀνετρέφῃ ἐντὸς τοῦ Ἀσιατικοῦ
στύμφου.

Ἐπὶ Πατριαρχοῦ Σαμουὴλ διωρίσθη ὁ Εὐγένιος
ῥεφερενδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἀλλὰ ὅτε ἐπῆλθεν
ὁ πόλεμος μετὰ τῆς Ῥωσσίας, βλέπων σύγχυσιν πραγ-
μάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεφάτισε νὰ μεταβῇ
εἰς Λειψίαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐκδώσῃ εἰς φῶς τὰ
πονήματά του.

Μᾶς διεισώθησαν τινὲς ἐπιστολαὶ τοῦ ἀπὸ Λειψίας
πρὸς τὸν Κουτοκαλυβίτην Νεόφυτον, αἵτινες μᾶς
πληροφροῦν περὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του (1).

Εἰς τὴν πρώτην του ἐπιστολὴν ἐκφράζει τὴν εὐ-
χαρίστησιν του διὰ τὴν ἡτυχιάν, τὴν ὁποίαν ἀπολαμ-
βάνει μακρὰν τῶν ἐριδῶν, συμπεριφερόμενος μὲ σο-
φὸς ἄνδρας. «Ἡ Λειψία, λέγει, ἁμαρτάνει μὲ μου-
ναστήριον· περισσοτέρα ἡτυχιάν δὲν εὗρον οὔτε εἰς
τὸν Ἀθῶ. Εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν εἶχε ἡ Καπέλλα,
ὡςτε κινδυνεύω νὰ γίνω καὶ φιλακόλουθος.» Ἐφο-
βεῖτο πολὺ τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐπειδὴ ἐμελλε ν' ἀλλάξῃ ὁ
ἐφημέριος, ὅστις ὑπῆρξε μαθητὴς του ἄλλοτε εἰς τὸ
Ὅρος, ἐπροσπάθει νὰ τὸν ἀντικαταστήτῃ δι' ἄλλου φί-
λου του, Ταράσιου. «Μὲ τὸν ἐφημέριον, λέγει, δὲν ἐ-
λάβομεν νὰ φιλονεικῶμεν ἀφορμὴν περὶ προεδρίας,
καθὼς μὲ τὸν Γριεραρχίτην Ἠγούμενον τὸν βαθυπώ-
γωνα. Ἐγὼ ἐπρόβλεπα τὸν Πα. Ταράσιον — καὶ ὁ
σκοπός μου εἶναι τὸ περισσότερον διὰ νὰ μὴ τύχη
καὶ πέσω εἰς κανένα ἄλλον πωγωνάτην.»

Τὸν Νεόφυτον πληροφροῖ περὶ τῆς ἀρίξεως τοῦ
Θεοτόκη εἰς Λειψίαν, «οὐ κλέος εὐρύ τε καὶ δίκαιον.»
Ὁ Θεοτόκης ἐμελλε νὰ τὸν προλάβῃ μὲ τὴν ἐκδοσιν
τῶν διδασκῶν του, ἀλλ' ὁ Εὐγένιος δὲν ἐσπευδε. Καὶ
ἄλλοι συνέβησαν εἰς Λειψίαν πρὸς ἐκδοσιν βιβλίων.
«Πρὸ ἡμῶν θέλει προκύβει ὁ ἀτκήτης Καισάρειος,
γράφει ὁ Εὐγένιος, μὲ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου του,
ἐπιγραφομένου, Καθρέπτης τῶν Γυναικῶν. Ἄν εἶχον
ὑγυαῖκα ἢ κόρην, δὲν ἤθελον συγχωρήσει νὰ ἐνοσπρι-
σοθῶν εἰς τοιοῦτον καθρέπτην.» Πληροφροῦν δὲ περὶ
τῶν καθ' ἑαυτὸν, αὐτομιλῶ, λέγει, πότε μὲ τοὺς
νεκροὺς πότε μὲ τοὺς ζῶντας σοφοὺς καὶ ὠφελοῦμαι·
μακρὰν ἀπὸ τὴν τύβην τοῦ κόσμου ἀναπαύομαι.
Κατέτιτῃα καὶ τὸν Πα. Ταράσιον ἐφημέριον τῆς ἐν
Λειψίᾳ Καπέλλας.» — «Τὸ παρελθὸν θέρος ὅλην τετρα-
μήνον διέτριψα εἰς Χάλλην. — Μετὰ τὴν πανηγυρίαν
μελετῶ πάλιν εἰς Χάλλην νὰ ἐπιστρέψω καὶ νὰ δια-
τρίψω ὅλον τὸν χειμῶνα· ἐκεῖ συνοικῶ μετὰ τοῦ
θαυματουργοῦ φιλοσόφου τε καὶ μαθηματικοῦ Σεγ-
νέρου καὶ πλουτίζομαι. Ἐπιμελοῦμαι ἅμα τε καὶ
τῶν ἐμῶν συμπονημάτων καὶ τὰ κτενίζω καὶ τὰ
βοσφυρίζω καὶ ἄλλοτε ἄλλως τὰ διαπλέκω. Εἰς τὴν
ἐκδοσίν των εἶμαι — πλέον δειλὸς ἢ θραύς. Ὅμως
πρέπειε τέως ν' ἀποτολμῶ.»

Ἐκ τῶν ἀφιχθέντων τότε εἰς Λειψίαν ἦτο καὶ ἱε-

[1] Ὁ Σεραφεῖμ ἐπατριάρχης εὐσε μέχρι τοῦ 1760.

[2] Ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ Ἀ. Γενναίου. Ἰδε Συλλογὴ τῶν ἀνεκδότων.

[3] Ἰωάννης. Α', 41.

[1] Τὰς ἐπιστολάς ταύτας εὗρον παρὰ τῷ Κ. Γ. Βελλερί, ὅστις μὲ
μεγάλην προθυμίαν μ' ἐπέτρεψε τὴν χρῆσιν των.

ρολογιώτατος τις Ἀμβρόσιος, τὸν ὁποῖον ὁ Νεόφυτος ἐσύστησεν εἰς τὸν Εὐγένιον νὰ ὀδηγήσῃ καὶ συμβουλευέσῃ. « Ἄν ἐξηκουῖσθε, γράφει, οὗτος τὴν ὀδηγίαν μου πρὶν ἔλθῃ, ἐγὼ τὸν ἐσυμβούλευσά μὴ λάβῃ τὸν κέπον, ἐὰν δὲ μὲ ἤκουε τώρα, καλὰ ἔκαμνε νὰ ὑπάγῃ ὀπίσω. Ἀκρωόμενος τὰς κοινὰς καὶ πανδήμους διδασκαλίας ἔχει νὰ ὑποφέρῃ τῶν συνακρωωμένων μαθητῶν τὰς ἐνοχλήσεις, τῶν ἀγενεῶν ὁ πωγωνάτης, τῶν στενοβράκων ὁ μανδουφόρος, τῶν φιλοπραγμόνων ὁ στένων ἀπαύστως καὶ τρέμων καὶ ἐπὶ πᾶσι θρηγῶν, εἴτε Ἡράκλειτος, εἴτε Ἱερεμίας. »

Μετὰ κα ρὸν γράφει ὁ Εὐγένιος πρὸς τὸν φίλον του, « ἤξευρε ὅτι πρὸ δύο χρόνων καὶ ἐπέκεινα πολλὰ παρὰ τῆς Μεγάλης Αὐγούστης ἔδωκά μοι νὰ ἐλπίζω τινὲς τῶν ἐκεῖ ἐγκρίτων ἐμοὶ εὐνούστατοι, ἐὰν θελήσω νὰ ἀπέλθω εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κορυφαίου τιμωμένην μονόπολιν, ὅπερ ἐγὼ ἐπὶ τοῦ νῦν τὸ ἀπέφυγον. Πέρουσι ἐπεστάλη μοι τὸ παρ' αὐτῆς τῆς Μεγάλης συνταχθῆν εἰς νομοδοσίαν τοῦ κράτους βιβλίον, διὰ νὰ τὸ ἐρμηνεύσω ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἡμετέραν καὶ προσετάγην ἐξ αὐτῆς τῆς Αὐλῆς ν' ἀπιερώσω τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν Α.Μ. Ὑπήκουσα, ἔστειλα τὸ ἔργον τετελειωμένον κατὰ τὸ παρελθὸν Πάσχα καὶ εἰς αὐτὸ ἠηρέστησα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα. Τεκμήριον ὅτι τὸ Κράτος Αὐτῆς ἔπεμψέ μοι τὸν παρελθόντ' Αὐγουστον ὅσον δέκα προυγγία εἰς ἀνταπόδοσιν τοῦ κόπου μου. Πρὸς τοῦτοίς δὲ ἐπροβλήθη μοι ν' ἀναδεχθῶ καὶ τοῦ νεωτεριστοῦ Ἰδρυθέντος ἐκεῖ Α. φροντιστηρίου, ἐπὶ καδεύσει τῶν εὐγενῶν, ἐπιστασίαν. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, πολλὰ καὶ δίκαια ἀναλογισάμενος, παρητήθη, δὲν ἤξευρω ὅμως ἂν ἡ παραίτησίς μου αὕτη φανῇ ἀποδεκτὴ »

Ἐχομεν καὶ περὶ τούτου ἐπιστολὴν « Πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων, γράφει ἔλαβα γράμματα ἀπὸ Πετρούπολεως, δι' ὧν φαίνεται ὅτι δὲν ἀποδέχονται τὴν παραίτησίν μου ἀπεκρίθησαν εἰς τὴν ἀπολογία μου, ἔλυσαν ὅλας μου τὰς δυσκολίας· μὲ ἀφίουν ἐκεῖ νὰ εἶμαι πανελεύθερος ὅπως θελήσω καὶ ἐνόσω θελήσω νὰ διατρέψω. Ἡ Αὐγούστη ἐμεγάλυνε τὸ κλέος τῆς (τὸ γῆϊνον καὶ κοσμικόν) ἐπ' ἐμοί, διώρισέ μοι χίλια ῥούβλια εἰς σιτηρέσιον ἐνιαύσιον καὶ προσέταξε νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἐπιστασίαν μου ἡ πατριαρχικὴ καὶ συνδικὴ βιβλιοθήκη διὰ νὰ εἶναι πρὸς ἐμὴν χρῆσιν καὶ νὰ κάμω μετὰ πάσης ἀδείας καὶ ἀνέσεως τὴν οἴαν σπουδὴν ἀγαπῶ. Πολλοὶ μεγάλοι καὶ τῶν ἐκεῖ καὶ ἐμοὶ εὐνούστατοι γράψαντες μὲ συμβουλεύουσι νὰ μὴ φανῶ ἀγνώμων εἰς τὴν βασιλικὴν εὐεργέτησιν. Καὶ λοιπὸν ἐδέχθη ταύτην τὴν πρόκλησιν καὶ μετὰ τὸ Πάσχα σύνθεθ' ἄψομαι τῆς ὁδοῦ. »

Τὰς αὐτὰς συνθήκας προβάλλει ὁ Εὐγένιος εἰς τὸν Νεόφυτον διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἄντι μισθοῦ τὸν προσφέρει τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν πονημάτων του. — « Ὁ ἐμὸς κληρὸς, κληρὸς σὸς, σὸς οἶκος ὁ οἶκός μου. » Διὰ νὰ δυνηθῇ δὲ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας τὸν συμβουλεύει νὰ λάβῃ γράμματα ἐφοδιαστικὰ πρὸς ἀσφάλειαν « προβαλλόμενος πάντοτε τὸ ἐμὸν ὄνομα, ὡς ὅτι ἄρα εἶσαι ἐκ τῆς ἐμῆς συνοδείας, — τούτο σὲ λέγω εἰδῶς ὅτι δυσ-

χερῶς ἐπιτρέπουσι τὴν εἰσοδὸν εἰς τοὺς καλογήρους, φοβούμενοι τὴν ζήτα καὶ τὰ ἀκόλουθα. » Ἴδου ἐπεμψα τῷ Εὐγενεστάτῳ Κ. Σκαρλατάκῃ Στούρτζα εἰς Βιένναν μίαν λογικὴν, μὲ μαθηματικὴν στοιχειώσιν, τοὺς δύο τόμους τοῦ Βρυεννίου καὶ τοὺς δύο τόμους ἐκ τῶν τοῦ Θεοδωρήτου, οἵτινες ἕως τοῦ νῦν ἐτυπώθησαν καὶ ἐν μέρει μίαν βιογραφίαν τοῦ αὐτοῦ· ὁ τρίτος τόμος ἕως τοῦ Πάσχα ἐκδοθήσεται καὶ αὐτός. »

Ὁ Νεόφυτος φαίνεται ὅτι ἀπειζόμενος ἐπρόβαλε τὴν ἄλλειψιν οἴνου ὡς λόγον παρακλήσεως, σπουδαίως ὅμως ἐδικαιολογεῖτο ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας του. Εἰς ταῦτα ἀπαντᾷ ὁ Εὐγένιος. « Ἐγὼ φοβοῦμαι μὴ καὶ πλείων τοῦ δέοντος (οἶνος) παρῆ καὶ μὲ ὑποθρέττει ἐνοσοῦντα τὸ πίνειν, τὸ ἐκ παρακλήσεως καὶ ἐξ ἐπιτάγματος. Τοῦτο μὲν οὖν, ἔχει παράκλησιν τινα, τὸ δὲ τῆς ἀποβολῆς τῶν δόντων οὐκέτι — τούτο σοι ξυμπάσχω καὶ αὐτός· ὑπὲρ τοὺς ἡμίσεις ἀπέβαλον, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔχω σαλευομένους. Πολλάκις ὅταν ὁ βῆξ σφοδρότερός μοι συνέχη, φοβοῦμαι μὴ καὶ δόοντα ἕνα τῶν περιλοίπων συναποχρεμθῶ. »

Μᾶς εἶναι βέβαια εὐάρεστον νὰ ἴδωμεν καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν μέγαν ἄνδρα εἰσαγόμενον εἰς τὴν καθημερινὴν του συμπεριφορὰν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του τούτων βλέπομεν πόσον ὀλίγον συμερίζεται τὸν τύπον καὶ τὰς προλήψεις τοῦ τάγματός του Φαιδρὸς καὶ εὐθυμὸς εἰς τοὺς τρόπους του, ἡγάπα τὴν κοσμίαν ἀστείότητα, ἣτις εἶναι ἴδια εἰς τὰς ψυχὰς, αἵτινες δὲν φυσιοῦνται ἀπὸ τύπον.

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς τῶν ἐπιστολῶν, συλλέξας αὐτὰς δι' ἄλλον ἴσως σκοπὸν, παρὰ τὸν ἱστορικὸν, παρημέλησε τὴν χρονολογίαν. Μία ἐξ αὐτῶν φέρει κατὰ τύχην ἡμερομηνίαν ἐκ Λειψίας 1770 Ἰουλίου 24. Ἐκ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεδόθη τὸ τελευταῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον μνημονεύει εἰς τὰς ἐπιστολάς του (1), ἐξάγομεν ὅτι μέχρι τοῦ 1775 διέτριψεν αὐτόθι. Κατὰ τὸ 1766 ἤδη ἐφάνη ἡ Λογικὴ, τῆς ὁποίας ὁ πρόλογος φέρει ἡμερομηνίαν 28 Μαΐου. Ἄν συνδέσωμεν μὲ ταῦτα, τὰ παρ' αὐτοῦ γραφόμενα, ὅτι δὲν ἔσπευσεν εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν ἔργων του, ἔπεται ὅτι περίπου δέκα ἔτη διέτριψεν ἐν Γερμανίᾳ.

Εἶναι καιρὸς τώρα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ τῶν πονημάτων τοῦ Εὐγενίου, τὰ ὁποῖα, καθὼς εἶδαμεν, διατρίβων ἐν Γερμανίᾳ ἐξέδωκεν. Ἄν ἐξοχος διδασκαλικὴ ἱκανότης, προσωπικὰ προτερήματα καὶ ἠθικαὶ ἀρεταὶ κατέστησαν τὸν Εὐγένιον τόσον ἀξιοσεβαστὸν, ὥστε καὶ ἡ Μεγάλῃ Αἰκατερίνῃ ἐνόμισε δόξαν τῆς νὰ περιποιηθῇ, τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα του ἐξασφαλίζουν εἰς αὐτὸν τὸ ἀποκτηθῆν ὄνομα καὶ διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Τὸ εἰλικρινέστερον ἐγκώμιον, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν τῶν ἔργων του, εἶναι ἡ πιστὴ ἀνάυσις των.

Ἡ Λογικὴ εἶναι τὸ πρῶτον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν, ὥστε βλέπομεν ὅτι ὁ Εὐγένιος δὲν ἐκεντᾷ τὸ

[1] Μακαρίου Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου Κυρίου τὰ σωζόμενα ἐν Χάλκῃ 1760. 70. 72. 75 Τόμος 5.

ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ νὰ ἴδῃ τὸ ὄνομα τοῦ τυπωμένου ἐπὶ τοῦ μετώπου βιβλίου, ἀλλ' ἐσκέπτετο σπουδαίως, γνωρίζων ὅτι πάντοτε δύναται τις νὰ τελειοποιήσῃ καὶ ὅ,τι ἦδη νομίζει ὀρθόν.

Ἡ Λογικὴ ἐτυπώθη δαπάναις τοῦ Θωμᾶ Μανδακάσου, μετερχομένου ἐν Λειψία τὴν ἰατρικὴν καὶ τιμωμένου παρὰ τῶν Γερμανῶν, βέβαια ἐπαξίως ἀφοῦ ἔκλυε τοιαύτην τῆς παρουσίας του χρῆσιν (1). Ἀφιέρωθη δὲ τὸ ἔργον εἰς τὸν Γρηγόριον Ἀλεξ. Γκίκαν Βοεβόδαν.

Καθὼς λέγει ὁ Εὐγένιος αὐτὸς εἰς τὸν πρόλογόν του, ἡ Λογικὴ εἶναι τὸ προῖον τῶν συνεχῶν παραδόσεων του. Ἦδη ἡ ὕλη τῆς Λογικῆς εὕρισκετο ἐξ ἀντιγραφῆς; εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν του καὶ ἦτο τὸ σημαντικώτερον βοήθημα μελέτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς ἐντελοῦς; ἐνδείας. Πολὺ περισσότερον διεδόθη τῶρα τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον τελειοποιηθὲν διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ συστηματικῆς κατατάξεως τῆς ὕλης αὐτῆς, κατέστη τῷ ὄντι ἡ βάσις τῆς φιλοσοφικῆς σπουδῆς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἀφοῦ ἐξιστορεῖ βραχείως, καὶ μᾶλλον ἐν εἴδει καταλόγου, ὅλους τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους καὶ τοὺς πεπαιδευμένους τοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἐποχῆς του, ἐπιφέρει ὁ Εὐγένιος τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐκουσίως οἱ τελευταῖοι οὗτοι περιωρίσθησαν εἰς στενὸν κύκλον. «Οἱ πάντες... τὴν αἴρεσιν Περιπατητικοὶ καὶ οὗτοι; Ἀριστοτέλους ἐνός φωνῆς ἠρτημένοι... Ἐξ οὗ ἡ δὴ καὶ τῆς παρ' ἡμῖν φιλοσοφίας τὴν ἀφορίαν βλέπωμεν οὐκ ἂν τις θαυμάσει.» Ἀντὶ τούτου φέρει παράδειγμα τὰς προσπάθειάς τῶν Εὐρωπαίων, οἵτινες χειραφεθέντες ἀπὸ τὴν δουλικὴν τῶν ἀρχαίων λατρείαν νομίζουν χρέος τῶν νὰ ἐρευνήσουν ἀνεκάθεν τὰ πράγματα, πεποιθότες ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς ὄσβασις πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς φιλοσόφους, τὸ νὰ μὴ καμνῆ τις χρῆσιν τοῦ ἰδίου του λογικοῦ. Ἡ φιλοσοφία εἰς τοῦτο συνίσταται νὰ νοοῦμεν τὰ πράγματα μὲ τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ τότε μόνον ἡ ἀλήθεια γίνεται κτήμας μας. «Οὐδὲ γὰρ εἶναι τοῦτο καινοτομεῖν, ἀλλ' ἀρχαίως μάλιστα θάβειν, τοῦ γὰρ ἀληθοῦς ἀρχαιοτέρου οὐδέν.»

Εἰς τὴν πρώτην Προδιατριβὴν προσπαθεῖ ὁ Εὐγένιος νὰ προσδιορίσῃ τὴν φιλοσοφικὴν του ἐποψίν. Δὲν εἶναι δογματικὸς, εἶναι ἐκλεκτικὸς καὶ τὸ δμολογεῖ ὁ ἴδιος. «Μία λοιπὸν ἦδε μηχανὴ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ τέλους, μηδεμιᾶ ἀίρεται προσανατεθέντα τὰς πάτας ἐλευθέρως ἐμπεριελθεῖν καὶ ἀπ' ἐκάστης τὸ ἐν αὐτῇ τοῦ ἀληθοῦς μόνον ἐμβριθῶς καὶ εὐτυλολογιστικῶς ἀναλεξάσθαι...» — Οὐδὲν τοίνυν περιπατητικὸς κ.τ.λ., εἰμὴ Αἰρεσιώτης θέλεις ἀκούειν, ἀλλὰ φιλόσοφος. Ἴνα γὰρ τοῦτο ἦ, ἐκλεκτικὸς ἔσται.»

Καθὼς εἶπε πολὺ εὐφυῶς εἰς ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς μας, ἐκλεκτικὴ φιλοσοφία δὲν ὑπάρχει, ὑπάρχουν μόνον ἐκλεκτικοὶ φιλόσοφοι. Ἐκαστος τοῦτέστι ἐκλέγει κατ' ἀρέσκειαν, διότι ἂν ὑπῆρχε

χρητήριον ἐκλογῆς, ἠθέλαμεν ἔχει ἀμέσως σύστημα καὶ αἵρεσιν.

Διὰ πολλοὺς λόγους ἦτο ἠναγκασμένος ὁ Εὐγένιος νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν ἐκλεκτικὴν μέθοδον, κυρίως ὁμως διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν φιλικὴν σχέσιν πρὸς τὴν θρησκείαν. Δὲν ἦτο ἔργον τῆς ἐποχῆς νὰ εἰσάξῃ νέον δόγμα, ἀλλὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν διὰ τῆς συσχετίσεως μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς προόδου. Τοιαύτη ἐποψὶς δύναται νὰ εἶναι μόνον ἐκλεκτικὴ. Ἀπῶθων λοιπὸν ὁ Εὐγένιος τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες προβαίνουν μὲ τοιαύτην ἀκρισίαν ὥστε νὰ νομίζουν ὅτι δύναται ἄλλως νὰ δογματίζουσι κατὰ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἄλλως κατὰ τὴν θρησκείαν [σελ. 61], παραδέχεται δύο εἶδη θεολογίας, τῆς μὲν φυσικῆς, τῆς δὲ δι' ἀποκαλύψεως. Ἡ δι' ἀποκαλύψεως εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἐρεῦνης μας, ἡ φυσικὴ ὁμως, συνισταμένη εἰς τὰς κοινὰς ἐννοίας, καὶ εἰς τῶν ὁραμένων τὴν καλλονὴν, δύναται νὰ εἶναι ἐπιτετραμμένη εἰς τὸν φιλόσοφον.

Χωρὶς νὰ φιλονεικῶμεν περὶ τῆς διακρίσεως αὐτῆς μὲ τὸν Εὐγένιον, δυνάμεθα νὰ ἀντιτάξωμεν διαφόρους παρατηρήσεις. Ἡ φυσικὴ θεολογία δὲν δύναται νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὴν θεολογίαν τῆς ἀποκαλύψεως κατὰ τὸ περιεχόμενον, διότι τότε ἠθέλαμεν ἔχει δύο χωριστοὺς θεοὺς. Ἡ διαφορὰ εἶναι ἐπομένως μόνον κατὰ τὴν μορφήν ἐξ ἄλλου μέρους αἱ ἀλήθειαι τῆς ἀποκαλύψεως ἔχουν ὀρισμένην ἐννοίαν καὶ ἡ ἐξηγήσις αὐτῆς εἶναι ἡδὴ φιλοσοφία. Καὶ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος ἐννοεῖ ὅτι, ἂν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἔρευναν καὶ τὴν γνώσιν τοῦ θεοῦ, πίπτομεν εἰς ἀπλήρη ματαιολογίαν. «Τῷ ὄντι γὰρ ὁ τοὺς φιλοσοφοῦντας τοῦ περὶ Θεοῦ τι λέγειν ἀπάγων, εἰς ἀθείαν ἐστὶν αὐτοὺς ἐβρωμένως παρακαλῶν. Τί γὰρ ἐστὶ φιλοσοφία, ἀλλ' ἡ γνώσις θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων;» — Εἶναι ἐπομένως φανερόν ὅτι ὁ Εὐγένιος μόνον κατ' οἰκονομίαν ἐξαιρεῖ τὴν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀποκαλύψεως γνώσιν τοῦ θεοῦ, διὰ νὰ δύναται νὰ θεολογήσῃ φιλοσοφῶν χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ψαύει τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ νὰ νομίζῃ τις ὁμως σπουδαίως ὅτι τοῦτο ἔχει ἄλλην ἐννοίαν παρὰ πολιτικῆς, συμμορφωμένης μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ χρόνου, εἶναι ἀπάτη εἰς τὴν ὁποίαν δύναται τις νὰ ὑποπέσῃ μόνον ἐκουσίως, ὄχι ὡς φιλόσοφος. Ἄλλο εἶναι ὁ ἀκεπτισμὸς, ὅστις ἀρνούμενος τὴν γνώσιν ταῦ ἀπολύτου, δὲν δέχεται οὔτε τὴν ἀποκάλυψιν. Ὁ Εὐγένιος τὸν ἀποδοκιμάζει.

Εἰς τὴν δευτέραν Προδιατριβὴν ὁμιλεῖ ἐν γένει περὶ τῶν ἐροδίων τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἀτοπιῶν, τὰς ὁποίας ὀφείλει ν' ἀπορρίψῃ, ἐκθέτει δὲ σειρὰν παρατηρήσεων ὅπως σχετικῶν, αἵτινες ἐποβλέπουσι ἀτομικὰς ἀσθενείας καὶ ὄχι τὴν φιλοσοφίαν αὐτήν. Εἰς τὰς παρατηρήσεις αὐτάς δὲν προσθέτει τι ἀκριβέστερον ἢ τρίτην προδιατριβὴν περὶ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, ἥτις τὰς ἐξιστορεῖ ἄνευ ἀναλύσεως, ὅτε ἡ τετάρτη ἥτις ἀπαριθμεῖ τῆς φιλοσοφίας τὰ μέρη.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Εὐγενίου δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπικρατήσῃ ἡ συνήθεια νὰ προτάττωνται εἰς τὴν λογικὴν οἱ νόμοι τῆς νοήσεως, τοῦτέστιν ὁ νόμος τῆς ταυτότητος, τῆς ἀντιφάσεως καὶ τοῦ ὅτι μεταξὺ τούτων

[1] Ἴδε τῆς Λογικῆς τὸν Πρόλογον τῆ ἀναγνώστη.

των μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει (1) καὶ τελευταῖον τοῦ ἀποχωρῶντος λόγου [ratio adaequata]

Ἡ λογικὴ ἀπο-ελεῖ τρόπον τινὰ τὸ οὐδέτερον ἔδαφος τῆς φιλοσοφίας. Ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ Καντίου καὶ μετ' αὐτὸν ἡ ἐπιστήμη αὕτη δὲν ἔκαμε βῆμα *Sedet aeternumque sedelit infelix Theseus*. Εἰς τὸν Καντίον χρεωστεῖται ὅτι κατέδειξε τὴν ἀτέλειαν καὶ τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῆς. Ἡ λογικὴ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι σπουδὴ τῶν διαφορῶν τρόπων τῶν ἐνοιῶν, κρίσεων καὶ συλλογισμῶν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν μορφήν. Ἱστορικῶς μᾶς ἐκθέτει τὴν ποικιλίαν τῶν διαφορῶν τούτων μορφῶν καὶ κανόνας ἐξωτερικῆς ἀκριβείας. Οἱ κανόνες οὗτοι μᾶς διδάσκουν ἀρηθρικῶς τί εἶναι ἡ πατημένον καὶ παράλογισμός, ὅχι ὅμως πῶς δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, διότι κἀννοῦν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐμπεριεχομένου. Ὅταν συλλογιζώμεθα π. χ. ὅτι, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι θνητοί, ὁ Παῦλος εἶναι ἄνθρωπος, ἄρα εἶναι θνητός, ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὀρθὸς καὶ κατὰ τὴν μορφήν καὶ κατ' οὐσίαν. Ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐμπεριεχομένων ἐνοιῶν ἔχομεν ἄλλοθεν καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ λογικοῦ σχήματος. Γνωρίζομεν τὴν ἔκτασιν τῆς ἐνοίας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ θνητοῦ, τοῦ Παύλου καὶ ὅτι εἰς τὸν Παῦλον κατηγορεῖται τὸ ἄνθρωπος καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ θνητός. Τὴν γνῶσιν ταύτην ὅμως, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται τοῦ συλλογισμοῦ ἡ ὀρθότης, ἔχομεν ἀνεξαρτήτως τοῦ συλλογισμοῦ τούτου. Ἄς θεσώμεν ἀντι ἐκείνων τῶν ἐνοιῶν ἄλλας κατ' ἀρέσκειαν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ξύλον, ὁ ὄφις εἶναι ἄνθρωπος ἄρα ὁ ὄφις εἶναι ξύλον. Καὶ ἐδῶ ἔχομεν συλλογισμὸν κατὰ τὸ σχῆμα ὀρθόν, ἀλλὰ ψευδῆ κατὰ τὸ ἐμπεριεχόμενον. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ἔχωμεν μείζονα καὶ ἐλασσονὰ πρότασιν, ἐξ ὧν ἐξάγομεν συμπέρασμα· πρέπει ἡ σχέσις τῶν ἐνοιῶν νὰ εἶναι ἀληθῆς, ἡ λογικὴ ὅμως δὲν μᾶς ἐγγυᾶται μὴ προσδιορίζουσα αὐτὴ τὰς ἐνοίας, ἀλλὰ προϋποθέτουσα αὐτάς. Γι' ἄλλο εἶναι, παρὰ γυμναστικὴ τῶν μυῶνων τοῦ λόγου, ἡ παιδιὰ ἐκείνη μὲ τὰ σχήματα τῶν συλλογισμῶν, *Γραφῆδὸ, Θεοραξ, Τεριο, Σαβασι, Σπινθαμήν*. κ.τ.λ. (2).

Ἄς λάβωμεν ἄλλο παράδειγμα πολὺ πλέον σπουδαῖον, τὸν συλλογισμὸν τὸν ὁποῖον καὶ ἡ θεολογία καὶ ἡ φιλοσοφία μετεχειρίσθη, περὶ τῆς κοσμολογικῆς ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τὰ πράγματα ὅσα μᾶς περικυκλοῦν, παρέρχονται ὡς πεπερασμένα, τὸ πεπερασμένον ὅμως δὲν ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑποθέτει τὸ ἄπειρον καὶ τὸ ἀπόλυτον, ἄρα τὸ ἄπειρον καὶ τὸ ἀπόλυτον ὑπάρχουν. Αὐστηρότερον ἀναγόντες τὰς ἐνοίας ταύτας ὑπὸ τὸ τυπικὸν σχῆμα τοῦ συλλογισμοῦ λέγομεν ἔστι τὸ παρερχόμενον· τὸ παρερχόμενον οὐκ ἀνευ τοῦ ἀπείρου· ἐστὶ ἄρα τὸ ἄπειρον. Πῶς συμφωνοῦν ὅμως ὅλα ταῦτα; — Τὸ παρερχόμενον εἶναι· τὸ καὶ ἄνευ τοῦ νὰ εἶναι, τὸ ἐναντίον τοῦ εἶναι, πῶς συμβιβάζεται ὅμως τὸ εἶναι μὲ τὸ μὴ εἶναι, πῶς τὸ εἶναι μεταβαίνει εἰς τὸ ἕτερον; Ἄν μετα-

βαίνει τὸ ὄν εἰς τὸ μὴ εἶναι, ἄρα καὶ τὸ μὴ εἶναι, ἢ τὸ μὴ εἶναι εἶναι, καὶ τότε τὸ μὴ εἶναι καὶ τὸ εἶναι συνταυτίζονται. Μεταβαίνομεν καὶ εἰς τὴν δευτέραν πρότασιν ὅτι τὸ παρερχόμενον προϋποθέτει τὸ ἄπειρον. Κατὰ τὸν τρόπον τούτον τοῦ συλλογιζέσθαι τὸ παρερχόμενον φαίνεται συνθήκη καὶ αἰτία τοῦ ἀπείρου, ἂν δὲν ἦτο τὸ παρερχόμενον, δὲν ἤθελεν εἶναι καὶ τὸ ἄπειρον καὶ ἐν γένει ὅλος ὁ συλλογισμὸς εἶναι ἡ ἀπάδειξις τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ πεπερασμένου ὄντος, τὸ ὁποῖον γίνεται βάσις καὶ θεμέλιον ἐκείνου. Καὶ τίς ἡ σχέσις τοῦ ἀπολύτου μὲ τὸ παρερχόμενον, πῶς τὸ ἄπειρον γίνεται πεπερασμένον; Μένει τάχα τὸ πεπερασμένον ἐντὸς τοῦ ἀπολύτου, ὡς ἐμφάνισις αὐτοῦ, τότε τὸ ἀπόλυτον ἔχει ὡς ἐμπεριεχόμενον καὶ πλήρωμά του τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ μὴ εἶναι. Ἡ τὸ ἀπόλυτον ῥίπτει ἐκτὸς ἑαυτοῦ ὡς ἀπόβροχόν του τὸ θνητόν· ἀλλ' οὐδὲν δύναται νὰ εἶναι ἐκτὸς τοῦ ἀπείρου, τὸ ὁποῖον τοιοῦτοτρόπως ἤθελεν ἔχει πῆρας καὶ ὄρια.

Ἐπὶ τέλους τὸ συμπέρασμα μᾶς λέγει ὅτι τὸ ἄπειρον, ἢ ἀπόλυτος αἰτία, ἢ ὁ Θεὸς εἶναι. Ἀλλὰ ποῖα ἡ σχέσις τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ εἶναι. Ἄν ἐκλάβωμεν τὸ εἶναι ὡς ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, συνυπάρχει μετ' ἄλλων ιδιοτήτων, αἰτινες ἐπομένως διαφέρουν ἀπὸ τὸ εἶναι. Τὸ ἄπειρον ἔχει τότε χωριστὰς ιδιότητας, ἄρα ἀλλοιοῦται καὶ τρέπεται ὅπως τὸ θνητόν. Τὸ εἶναι τοῦ παρερχομένου καὶ τοῦ θνητοῦ καὶ τὸ εἶναι τοῦ ἀπολύτου εἶναι ταυτόσημα; — Ἐδῶ ἀπεδώκαμεν εἰς ἀμφοτέρα τὸ εἶναι. Μάλιστα τὸ εἶναι γίνεται πλέον ἐκτεταμένον ἀπὸ τὰ δυο. Ἄς μὴ εἴπη τις ὅτι περὶ ὄλων ἀποροῦμεν καὶ πολυπραγμονοῦμεν. Ὅταν πρόκηται νὰ ἀρκεσθῶμεν μὲ ὑποθέσεις διατι δὲν δεχόμεθα ἀπ' εὐθείας τὸ συμπέρασμα. Τοῦλάχιστον ἀποφεύγομεν τὴν ἀντίφασιν νὰ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη ἀποδείξεως. Εἰς τοιαύτας ἀντινομίας φέρεται ἀναγκαιῶς ἡ σχολαστικὴ λογικὴ, διότι συνάπτει ἐνοίας χωρὶς νὰ τὰς ἐξετάσῃ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατ' ἐξωτερικὸν τρόπον, διὰ τοῦ ἀπλοῦ σχήματος τοῦ συλλογιζέσθαι. Τὸ νὰ συνάπτῃ τις ὅμως ἐνοίας δὲν σημαίνει ἄλλο, παρὰ νὰ μεταβαίνει ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην, ἐκ τοῦ εἶναι εἰς τὸ παρερχόμενον καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ ἀπόλυτον, καὶ ἐκ τοῦ ἀπολύτου πάλιν εἰς τὸ εἶναι. Τοιαύτη κίνησις δὲν δύναται νὰ ᾖ ἀληθῆς, εἰμὴ ὅταν αἱ ἐνοιαὶ ἔστωθεν καὶ ἐξ ἑαυτῶν τρέπονται εἰς τὸ ἕτερον, ὡς συμπληρούμεναι παρ' αὐτοῦ καὶ ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ αὐτοῦ ὅλου. Τοῦτο δύναται μόνον ἢ μεταρυσικὴ νὰ τὸ ἐξετάσῃ. Αὕτη ὀρίζει τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ ἄπειρον, τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ εἶναι. Ἄνευ τοιαύτης ἐξετάσεως ἡ λογικὴ εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ νοεῖν ἀνευ ἐνοιῶν. Τὸ αὐτὸ ἤθελον ἀποτελέσει καὶ ἀλγεβραϊκὰ σημεῖα. Ἐπειδὴ τὸ α. εἶναι β. καὶ τὸ β. εἶναι γ. ἄρα τὸ α. εἶναι γ. Ἄμα δὲν λέγουσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰς αἱ ἐνοιαὶ πῶς μεταξὺ τῶν συνάπτονται, περιορίζονται καὶ αποκλείονται, ὁ συλλογισμὸς εἶναι ἐξωτερικὸς καὶ κενὸς τύπος, ἢ ἀπλοῦν περιθώριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλα δύναται νὰ εἰσαχθῶν, καὶ ἐπομένως περὶ οὐδενὸς ἐγγυᾶται. Ὅστε ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις πρῶτος ἐξέθεσε τὴν ἐπιστήμην τῆς λογικῆς, ἀμφίβαλλε περὶ τούτου, ὅτι τούτέστι δίδει μόνον τὰ ξηρὰ

[1] ἢ ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι. ὁ Ἄρις ἀναλ. δευτ. I. 4. 20.

[2] Cesare, Barbara, Botneo, Frieson, Celareat.

σχήματα, δηλ. τὸ νοεῖν ἀνεξαρτήτως τοῦ νοῦς, διότι αὐτὸς ὥρισε τὴν φιλοσοφίαν ὅτι εἶναι νόσος καὶ νόσος (Μετὰ φυσ. λ. 9.) — Ἐτι εὐκρινέστερον ἐξηγεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ ὁ Σταγειρίτης ὅταν λέγῃ « Αὐτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μεταλήψιν τοῦ νοητοῦ, νοητὸς γὰρ γίνεταί. θιγγάνων καὶ νοῶν, ὥστε ταῦτ' οὐδὲ καὶ νοητόν. — τὸ γὰρ δεκτικὸν τοῦ νοητοῦ καὶ τῆς οὐσίας, νοῦς, ἐνεργεῖ δὲ ἔχων. [αὐτόθι 57]. » Οὐτε ἐξήγησε ποτὲ δ' ἄ συλλογιστικῶν σχημάτων γ' ἀποδείξῃ μεταφυσικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ διὰ τῆς νοήσεως, ἥτις ἔχει τὸ θάρρος ν' ἀντιῆται τὸ νοητὸν καὶ νὰ ἐξετάσῃ κατὰ βάθος, ἀναλύουσα τὸ ἐμπειροχόμενόν της καὶ ἐξακολουθοῦσα αὐτὸ καθ' ὅλας τὰς συνεπείας του χωρὶς νὰ δειλιάσῃ ἐνώπιον τῆς ἀντινομίας, διὰ τῆς δόξιας μάλιστα φθάνει εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐνότητα καὶ τὴν πραγματικὴν ἰδέαν. Αὕτη μόνη διότι εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὴν διάκρισιν καὶ τὸν προσηγορευτὸν της.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὥρισε τὴν μέθοδον τῆς μεταφυσικῆς καὶ κατὰ τοῦτο φαίνεται ἐμπειρικός, ὅπως ἐμπειρικῶς ἐκθέτει καὶ τὸ ὄργανόν του, χωρὶς νὰ κάμῃ ἄλλην χρῆσιν αὐτοῦ.

Μόνη ἡ φιλοσοφία, ἥτις ἀσχολεῖται περὶ μεθόδου, περὶ τοῦ πῶς νοοῦμεν, περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ νοῦς καὶ νοητοῦ, περὶ ἰποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, μόνη ἡ τοιαύτη φιλοσοφία δύναται νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ῥιζικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ ἐκλεκτικὴ μέθοδος ἔχει σχετικὰ ὅρια τῆς γνώσεως. Κατ' ἐπιστήμην γνώσις εἶναι, λέγει ὁ Εὐγένιος, καθόσον « διὰ μόνης αὐτῆς ἐπ' αὐτὸ τὸ νοητὸν γενόμενος δύνασθαι πάντῃ ἡρεμῆσαι καὶ στήσαι, μηδὲν ἰσῆς ψυχῆς περαιτέρω προεκτεινομένης. » Ἔως ἐκεῖ λοιπὸν ὅπου ἕκαστος ἐρητυχάζῃ ἐκτείνεται ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐσχάτη αὕτη ὅμως εἶναι φανερόν ὅτι παραλάσσει δι' ἕνα ἕκαστον, ὥστε εἴμεθα ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν ἀβεβαιότητα. Τοῦτο θέλουσα ν' ἀποφύγῃ ἡ σημερινὴ ἐκλεκτικὴ Σχολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐβρίθθη εἰς τοὺς πόδας τοῦ κοινῆς νοῦς (Sens commun), εὐχαριστομένη ν' ἀκολουθῇ δεσμίᾳ τοῦς θριάμβους του, εἰς τὸ θέατρον τοῦ κοινωνικοῦ εἴου, ὅπου ἡ γνώμη τῶν πλειόνων εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἀρθότητος.

Ἡ λογικὴ ἐγρήφθη εἰς τὸ ἀρχαῖον καὶ εἶναι τῶν ἐργῶν ἀξίον προσσχῆς διὰ τὴν καλλονὴν καὶ εὐφραδειαν. Ἀν δὲν δύναται ποσῶς νὰ συγκριθῇ μετὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐμβριθῆ ἀπλότητα τῶν ἀρχαίων, ἔχει ὅμως μεγάλην συγγένειαν μετὰ τὸν Κλήμεντα, τὸν ὁποῖον ἴσως ὑπερβαίνει κατὰ τὴν μετριωτέραν χρῆσιν ἐπεισοδίων καὶ παρεκβάσεων. Κατὰ μίμησιν τοῦτου συμμιγνύει τὰς ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε δὲν εἶναι ἀνθος Ἀττικισμοῦ, ἀλλ' ἀνθῶν πολυσύνθετον σύμπλεγμα.

Μετὰ τὴν λογικὴν ἐξέδωκεν ὁ Εὐγένιος στοιχεῖα μαθηματικῶν κατὰ τὸ ἔτος 1767 ἐν Λειψία ἐπίσης ὑπόμνητον τοῦ Ἰατροφιλοσόφου Θ. Μανδακάτου, ἀφιερῶσας αὐτὰ εἰς τὸν Ἀλέξ. Σ. Γκίαν Βοϊβόδαν. Τὸ πόνημα τοῦτο ἐλήφθη μετὰ τινὰς προσηγορίας ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Μαγδεβουργικῆς Σχολῆς, Σεγγέρου, μετὰ τοῦ ὁποῖου συνδιητάτο ὁ Εὐ-

γένιος, καθὼς εἶδομεν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του καὶ καθὼς λέγει εἰς τὸ προοίμιον. Τὸ εὐγγράμμα περιέχει Ἀριθμητικὴν, Γεωμετρίαν, Λογαριθμούς τῶν Ἡμιτόμων καὶ τῶν Ἐραπτομένων καὶ παραπομπὰς εἰς τὰ τοῦ Εὐκλείδου Στοιχεῖα. « Ἐγὼ μὲν οὖν, ὡς παιδὲς Ἑλλήνων φιλεπιστήμονες, προσφωνεῖ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας, τοῦ θαυμασίου ἀνδρὸς ἀρθῶνως μοι: ἐνδεδωκός, καθάπερ ὁ Λυδὸς τῷ Ἀθηναίῳ Ἀλκμαίῳ, ὁποῖον ἂν βουλοίμην τε καὶ δυναίμην τοῦ θησαυροῦ ἀποφέρεισθαι, ταχὰ ἂν καὶ τοὺς κοτόρνους ὑμῖν ὡς ἐκεῖνος ὑπ' ἀπλειστίας καὶ τὸν κόλπον πάντα ἐνέπληρα. » (ἀκολουθεῖ)

Ι Ν Δ Ι Α .

Ἐπισκεφθέντες ἤδη (1) μέρη τινὰ τῆς ἀπεράντου Ἰνδικῆς χερσονήσου, παρέστημεν μάρτυρες ἐθίμων καὶ ἠθῶν περιέργων, πάντη διαφόρων τῶν ἡμετέρων. Ἐμάθομεν πῶς βρέφη δλόγυμα, ἀλειφόμενα μετὰ χρώματα συνέρχονται εἰς γάμον ἐν Βομβάη καὶ Συράτῃ, καὶ πῶς, ἐκτρυφονδίζοντα κατ' ἀλλήλων νερόν διὰ τοῦ στόματος, καθιεροῦσιν αὐτὸν, πῶς κηδεύονται μελιτόπηκτοι οἱ ἱερεῖς τῆς Βιρμανικῆς ἐπικρατείας, πῶς ἐκπυρτεύονται ἐν Δελα οἱ νεκροί, ὁποῖοι αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ καὶ αἱ παιδιὰ τῆς Βαμβάης, καὶ πῶς διοικεῖ σίφη καὶ πλήθη ὁ ἡγεμὼν τῆς Ταϊπάρης λαϊμοτομῶν ἐλέφαντας, καὶ λέοντας, καὶ τίγρεις, καὶ σαύγρους... χορτίους! Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκολουθοῦντες τὸν περιηγητὴν τὸν ἐχθίσαντα καὶ μετὰ ἀκρίβειαν καὶ μετὰ χάριν τὰς περὶ Ἰνδικῆς ἀναμνήσεις του, [Φυλλ. ΙΔ'] θέλομεν μεταβῆ εἰς Καλκούταν, ἀπὸ δὲ Καλκούτης εἰς τὸν ἱερὸν ποταμὸν, καὶ ἀπὸ τούτου θέλομεν ἴσως περιπλαθῆ καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Τηροῦντες ὅμως τὸ προνόμιον τὸ ὁποῖον ἐπεψηφίσασμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς τελευταίας διατριβῆς, θέλομεν εὐρεθῆ ἀμέσως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Βρετανικῶν Ἰνδιῶν, χωρὶς νὰ λεπτολογῆσωμεν περὶ τῶν ὁδῶν τὰς ὁποίας διετρέξαμεν, καὶ περὶ τῶν τόπων δι' ὧν διέβημεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Καλκούτα ὁμοιάζει πολὺ τὴν Πετρούπολιν, κρίνομεν περιττὸν νὰ διατριψώμεν εἰς πόλιν ἔχουσαν φυσιογνωμίαν κοινὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄς σπεύσωμεν ἄρα πρὸς τὰς ὄχθας ὅπου κατεσκήνωσεν ὁ εὐκλεῆς προπάτωρ, ὄχι τῶν Ἑλλήνων ἡμῶν, ἐπειδὴ ἦτο ἑτερόχθων, ἀλλὰ τῶν Μακεδόνων, καὶ ἴδε τὰ κήτη τοῦ ποταμοῦ, καὶ βωμοὺς θεῶν ἰδρύσαστο.

Καὶ πρῶτον ἄς ἴδωμεν πλήθη Ἰνδῶν λουομένων ἐντὸς τοῦ Γάγγου! Ὁ Γάγγης, ὡς κἀνεὶς ἐξ ἡμῶν δὲν ἀγνοεῖ, ἔχει τὴν ἀρετὴν ν' ἀποπλύνῃ τὸν ῥύπον καὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν! Ἐντὸς αὐτοῦ ἐλούσθη καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐντὸς αὐτοῦ ἐλούσθη καὶ ὁ ἡμέτερος Γαλανός, ὁ πλουτίσας τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν διὰ Βαλαβαράτας καὶ Μαχαβαράτας καὶ ἄλλων ἀξίων λόγου μεταφράσεων ἐντὸς αὐτοῦ ἤθελον σπεύσει νὰ λουθῶσιν, ὑποθέτω τοῦλάχιστον, καὶ πολλοὶ μεγάλοι ἄνδρες τῶν μερῶν τούτων, ἂν, καθὼς χριστιανοί, δὲν ὁμολόγουν καθ' ἐκάστην

[1] ἴδε Πανδώρας φυλλὰδ. Ι' ΙΑ' καὶ ΙΔ'.

προσευχόμενοι μετὰ Εὐγενίῳ τοῦ Βουλγάρου, «τὸ δυσάπειστον αἶμας τῆς μαιθείσης ψυχῆς τῶν.»

Μετὰ τὰ πλήθη ταῦτα ἴδωμεν, ἐνταῦθα μὲν νέον κείμενον κατεκληρότα καὶ σχεδὸν ἄπνουν ἐπὶ τῆς ἄμμου, καὶ παραυλαττόμενον ἀπὸ φίλον περίλυπον, ἐκεῖ δὲ σεμνοπρεπῆ βραχμῖνα, ὅστις, ἐψιμμιθωμένον ἔχων τὸ πρόσωπον, τὸ στήθος καὶ τοὺς ὤμους, καρτηρομένων καὶ στεφανηφορῶν, διδάσκει χειρονομίαν τοὺς παρακαθημένους, πατεκεῖ τωρὸν βραχμῖνων ἀναπαυσμένων ἐπὶ θρανίων ξυλίνων ὑπὸ τὴν κιάνην ψαλῶν καὶ φύλλων, καὶ πορρωτέρω φακίρας (1) βυπαρῶν, καὶ γέροντα ψυχερραγοῦντα, μετακομισθέντα

Τοιαύτη ἡ ἀένναος σκηνογραφία τῆς ὄχθης τοῦ Γάγγου ποταμοῦ!

«Χθές, λέγει ὁ ἡμέτερος περιηγητής, ἀπήντησα τὸν ἀσθενῆ νέον, καὶ θαύματα ἰδὼν αὐτὸν ζῶντα, ἐνῶ τὴν προτετραίαν ἦτο ἡμιθανής. Ὁ φίλος του δὲν ἦτο πλέον πλησίον του. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐκπληρώσας καθῆκον ἀδελφικόν, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς συνήθεις ἐνασχολήσεις του. Βραχμῖνι τις ἐξελθὼν τοῦ κοινοῦ λουτήρος ὁμοῦ μὲ τὸν πίθηκά του, ἀνεχώρει φέρων αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀμοτέρων δὲ τὰ μέτωπα ἦσαν ἐρυθροβαφῆ. Ποῦ καὶ ποῦ ἐβλεπον ἀμάξας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πλήρεις μεγιστάνων Ἰνδῶν, νέων, γε-

Βραχμῖνι ἱεροκηρύττω.

εἰς τὴν ὄχθη ἐπ' ἐλπίδι ζωογονήσεως καὶ νέον ἀναδύθῆντα καὶ ἴσταντο γυμνοὺς ἀπέναντι τῶν ἀκτίων τοῦ ἡλίου, καὶ πομπὴν νυκτικὴν καὶ συήθη ὄνοκρο-άλων, καὶ γυμῶν καὶ ἄλλων σαρκόβωρων ὀνέων συναγελαζομένων περὶ τὴν τελευταίαν κατοικίαν τῶν θνητῶν, καὶ ζωηράς καὶ εὐλογιστοῦς βραχμῖνας, πορευομένας πρὸς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ λουθῶσι, καὶ τέλος καπνόν, ποτὲ μὲν ἀνυψούμενον ἐλικροειδῶς, ποτὲ δὲ ἐκτεινόμενον ὀριζοντείως καὶ δι' ἀσκορπίζοντα ὀμίλην ἀποτρόπαιον, τὴν ἑστὴν σωματικῶν καιρομένων!

ρόντων, μεγάλων, μικρῶν, ἐκ τῶν ἀσῆμων ἐκείνων μεγιστάνων, αἵτινες κατοικοῦσιν εἰς τὰς δυσώδεις συνοικίας τῆς παραδόξου μητροπόλεως τῆς ὀνομαζομένης Καλκούτης. Ἐκ τούτων ἄλλοι ἐκάθητο γυμνοί, ἄλλοι ἦσαν βαθυπλόκαμοι, καὶ ἄλλοι ἔφερον κεφαλοδέσμια θεατρικὰ πτερωτὰ, καὶ ἐσθῆτας λεπτὰς. Οἱ ὑπερέταί, γυμνοὶ ἢ βακηνῶνται, ἢ ἔτρεχον πλησίον τοῦ ὄχθηματος περὶ, ἢ ἐκρέμοντο ὀπισθεν αὐτοῦ, ἢ ἴσταντο ἔρθιοι.»

Περίεργος ἡ μᾶλλον φρικώδης εἶναι ἑορτὴ τις τελευτούμενη πρὸς δόξαν τῆς θεᾶς Καλῆς. Τῆς θεᾶς ταύτης οἱ ὄπαδοί ὀνομάζονται τοῦγοι, καὶ τὸ πρῶτιστον

[1] Εἶδος θερισῶ. ἢ μοναχῶν.

δόγμα τῆς θρησκείας αὐτῶν εἶναι τὸ νὰ φονεύωσιν ὄτους πλειοτέρους ἀνθρώπους δύνανται, διὰ νὰ ἐκδυσωπῶσι τὴν θεάν. Ἡ θρησκεία αὐτῆ, ἥτις, μείνας ἀγνώστους ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν, μόλις ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, διαιρεῖται εἰς τρεῖς αἱρέσεις ἢ μία ἀπαγχονίζει, ἢ ἄλλη ἐμπήγει ἐγχειρίδια εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ εἰς τι ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, ῥίπτουσα τὰ θύματα ἐντὸς φρεάτων ἢ λάκκων, καὶ ἢ τρίτη φαρμακεύει ἐπ' βοηθοῦσα τὸ δηλητήριον καὶ διὰ πληγῶν. Ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐγνώρισεν ὁ περιηγητὴς ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαγχονισταί.

«Εἷς ἐξ αὐτῶν, λέγει, εἶχεν ἀπαγχονίσει ἐξακοσίους καὶ ἐπέκεινα, ὠμολόγει δὲ τοῦτο μὲ ἄπειρον εὐχαρίστησιν. Τὸ ἦθος του ἦτο σεμνὸν ἀν καὶ ἀνάλγητον καὶ νωθρὸν, αὐτὸς δὲ καθάριος καὶ κομψὸς μάλιστα. Εἶχεν ἡλικίαν ἐξήκοντα ἐτῶν, καὶ περιεκυκλοῦτο ὑπὸ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του. Ἄλλος τις

σώματος, συμβαίνει τι τὰ μέγιστα λυπηρὸν εἰς τὸν φονευθέντα.

Οἱ ἀποτρόπαιοι οὗτοι τοῦτοι πιστεύουσι ὅτι πᾶσα πανουργία εἶναι θεμιτὴ διὰ νὰ φησῶσιν εἰς τὸν σκοπὸν τῶν. Προσεύχονται εἰς τοὺς ξένους, ἐξοικειοῦνται μὲ αὐτοῦ, τοῦ εἰδοποιοῦσιν ὅτι τρέχουσι κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν τούτων, προκαρτεροῦσι μῆνας δλοκλήρους, καὶ ὅταν τέλος φθάσῃ ἢ κατάλληλος ὥρα, ὅταν πετάξῃ ὁ κόραξ πρὸς τινὰ διεύθυνσιν, ἢ διαβῇ ὁ θῶς ἐξ ἀριστερῶν τῆς ἑδου, ἐκτελοῦν τὸ σχέδόν των. Πάσης θρησκείας ὅπου ὡς δέχεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἢ αἱρέσει αὐτῆ, ἥτις εἶναι παράδοξον πῶς ἐπεκράτησε μεταξὺ λαοῦ τόσῳ χειροῦθους ὡς ὁ ἰνδικός.

Ἄλλ' ἄς ἀποχαιρετίσωμεν καὶ τὴν θεάν Καλὴν, καὶ τὸ καλὸν τῆς, καὶ τοὺς τούτους τῆς, καὶ ἐπιβάντες ἀτμοπλοίου ἄς μεταβῶμεν εἰς Βενάρην, ὅπου θέ-

Χωρίον Βεγγαλικόν.

σεβασμιώτατος πρεσβύτης, ἐκαυχᾶτο ὅτι ἀπηγγόνισεν ἐνενακοσίους ἐνενηκοντα ἑνέα! Καὶ οἱ δύο δὲ οὗτοι ἦσαν ἐντὸς φυλακῆς ὅπου ἐμελλον νὰ διανύσωσι τὸ λοιπὸν τοῦ βίου αὐτῶν· διότι οἱ Ἀγγλοι, ἀν καὶ τιμωρῶσι μὲ θάνατον πολλοὺς τῶν τρομερῶν τούτων κακούργων, διὰ νὰ ἀνακαλύψωσιν ὅμως καὶ ἄλλους τοιοῦτους χαρίζουσι εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν τὴν ζωὴν. Ἐννοεῖται ὅτι οὗτοι, καὶ τοι καταβεδικοασμένοι εἰς αἰώνιαν φυλάκισιν, δὲν δυσκολεύονται νὰ προδίδωσι τοὺς δημορῆσκους των, ἐπὶ τῷ ὄρει ὅμως τοῦ νὰ μὴ γίνῃ χρῆσις πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς θανατικῆς ποινῆς ἄλλου μέσου πλὴν τοῦ τῆς ἀγχόνης. Κατ' ἀρχάς, πρὸς πλειότερον παραδειγματισμὸν, εἶχεν ἀποκεφαλισθῆ τις τῶν φοβερῶν τούτων ἀπαγχονιστῶν· ἀλλ' οἱ προδόται ἐσιώπησαν ἀμέσως, εἰδί, κατὰ τινὰ θρησκευτικὴν δοξασίαν, ὅσάκις ἡ κεφαλὴ χωρίζεται τοῦ

λομεν φθάσει, ἐὰν συντρέξῃ ὁ καιρὸς, ἐντὸς εικοσιτεσσάρων ἡμερῶν.

«Ἀναχωρήσαντες ἀπὸ Κολκούτης, ἐξακολουθεῖ ὁ περιηγητὴς, ἐπλήρομεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ποταμοῦς στενοῦς δι' ὧν σχηματίζεται ἀξέολογον δάκτα, μεταξὺ νησιδίων τελευτωδῶν, τυμφύτων καὶ ἀκατοικητῶν. Καθ' ἑσπέραν ἠγχυροβολοῦμεν, φοβούμενοι μὴ ἐγγριψόμεν εἰς σύρτεις ἐξ ὧν γέμει ὁ Γάγγης. Ἀξιωματικοὶ τινες Ἀγγλοι συμπλωτῆρες ἡμῶν, ἐπισκεφθέντες τὴν ὄχθην ἐν καιρῷ νωκτὸς διὰ λέμβου, ἐπυρεσθῆσαν. Εἰς δὲ τὴν βολὴν ταύτην ἀπεκρίθησαν μυρία κραυγαὶ θῶων, καὶ βρυχηθμοὶ τίγρειων βρυξ καὶ διεξοδικός, ὁμοιάζων ἐκρηξίῃ ἡφαιστείου. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπέστρεψαν ταχεῖς καὶ ἐντρομοὶ εἰς τὸ πλοῖον.

«Τὴν αὐγὴν ἀνεσπᾶσαμεν τὴν ἀγχυραν· ὅταν δὲ ὁ ἥλιος διεσκέδασε τὰς ὑγρὰς ἀλλὰ θερμὰς ἀναθυμιά-

σεις τῆς λοιμώδους ἐκείνης ἐρήμου, ἴδομεν κροκοδείλους, ἄλλους μὲν κειμένους ἀκινήτους, ὡς ἂν ἦσαν ἐκ χαλκοῦ, ἐπὶ τῆς ἄμμου τῆς στενῆς ὄχθης ἧτις διαχωρίζει τὸ δάτος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, ἄλλους ἔοιοι ἐνεδρεύοντας ἐντὸς φάραγγος, καὶ ἔχοντας τὸ μὲν στόμα χαῖνον πρὸς τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ σῶμα ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ σκιά τῶν τροπικῶν δένδρων. Τὰ ἀηδὴ ταῦτα ζῶα εἶχον μῆκος δεκαπέντε καὶ εἴκοσι περίπου ποδῶν. Ἀξιωματικός τις ἐκένωσε κατὰ τινος ἐξ αὐτῶν τὸ τηλεβόλον τοῦ περιέχον λεπτά σφαιρίδια, ὃ δὲ κροκοδείλος πληγωθεὶς ἀνεπήδησε καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμόν. Οὕτω πῶς ναυπορήσαντες πέντε ἢ ἕξ ἡμέρας, ἴδομεν ἐπὶ τέλους πρῶτην φορὰν μετὰ τὴν ἐν Καλκούτῃ ἀναχώρησίν μας, λέμβον ξυλοκόπων Βεγγαλῶν, καὶ ἔπειτα πολλά χωρία, τῶν ὁποίων αἱ καλύβαι ἦσαν κατεσκευασμέναι ἐν μέσῳ δασῶν κοκφοφινίκων καὶ ἄλλων δένδρων διὰ καλάμων Ἰνδικῶν καὶ ψιθῶν ἐκ φύλλων φοίνικος. Αἱ γυναῖκες ἦσαν ἡμίγυμοι, τῶν δὲ βαθυκόμων ἀνδρῶν τὸ βλέμμα ἦτο ἄγριον καὶ ζοφερόν. Παιδιά ἔπαιζον χαριέντως ἐπὶ τῆς ἄμμου. »

Ἡ Βενάρη, ὅπου ἔφθασεν ὁ περιηγητὴς μετὰ τινος ἡμέρας, ἂν καὶ περιέργως καὶ γραφικῆ, δὲν εἶναι πόλις μεγάλη. Αἱ οἰκίαι τῆς εἶναι τριόροφοι καὶ πυκναί, οἱ ναοὶ μικροὶ καὶ γεγλυμμένοι ὡς περσοὶ ζατρικίου, ἐκτὸς τῶν ὁποίων κυκλοφοροῦν ἀενάως βραχυάται καὶ ρακίραι ποικιλοβαφεῖς, ταῦροι μικροὶ καὶ λευκοὶ, ἀθηφόροι καὶ χρυσόκεροι, γυναῖκες ἢ μίγυμοι καὶ δακτυλιοφόροι ῥακίζουσαι μὲ ὕδωρ πληθὺς ἀνδρικήων, ἢ λίθων κυλινδρικών καὶ στρογγύλων πρὸς τὴν ἄνω ἄκραν, καὶ ἱππεῖς ἀλλόκοτοι φέρουσες τόξα ἐπὶ τῶν ὤμων ὡς οἱ θεοὶ τῆς μυθολογίας, καὶ θέλη ἀνευ φαρέτρας, καὶ ἀναβαίνοντες ἱπποῦς βεβαμμένους μὲ χρῶμα ἐρυθρὸν καὶ κυανοῦν. Εἰς τὰς στενωτάτας ὁδοὺς βλέπει ἀδιακόπως ἐλέφαντας παραδόξως πῶς κεκοσμημένους, μόνις διατχιζοντας μὲ πάταγον τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων, τῶν ναῶν, τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν ὁποίων πολλάκις συμπαρασύρουσι καὶ τοὺς ἐξώτας καὶ τὰ προστέγια. Νομίζεις ὅτι θέλουσι συντρίψει βαδίζοντες καὶ τὰ παιδιά καὶ τὰς γυναῖκας· καὶ ὁμως οἱ κολοσσοὶ ἐκεῖνοι ἀπομακρύνονται μὲ πολλὴν προσοχὴν χωρὶς νὰ τὰς ἐγγίψωσιν. »!

Ἄλλ' ἂς μεταβῶμεν μετὰ τοῦ περιηγητοῦ καὶ εἰς τὸ βασίλειον Ἀούδης διὰ νὰ θαυμάσωμεν μετ' αὐτοῦ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πρωτεύουσας αὐτοῦ Λουκνός. Ὁ περιηγητὴς κατέλυτεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρέσβους τῆς Ἀγγλίας, ὅστις προσέφερε πρὸς αὐτὸν ἓνα τῶν ἐλεφάντων του διὰ νὰ περιέλθῃ τῆ πόλιν « Προκύψας, λέγει, τοῦ παραθύρου ὃ πρέσβυς ἐφώνησε, καὶ πρηνὺς ἐξῆλθε τοῦ κήπου τὸ γιανταῖον τετράποδον φέρον ἐπ' ὤμων σκηνώμα ἀργυρόχουσον, κατεστολισμένον μὲ στοβάδας ψευδῶν ἀδαμάντων, καὶ σμαράγδων, καὶ ἀθράκων κρμαμένων πέριξ αὐτοῦ. Τὸ σχῆμά του ἦτο ὅλως περιέργον καὶ ἰδιόβρυθμον παρὶστα δύο κύκλους ἀργυρηλάτους· τὰ ἐρυθρὰ καὶ περιέχοντα ἐπικαλύματα ἡστραπηθῶλον, καὶ ὃ λευχεῖμων ἐλεφантаγωγός ἐ-

φερον ἐπὶ τῶν ὤμων σάλιον κασιμίριον. Ἀνέβην δὲ εἰς τὸν ἐλέφанта δ' ἂ κλίμακος, ἐνῶ ὑπηρετὴς φέρων ὡσαύτως κασιμίριον ἐκάθηθεν ὀπισθὲν μου, καὶ ἀνεχωρήσαμεν προπορευομένου ἱππέως στρατιωτικοῦ, περιέργως ἐνδεδυμένου.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΟΤΙΜΟΝ ΥΔΩΡ ΕΝ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΗ. Παρὰ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τοῦ Περσικοῦ κόλπου ὑπάρχει παράδοξόν τι γεωλογικὸν φαινόμενον. Τριάκοντα περίπου πηγαὶ γλυκεῖο ὕδατος ἀναβρῶν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, εἰς βάθος τριῶν καὶ τεσσάρων ὀργυιῶν πολλάκις. Οἱ περίοικοι Ἀραβες, ἐπιδέξιοι ὄντες ἀλιεῖς μαργαριτῶν, ρίπτονται εἰς τὰ κύματα, καὶ δύντες μέχρι τοῦ πυθμένος, κρατοῦσι πρὸς τὴν πηγὴν ἀνοικτὸν τὸ στόμιον δερματίνου ἀτκοῦ, δυναμένου νὰ περιλάβῃ τέσσαρας ἢ πέντε χόας βρυστοῦ· ἢ δὲ δύναμις τοῦ ἀναβρῶντος ὕδατος πληροῖ ἐν ἀκαρεῖ τὸν ἀτκόν, καὶ αὐτοὶ, κλείσαντες τὸ στόμιόν του ἀμέσως, ἀνέρχονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μὲ καθαρότατον καὶ ἐντελῶς πότιμον ὕδωρ.

ΠΑΙΔΙΑ ΣΥΓΚΕΚΟΛΗΜΕΝΑ. Εἰς Μαδράς τῆς Ἰνδικῆς ἐγεννήθησαν ἐν 1824 δύο κοράσια, ὡς τὰ γνωστὰ Σιάμια παιδιά, οὕτω καὶ αὐτὰ συγκεκολλημένα ἀπὸ τοῦ στέρνου μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ, οὕτως ὥστε ἴσταντο κατὰ πρόσωπον, καὶ τὴν αὐτὴν θέσιν ἦσαν ἠναγκασμένα νὰ διατηρῶσιν ὅταν ἐκοιμῶντο. Τὰ κοράσια ταῦτα ἐξητάσθησαν ὅτε ἦσαν τριετῆ. Τὸ ἀνάστημα τοῦ μὲν ἦτον 34 δακτύλων, τοῦ δὲ κατὰ ἐν τέταρτον δακτυλοῦ ἔλασσον. Κατὰ τὴν μορφήν ἦσαν ὁμοίωτατα· αἱ δὲ κεφαλαὶ τῶν ἐφαίνοντο ὡς συμπιεσθεῖσαι ἐκατέρωθεν. Ἐπεριπάτουσιν πλαγίως ἢ ἀφ' ἐαυτῶν στρεφόμεναι. Συνήθως, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε, ἐκοιμῶντο συγχρόνως. Δὲν ἐφώνηζον δὲ ὁμοῦ, καὶ ὅταν ἐκεντᾶτο τὸ ἐν, τὸ ἄλλο δὲν ἠσθάνετο· ὅταν ἴσμως ἐκεντῶντο εἰς τὸ μέρος καθ' ὃ ἦσαν ἠνωμένα, ἠσθάνοντο τότε ἀμφοτέρωθεν. Εὐκόλιον δοθὲν εἰς τὸ ἐν ἐνήργει ἐπ' ἀμφοτέρωθεν αἱ κινήσεις τῶν δὲ ἐγίνοντο τακτικῶς, ἀλλὰ οὐχὶ συγχρόνως. Εἶχον πάθει ἐνταῦθα εὐλογίαν καὶ ἰάθησαν, ἦταν δὲ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ ὑγιῆ καὶ ἄρτια. Γό ἐν, εὐρωστώτερον τοῦ ἄλλου φαινόμενον, ἦτον καὶ εὐλυμώτερον καὶ λαλίστερον. Ὅταν ἐβλεπον πρὸς ἐναντίας διευθύνσεις, καὶ μάλιστα πρὸς τὰ ὀπίσω, περιέπτυσσον τοὺς βραχίονάς τῶν καὶ τὰς χεῖράς τῶν. Τὰς κλίμακας ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον μετὰ πολλῆς εὐκολίας, καὶ ἔπαιζον μὲ τὰ λοιπὰ παιδιά. Ἡ μήτηρ οὐδὲν ἐκτακτὸν ὑπέφερε κατὰ τὸν τοκετόν, καὶ ἔκτοτε ἔστεικεν ἄλλο ζεῦγος διδύμων, ἀλλὰ τούτων κευρωμένων.